

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

METİN SAVAŞ'IN “YEŞİL ÇEŞME” ROMANINDA SÖZ VARLIĞI

Yüksek Lisans

BİLGE KILIÇASLAN

AMASYA
Aralık - 2025

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

METİN SAVAŞ'IN “YEŞİL ÇEŞME” ROMANINDA SÖZ VARLIĞI

Hazırlayan
Bilge KILIÇASLAN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ömer GÜVEN

AMASYA – 2025

TEZ ONAY SAYFASI

Bilge KILIÇASLAN tarafından hazırlanan “METİN SAVAŞ’IN “YEŞİL ÇEŞME” ROMANINDA SÖZ VARLIĞI” başlıklı çalışma aşağıdaki jüri tarafından 04/12/2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oyçokluğu ile Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri

İmza

Danışman : Doç. Dr. Ömer GÜVEN

.....

Üye : Doç. Dr. İsmail TAŞ

.....

Üye : Doç. Dr. Kürşat EFE

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım. 04/12/2025

.....

Doç. Dr. Hadi BELGE

Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN SAYFASI

Tezimin içerdiki yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı ve bu tezi Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden başka bir bilim kuruluşuna akademik gaye ve unvan almak amacıyla vermediğimi; tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin ortaya çıkması durumunda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

04/12/2025

Bilge KILIÇASLAN

İmza

ÖZET

METİN SAVAŞ'IN “YEŞİL ÇEŞME” ROMANINDA SÖZ VARLIĞI”

Bilge KILIÇASLAN

Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Aralık 2025

Danışman: Doç. Dr. Ömer GÜVEN

Dil, insanların düşüncelerini ifade etmek, iletişim kurmak ve anlamak için kullandıkları en gelişmiş sistemdir. Söz varlığı ise bir dilde yer alan atasözü, deyim, ikileme, kalıp söz, yerel ağız unsurları, terimler, argo ve yabancı sözcükler gibi unsurları kapsar. Söz varlığı bir dilin kelime hazinesinin bütünüdür. Aynı zamanda söz varlığı, bir toplumun dilini, kültürünü, yaşayış biçimini, olaylara ve dünyaya bakış açısını, gelenek-göreneklerini, her alanda kurduğu iletişimi sağlamaya yarayan öğeler toplamıdır. Edebi eserleri söz varlığı özellikleri bakımından incelemek, bir eserin dil ve anlatım yönünden zenginliğini, yazarın kelime seçimlerini ve bu seçimlerin okuyucuda uyandırdığı etkileri anlamak açısından büyük önem taşır.

Metin Savaş roman, hikâye, inceleme, derleme, mitoloji, anı-deneme türlerinde eserleri bulunan çağdaş yazarlardandır. Bu çalışmada, Metin Savaş'ın *Yeşil Çeşme* romanında yer alan söz varlığı unsurları ele alınmıştır. Çalışma, *Giriş* kısmından sonra üç bölümden oluşmaktadır. *Giriş* kısmında çalışmanın amacı, önemi, yöntemi, sınırlılıkları belirlenmiştir. *Birinci Bölümde* söz varlığı kavramı üzerinde durularak söz varlığının tanımı, kapsamı, öğeleri hakkında çeşitli bilgiler verilmiştir. *İkinci Bölümde* Metin Savaş'ın hayatı, sanatı, eserleri hakkında çeşitli açıklamalar yapılmış, ardından çalışmaya konu edilen *Yeşil Çeşme* romanı hakkında detaylı bilgi verilmiştir. *Üçüncü Bölümde* ise romanda yer alan söz varlığı öğeleri (atasözü, deyim, ikileme, kalıp söz, argo sözcük, yerel ağız özellikleri, yabancı sözcük, terimler) tespit edilmiştir. Eserde yer alan atasözlerinin, deyimlerin, yerel ağız özelliklerinin, yabancı sözcüklerin anlamları ve sayfa numaraları, eserde geçtiği örnek cümle ile verilmiştir. *Sonuç* kısmında inceleme sonucunda elde edilen veriler değerlendirilmiş, ortaya çıkan söz varlığı öğelerinin kullanım sıklıkları belirtilmiş, eserin söz varlığı öğeleri pasta grafiği ile gösterilmiştir. Çalışma ile Metin Savaş'ın *Yeşil Çeşme* romanından yola çıkılarak Türkçenin söz varlığının tespiti çalışmalarına katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Metin Savaş, *Yeşil Çeşme*, söz varlığı.

ABSTRACT

THE LEXICAL INVENTORY IN METİN SAVAŞ'S YEŞİL ÇEŞME NOVEL

Bilge KILIÇASLAN

Amasya University, Institute of Social Science

Department Of Turkish Language and Literature, M.A., December/2025

Language is an advanced system used by humans to express their thoughts, establish communication, and understand one another. Vocabulary encompasses all linguistic elements present in a language such as proverbs, idioms, reduplications, set phrases, local dialectal expressions, terms slang, and borrowed words. In essence, the vocabulary of a language represents the entirety of its lexical resources. At the same time, a society's acting as a means of communication across all areas of life. Analyzing literary works in terms of vocabulary is significant because it helps reveal the richness of an author's language and expression, as well as the effects created by their word choices on readers.

Metin Savaş is a contemporary author who has written novels short stories, studies, compilations, mythology, and essays. This study focuses on the vocabulary elements found in Metin Savaş's novel Yeşil Çeşme. The study consist of three parts following the Introduction section. In the Introduction, the purpose, importance, method, and limitations of study are explained. The First Chapter focuses on the concept of vocabulary, defining and classifying it while discussing its scope and components. The second Chapter provides detailed information about Metin Savaş's life, literary career, and works, especially focusing on the novel Yeşil Çeşme. In the Third Chapter, the vocabulary elements found in the novel are analyzed these include proverbs, idioms, reduplications, set phrases, slang words, dialectal elements, borrowed words, and terms. The meanings of there words, their page numbers, and example sentences from the novel provided. In the Conclusion, the findings from the analysis are evaluated, and the frequency of the identified vocabulary elements usage is presented. A pie illustrates the distribution of these elements in the novel. Through this study, it is aimed to contribute to future research on identifying and classifying the vocabulary of the Turkish language based on Yeşil Çeşme by Metin Savaş.

Keywords: Metin Savaş, Yeşil Çeşme, vocabulary.

ÖN SÖZ

Bir dile ait sözcükler, o dili konuşan toplumun yaşam biçiminden, inançlarından, tarihinden, davranışlarından önemli izler taşır. Bu bakımdan dil, konuşulduğu toplumun aynası gibidir. Dilleri yakından tanımak, dillerde yer alan söz varlığının tespit edilmesi aynı zamanda toplumları da yakından tanımayı beraberinde getirir. Bu nedenle söz varlığı çalışmaları bu alandaki en önemli çalışmalardan biridir. Söz varlığı; bireysel kelimelerin ötesinde, yazarın dilsel tercihlerini, üslubunu, kültürel referanslarını ve estetik algısını yansıtan, metnin bütünsel anlamını oluşturan önemli bir unsurdur. Bir dilin söz varlığını yalnızca kelimelerin toplamı olarak görmek eksik bir yaklaşımdır. Çünkü söz varlığı, kelimelerin bir araya gelerek oluşturduğu kelime grupları ile anlam bakımından genişler ve zenginleşir.

Çalışmada Metin Savaş'ın *Yeşil Çeşme* romanında söz varlığının ortaya konulması amaçlanmıştır. *Giriş* kısmında amaç, önem, yöntem ve sınırlılıklardan bahsedilmiştir.

Birinci Bölümde söz varlığı teriminin tanımı ve kapsamı ele alınmıştır. Söz varlığının içerdiği ögeler olan atasözü, deyim, ikileme, kalıp söz, yerel ağız özellikleri, argo söz, yabancı sözcük, terimler hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci Bölümde Metin Savaş'ın hayatı ve eserleri hakkında genel bilgiler verilmiş, daha sonra üzerinde çalışma yapılan *Yeşil Çeşme* romanı ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Üçüncü Bölümde ise romanda yer alan söz varlığı ögeleri tespit edilmiştir. Bu ögeler atasözü, deyim, ikileme, kalıp söz, yerel ağız özellikleri, argo söz, yabancı sözcük, terimler şeklindedir. Bu unsurların geçtiği cümleler sayfa numaralarıyla birlikte verilmiştir. Romanda tespit edilen deyim, atasözü, yabancı sözcükler, yerel ağız özellikleri anlamları, sayfa numaraları, romanda geçtiği cümle ile verilmiştir.

Sonuç bölümünde çalışmada ele alınan söz varlığı ögeleri değerlendirilerek çalışmada elde edile bulgular irdelenmiştir.

Kaynakçada çalışmada yararlanılan kaynakların bilgilerine yer verilmiştir.

Son olarak *Ek* kısmında ise çalışmada ele alınan söz varlığı alfabetik olarak sıralanmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında başta bu süreçte bilgi ve tecrübesini benden esirgemeyip, gösterdiği ilgi ve alakasıyla bu tezin her aşamasının şekillenmesini sağlayan kıymetli tez danışmanım Doç. Dr. Ömer GÜVEN'e çok teşekkür ediyorum. Gerek lisans gerekse yüksek lisans öğrenimim boyunca üzerimde emeği geçen Amasya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünün tüm hocalarına ve aileme teşekkür ediyorum.

Bilge KILIÇASLAN

02/12/2025

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN SAYFASI.....	i
ÖZET.....	ii
ÖNSÖZ.....	iv
SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ	viii
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

1. SÖZ VARLIĞI.....	3
1.1. Söz Varlığı Teriminin Tanımı ve Kapsamı	3
1.2. Söz Varlığının İçerdiği Ögeler.....	4
1.2.1. Atasözü	4
1.2.2. Kalıp Sözler.....	5
1.2.3. İkilemeler	6
1.2.4. Yerel Ağız Özellikleri.....	7
1.2.5. Terimler.....	9
1.2.6. Yabancı Sözcükler	9
1.2.7. Deyimler	11
1.2.8. Argo Sözcükler	13

II. BÖLÜM

2. METİN SAVAŞ'IN HAYATI ve ESERLERİ.....	15
2.1. Metin Savaş'ın Hayatı	15
2.2. Metin Savaş'ın Eserleri	16
2.3. Metin Savaş'ın Romanlarının Özetleri.....	17
2.3.1. Efendi Dayının Kozalakları.....	17
2.3.2. Zemheri Kuyusu	17
2.3.3. Melengicin Gölgesinde	18

2.3.4. Kargalar Derneği	18
2.3.5. Erlik	18
2.3.6. Kuvayı Milliye'nin Hazinesi	18
2.3.7. Baykuşlar Geceleyin Öter	18
2.3.8. Dehşet Palas Avm.....	19
2.3.9. Çarşamba Karısı Cinayetleri	19
2.3.10. Vatandaşlık Ofisi	19
2.3.11. Dalbastı Kirazları.....	19
2.3.12. Kıvılcım	19
2.3.13. Birlikteydik ve Yalnızdık.....	20
2.3.14. Yeşil Çeşme.....	20

III. BÖLÜM

3. ESERİN SÖZ VARLIĞI

3.1. Atasözü.....	22
3.2. Kalıp Sözler	22
3.3. İkileme.....	24
3.4. Yerel Ağız Özellikleri	34
3.5. Argo Sözler.....	37
3.6. Yabancı Sözlükler	39
3.7. Terimler	40
3.8. Deyimler	65
SONUÇ	100
KAYNAKLAR	103
EKLER	107
ÖZ GEÇMİŞ	140

SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar	Açıklama
Ar.	Arapça
bk.	Bakınız
Far.	Farsça
T.	Türkçe
TDK	Türk Dil Kurumu

GİRİŞ

Bu bölümde çalışmanın amacına, önemine, yöntemine, sınırlılıklarına yer verilmiştir.

1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı Metin Savaş'ın *Yeşil Çeşme* romanında yer alan söz varlığı unsurlarının tespit edilmesidir. Bu amaçla tespit edilen söz varlığı unsurlarının Türkçenin temel söz varlığına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. Araştırmanın Önemi

Metin Savaş'ın *Yeşil Çeşme* adlı eserini konu edinen bu çalışmada yazarın üslubunu, duyuş ve düşünüşünü yansıtan söz varlığı, bunların eserde kullanım sıklığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada Metin Savaş'ın *Yeşil Çeşme* romanının seçilmesinin sebebi yazarın eseri üzerine daha önce böyle bir çalışmanın bulunmamasıdır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada yöntem olarak ilk önce *Yeşil Çeşme* romanında yer alan söz varlığı unsurlarını belirlemek için eser okuması yapılmıştır. Eser tarama yöntemiyle romandaki söz varlığı unsurları tek tek belirlenmiştir. Belirlenen söz varlığı unsurlarının kavram alanlarına ayrılarak sınıflandırılması yapılmıştır. Çalışmada söz varlığı unsurları 8 başlık altında incelenmiştir. Bu unsurlar şunlardır: Atasözü, deyim, ikileme, yerel ağız özellikleri, terimler, yabancı sözcükler, kalıp sözler ve argo sözcükler. Atasözleri, deyimler, yabancı sözcükler, yerel ağız özellikleri anlamları, sayfa numaraları, romanda geçtiği cümle ile birlikte verilerek alfabetik olarak ortaya konulmuştur. Geri kalan söz varlığı öğeleri ise sayfa numaraları, romanda geçtiği cümle ile alfabetik olarak verilmiştir. Tüm incelemeler sonucunda elde edilen veriler sonuç kısmında tek tek ele alınıp pasta grafiğinde gösterilmiştir.

4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma Metin Savaş'ın *Yeşil Çeşme* adlı romanıyla sınırlı tutulmuştur. Çalışmada eserin 2019 yılında Ötüken Yayınları tarafından basımı yapılan 3. baskısı kullanılmıştır.¹ Yapılan alanyazı taramasında Metin Savaş'ın *Yeşil Çeşme* romanında söz varlığı üzerine

¹ Metin Savaş, *Yeşil Çeşme*, Ötüken Yayınları, 2019.

herhangi bir çalışmanın yapılmamış olduğu tespit edilmiştir. Bu erevede Metin Savaş'ın *Yeşil eşme* romanında yer alan söz varlığının Türk diline katkısı araştırmanın esasını oluşturmaktadır.

I. BÖLÜM

1. SÖZ VARLIĞI

Bu bölümde söz varlığı teriminin tanımı, kapsamı, içerdiği ögelere yer verilmiştir.

1.1. Söz Varlığı Teriminin Tanımı ve Kapsamı

Söz varlığı bir milletin dilini, kültürünü, yaşam biçimini ifade eder. Söz varlığını sadece bir dilde yer alan atasözü, deyim, ikileme olarak sınırlamak doğru değildir. Söz varlığı bir dilde yer alan toplumun kullandığı kelimeler bütünüdür. Çeşitli araştırmacıların söz varlığı tanımları şunlardır:

Türkçe Sözlükte söz varlığı şöyle tanımlanmıştır: “Bir dildeki sözlerin bütünü; söz hazinesi, söz dağarcığı, sözcük hazinesi, vokabüler, kelime hazinesi” (2005: 1807).

Doğan Aksan, *Türkçenin Söz Varlığı* adlı eserinde söz varlığı terimini “sözcüklerin, deyimlerin kalıp sözlerin, kalıplaşmış sözlerin, atasözlerinin, terimlerin ve çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bütün” (2004: 38) olarak tanımlar.

Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*’nde söz varlığını, “kelime hazinesi bir dilin bütün kelimeleri bir kişinin ya da bir topluluğun söz dağarcığında yer alan kelimeler toplamı” (1992: 15) olarak ifade eder.

Mehmet Hengirmen, *Dil Bilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*’nde söz varlığını, “bir dilde bulunan yerli ve yabancı bütün sözcüklerin oluşturduğu bütünlük” (1999: 231) olarak tanımlar.

Türkçenin zengin bir anlatım gücü ve anlam zenginliğine sahip olması söz varlığı gücünü de artırmaktadır. Kavramlaştırma ve anlatım imkânları yönünden zengin bir görünüm sergileyen Türkçede kavramları ifade etmede ayrıntıya inme eğilimi belirgin bir biçimde kendini gösterir. Yazıtlardan, Türkiye Türkçesine kadar, dilimizin geçmişi incelenecek olursa, yabancı dillerin etkisine karşın engin bir söz varlığıyla karşılaşılır (Aksan, 2006: 14). Türkçe, yapısı itibarıyla türetme ve birleştirmeye böylece yeni sözcüklerin oluşturulmasına, yabancı kavramların karşılanmasına elverişli bir dildir. Bu özellikler Türkçenin zengin ve köklü bir dil olduğunun en somut delilleridir.

Aksan (1990: 220-222) ayrıca, Türkçede köklere eklenen eklerin teker teker değişik görevleri yüklenebilmesinin dili zenginleştirdiğini, Türkçenin dile getirilmesi zor olan ayrıntı sayılabilecek kavramları son derece canlı imgelerle anlatan ifadeleriyle insan zihninde canlı imajlar yaratabildiğini savunur. Aksan, son olarak bütün bunlar değerlendirildiğinde Türkçenin

de zengin bir dil olarak kabul edilebileceğini ifade eder.

1.2. Söz Varlığının İçerdiği Ögeler

1.2.1. Atasözü

Türkçe Sözlükte; “uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav, darbimesel” (2005: 140) olarak tanımlanan atasözleri, kalıplaşmış biçimde oraya çıkmış özlü sözlerdir. Atasözlerinin söyleyeni belli değildir. Atasözleri bir toplumun kültürünü, yaşayış biçimini, değerlerini yansıtır. Atasözleri doğruyu gösterme ve ders verme amacı güder. Atasözlerinin en temel özelliği az sözcükle çok şey ifade etmektir.

Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü’nde* atasözünü şu şekilde tanımlar: “Anonim karakter taşıyan, atalardan aldığı kabul edilen ve toplumun yüzyıllar boyunca geçirdiği denemelerden, ortak düşünce, tutum ve davranışlarıyla dünya görüşünden oluşan, genel kural niteliğindeki kısa, özlü, kalıplaşmış söz ifadeleri” (1992: 15).

Doğan Aksan, *Türkçenin Söz Varlığı’nda* atasözlerini; “bir dilin söz varlığı içerisinde yer alan toplumun bilgeliğini, deneyimlerini, dünya görüşünü ve anlatım gücünü yansıtan, yüzyıllarca yaşayabilen sözlerdir” (2004: 38) şeklinde tanımlar.

Ömer Asım Aksoy, *Atasözü ve Deyimler Sözlüğü* adlı eserinde atasözlerini; “atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan, kamuca benimsenmiş sözlerdir” (1984: 37) biçiminde ele alır ve atasözlerinin belirgin özelliklerini şu şekilde sıralar:

- Atasözleri kalıplaşmış sözlerdir. Bir atasözünün sözcükleri başkalarıyla değiştirilemez, söz diziminin şekli de bozulamaz. “*Damlaya damlaya göl olur*” atasözünde göl yerine havuz kelimesini getiremeyiz.
- Atasözleri az sözle çok şey anlatılır. “*Aslan yattığı yerden belli olur gibi*”.
- Bazı atasözleri sosyal olayların uzun bir gözlem ve deneme sonucu nasıl olduklarını anlatır. “*Minareyi çalan kılıfını hazırlar*” gibi.
- Atasözleri doğa olaylarının oluşumunu aktarır. “*Mart kapıdan baktırır kazma küreği yaktırır*” gibi.
- Denemelere ya da mantığa dayanarak doğrudan ahlak dersi ve öğüt veren atasözleri de vardır. “*Ayağını yorganın göre uzat*” gibi.
- Bazı atasözleri de birtakım gerçekler, felsefeler, bilgece düşünceler bildirilerek yol göstermektedir. “*Sakla zamanı gelir zamanı*” gibi.

- Sosyal olayların nasıl olageldiklerini uzun bir gözlem ve deneme sonucu olarak bildirirken bundan ders almamızı açıkça söylemeyip hatırlatan atasözleri de vardır. “*Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür*” gibi.
- Adet ve gelenekleri bildiren atasözleri vardır. “*Dost başa bakar, düşman ayağa bakar*” gibi.
- Bazı inanışları bildiren atasözleri vardır. “*Allah kulundan geçmez*” gibi.
- Kimi atasözleri de kimi bölgelere göre değişik şekiller alabilir. “*Kırk yılda bir ölet olur eceli gelen ölür*” gibi.
- Atasözlerinde ustaca bir üslup, çeşitli anlatış yolları, çeşitli söz ve anlam sanatları görülür. “*Can boğazdan gelir*” (kinaye) gibi.
- Atasözleri başka dile çevrilebilir. Bu çeviride anlam kaybolmaz, sadece şekil özellikleri kaybolur. Birçok şehirde aynı anlamı taşıyan atasözleri de vardır.

1.2.2. Kalıp Sözler

Kalıp sözler bir dilde sıkça yer alan, belirli bir yapıya sahip genellikle bir durumu ifade etmek için kullanılan sözlerdir. Doğan Aksan, *Türkçenin Söz Varlığı*’nda kalıp sözler için “bir dilin söz varlığının içinde yer alan, toplumu oluşturan kişilerin aralarında geliştirmiş oldukları, ilişkileri sürdürürken sürekli kullandıkları sözlerdir” (2004: 92) ifadelerini kullanır.

Yusuf Çötüksen ise kalıp sözlerini şöyle tanımlamıştır: “En az iki sözcükten oluşan, içindeki sözcükleri temel anlamlarını yitirmeden yeni bir kavramı, durumu, eylemi karşılayan sözlerdir” (1992: 8).

Hürriyet Gökdayı, *Türkçede Kalıp Sözler* adlı eserinde kalıp sözleri şu şekilde açıklamıştır: “Önceden belirli bir biçime girip öylece hafızada saklanan, söyleneceği sırada yeniden üretilmeyip olduğu gibi hatırlanarak, gerekirse bazı ekleme ve/veya çıkarmalar yapılarak kullanılan, tek bir sözcükten, ardışık veya aralı sözcükler içeren sözcük öbeği ya da tümceden oluşabilen, belirli durumlarda söylenmesi toplumca benimsenmiş ve görece sıklığa sahip sözler olarak iletişimin kurulmasına, devamına veya sonlandırılmasına yardım eden ve kullanım yerleri çok sınırlı olan kalıplaşmış dil birimleridir” (Gökdayı, 2010: 71). Hürriyet Gökdayı ilişki sözcüklerini 17 alt başlıkta sınıflandırmıştır: Bunlar

- Hayır dua ve iyilik bildirenler: *İyi bayramlar*
- Küfür, beddua bildirenler: *Allah belasını versin*
- Duygusal tepkileri dile getirenler: *Allah aşkına*
- Selamlaşma bildirenler: *Günaydın*

- Ayrılık bildirenler: *Hoşça kal*
- Batıl inanç bildirenler: *Elemtere fiş kem gözlere şiş*
- Bir istek bildirenler: *Sadede gelelim*
- Konuşanı veya dinleyeni yüceltme: *Estağfurullah*
- Bir isteği kabul veya reddetme bildirenler: *Baş üstüne*
- Dinleyeni eleştirme, uyarma, tehdit etme bildirenler: *Dikkatli ol*
- Genel bir davranış ya da düşünce bildirenler: *Korkunun ecele faydası yoktur*
- Töre, gelenek ve kültürel değerleri yansıtanlar: *Yediğin içtiğin senin olsun gezdiğin gördüğün yerleri anlat*
- Dini inançları bildirenler: *Allah bilir*
- Soru sorup cevap isteyenler: *Merhumu nasıl bilirdiniz?*
- Özür dileme bildirenler: *Özür dilerim*
- Sembolik olarak ödüllendirme bildirenler: *Aferin*
- Minnet, teşekkür bildirenler: *Teşekkür ederim*

Çiğdem Erol, *Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler* başlıklı yüksek lisans tezinde kalıp sözleri anlamına ve yapısına göre sınıflandırmıştır. Anlamına göre kalıp sözleri 4 gruba ayırmıştır. Bunlar hayır duaları, beddualar, yeminler, günlük yaşamda kullanılan kalıp sözlerdir (2007: 15-286).

M. Osman Toklu, *Türkçe ve Almancada Kalıp Sözler* başlıklı yazısında kalıp sözleri 11 alt başlıkta sınıflandırmıştır. Bunlar; nezaket bildiren sözler, iyi dilek ileten sözler, baş sağlığı bildiren sözler, şükran duygularını ileten sözler, özür dilemede kullanılan sözler, yemek yerken kullanılan sözler, konuşma sırasında kullanılan sözler, yönlendirme amaçlı sözler, yorumlamaya yönelik sözler, olumsuz duyguları yansıtan sözler ve farklı durumlarda kullanılan sözlerdir (1995).

1.2.3. İkilemeler

Anlamı pekiştirmek, anlatımı daha etkili ve özlü kılmak amacıyla, iki sözcüğün biçim ve anlamca oluşturduğu öbeğe ikileme denir. Bir dilde söz varlığının artıp farklılaşmasında önemli bir yer tutan ikilemeler, söz varlığı çalışmalarının da önemli bir ögesidir. İkilemeyi meydana getiren iki sözcük birlikte bir söz varlığı olarak kabul edilmektedir.

Türkiye Türkçesinde ikileme teriminin yaygınlığıyla birlikte bu kavramı karşılamak üzere *ikiz kelime, ikilemeli ad, ikizleme, tekrar, bağlam öbeği, ikileme, koşma, hendiadyoin, yineleme* (Hirik, 2018: 39) gibi terimler de kullanılmıştır. İkileme kavramı araştırmacılar

tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Tanımlardan bazıları şunlardır:

Berke Vardar, ikilemeyi “anlama güç katmak amacıyla bir birimi yineleme, aralarında benzerlik bulunan birimleri art arda kullanma (1983: 93) olarak tanımlarken, Mehmet Hengirmen ise “anlatımı daha güzel ve etkili bir duruma getirmek için aralarında ses benzerliği bulunan yakın, aynı ya da zıt anlamlı sözcüklerin yan yana kullanılması” (1995: 403) olarak ele alır.

Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü’nde* ikilemeyi “aynı, yakın ya da zıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin bir tek kelime gibi anlam göstermek üzere yan yana gelmesi” (1982: 82) olarak tanımlayıp ikilemelerin başlıca türleri olarak şu tasnifi yapar:

1. Aynı kelimenin tekrarı ile kurulanlar
2. Eş ya da yakın anlamlı kelimelerle kurulanlar
3. Zıt anlamlı kelimelerle kurulanlar
4. Aynı kelimenin önsesinin değiştirilerek tekrarlanması ile kurulanlar

Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi* adlı eserinde ikilemeleri tekrarlar olarak isimlendirir (2009: 374-379) ve ikilemeleri 4 grupta inceler.

1. Aynen tekrarlar: *Hızlı hızlı*
2. Eş anlamlı tekrarlar: *Ses seda*
3. İlaveli tekrarlar: *Adam madam*
4. Zıt anlamlı tekrarlar: *İyi kötü*

Türkçede ikilemeler üzerine en kapsamlı çalışmalardan birini Vecihe Hatipoğlu yapmıştır. Hatipoğlu, *Türk Dilinde İkileme* adlı çalışmasında ikileme için şunları söylemiştir: “İkileme, anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır” (1981: 9).

1.2.4. Yerel Ağız Özellikleri

Ağız terimi, Türkçe Sözlükte “bir dilin sınırları içinde, bölgelere ve sınıflara göre değişen söyleyiş özelliği” (2005: 34) olarak tanımlanır.

Ağız kavramını Muharrem Ergin “bir şive içinde mevcut olan ve söyleyiş farklarına dayanan küçük kollar, bir memleketin çeşitli bölge ve şehirlerinin kelimeleri söyleyiş bakımından birbirinden ayrı olan konuşmaları” (2012: 10) şeklinde ele alırken, Zeynep Korkmaz ise “bir dilin veya bir lehçenin yazı diline oranla ve çoğunlukla ses, bazen de şekil, anlam ve söz varlığı bakımından birbirinden az çok ayrılan konuşma biçimleri” (2003: 12)

olarak tanımlamıştır.

Ağız terimi üzerine en kapsamlı tanımlardan birini yapan Nurettin Demir ise ağızı; “aynı kökten geldiği üst sistem durumundaki bir standart dile bağlı, doğal olarak ortaya çıkmış; aile ve dost çevresinde, iş yerlerinde; okuryazarlığı az, bulunduğu bölgeden uzun süre ayrı kalmamış insanlarca sözlü iletişimde dilin başka türleri ile karşı karşıya gelme oranına göre değişen biçimde kullanılan, resmi ortamlarda kullanılmasından kaçınılan, yazılı bir gelenek oluşturmamış, iletişim alanı sınırlı, bağlı olduğu üst sistemden dilin her alanında karşılıklı anlaşmanın korunacağı oranda ayrılabilen, prestiji standart dile göre daha az yerel konuşma biçimleridir” (2002: 114) şeklinde tanımlar.

Türkiye’de ağız çalışmalarının tarihi oldukça eskidir. Türkiye Türkçesi ağızları üzerine bilinen en eski çalışma 1867’de Maksimov tarafından yapılan çalışmadır. Ağız çalışmalarının bu ilk dönemi yabancı araştırmacılar dönemi olarak da bilinmektedir. 1940 yılında Ahmet Caferoğlu tarafından Anadolu’nun çeşitli bölgelerinden yapılmaya başlanan derleme çalışmaları, ağız çalışmalarında yerli araştırmacılar döneminin de başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Akar, 2006: 38-39).

Edebi metinlerde yer yer ağız unsurlarının kullanıldığı görülür. Bu kullanıma ilişkin Nurettin Demir’in şu tespiti önemlidir: “Masal, halk hikâyesi, efsane, atasözü, deyim, bilmece, fıkra, halk şiiri, türkü gibi sözlü edebiyat ürünlerinin yazıya geçirilmiş biçimlerinde, karikatürlerde, tiyatro metinlerinde, öykü ve romanların öncelikle diyalog bölümlerinde ve yerel basında ağız kullanılır (2009: 2).

Aynı zamanda toplumcu gerçekçi yazarlar, Anadolu’nun gerçeklerini, coğrafyasını ve halkın sorunlarını anlatmayı sosyal bir görev olarak benimseyip eserlerinde ağızlara sıkça yer vermişlerdir. Bu eserlerde, günlük konuşma dili ön planda tutulup karakterler, temsil ettikleri bölgelerin dil özellikleri dikkate alınarak konuşturulmuştur (Karakış, 2019: 1).

Konu ile ilgili bir çalışma yapmış olan Ahmet Buran’ın şu değerlendirmeleri de dikkat çekicidir: “Ağızlardan alınan kelimeler bazı yöresel yazılı metinlerde kullanılabilir, bilim alanları için terim olabilir ve ortak dili kullanan çeşitli yazarların ve ediplerin yazılarında yer alabilir. Özellikle ortak dili kullanan yazarların ve ediplerin eserlerinde kullanılan konuşma diline ait kelimeler, yazı diline geçme durumunun ilk aşamasını geçmiş sayılırlar. Bundan sonraki aşama bu kelimelerin yaygınlaşmasıdır” (2002: 103). Buran çalışmasında Türk edebiyatında pek çok önemli yazarın eserinde ağız unsurlarına ve mahalli kelimelere yer verdiğini belirtir. Bu bağlamda Yaşar Kemal, Kemal Tahir, Ömer Polat, Mustafa Necati Sepetçioğlu, Tarık Buğra, Talip Apaydın, M. Akif Ersoy, Reşat Enis Aygen, Mustafa Kutlu, Kemal Bilbaşar, Abdürrahim Karakoç (2002: 103) gibi çeşitli yazarların eserlerinde bunların

yer aldığı görülmüştür.²

1.2.5. Terimler

Terimler, söz varlığını oluşturan önemli öğelerden biridir. Terimlerle ilgili alanyazında yapılan tanımlamalardan bazıları şunlardır:

Türkçe Sözlükte terim kelimesinin anlamı “bir bilim, sanat meslek dalıyla veya konu ile ilgili özel ve belirli bir kavramı karşılayan kelime ıstılah” (2005: 1959) olarak verilmiştir.

Zeynep Korkmaz terimleri; “bilim, teknik, spor, sanat ve zanaat gibi farklı uzmanlıklar sahibi olmayı gerektiren alanlarda kavramları karşılayan ve bu alanlara dahil, sınırlı bir şekilde kullanılmış olan sözcükler olarak ifade etmiştir. Spor, sanat, bilim veya herhangi bir meslek dalında özel bir anlama sahip olan sözcükler ve bunların kavramları” (2007: 213) olarak açıklamıştır.

Doğan Aksan terimi şu şekilde tanımlamıştır: “Her dilde fizik, matematik, felsefe ve toplum bilim gibi bilim dallarından sahne sanatlarına, mimariden, kuyumculuk, marangozluk gibi zanaatlara kadar uzanan geniş bir çerçeve içinde yer alan bu dallara ait kavramların oluşturduğu bir terim söz varlığı oluşturur” (2004: 36).

Terimlerin son zamanlardaki durumuna değinen Aksan (2018), Türkçede son zamanlarda terimler açısından sadeleşmenin göze çarptığını belirtir. Dilimizdeki terimlerde yer alan sadeleşmeler birleştirme, canlandırma, türetme, genel dilden faydalanma, halk ağızlarından alınma ve çeviri gibi faktörlerle kendini göstermiştir. Mustafa Kemal Atatürk’ün türetme yoluna gittiği Geometri kitabında türediği “açı, üçgen, dörtgen, bölü, çarpı, eğik...” gibi sözcüklerin terimlerde sadeleşme çalışmalarının örnekleri olarak görülmüştür.

1.2.6. Yabancı Sözcükler

Yabancı sözcükler, farklı bir dilden alınan kelimelerdir. Zeynep Korkmaz yabancı sözcüğü, “bir dile yabancı dilden girmiş; ancak, daha o dilde benimsenmemiş olan kelime” (2007: 235) olarak açıklamaktadır.

Doğan Aksan, yabancı sözleri şu şekilde tanımlar: “Toplumlar arasındaki kültür, tecim ve siyaset ilişkileri, en çok bu toplumların söz varlıkları üzerinde etkili olmakta, ilişkide bulunulan ulusun dilinden somut ve soyut kavramları yansıtan sözcükler alınmakta, o uluslara

² Bu konuda yapılmış çalışmalardan bazıları şunlardır: Nurettin Demir, (2009). Edebi Metinlerde Ağız Kullanımı Hakkında Bir Ön Çalışma. Bernt Brendemoen Armağanı (s. 97-108) içinde, Oslo: Novus forlag; Gülbeyaz Göztaş, (2017). Edebi Metinlerde Ağız Kullanımı: Bekir Yıldız Örneği. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi 42, 113-134; Melike S. Turan, (2024). Edebî Metinlerde Ağız Kullanımı: Recep Seyhan Örneği. Dil Araştırmaları, 34, 213-225.

da sözcükler verilmektedir. Bir toplumun başka toplumlarla bütün bağlarını koparması, kabuğuna çekilmiş, dış dünyayla ilişkilerini kesmiş olarak yaşaması olanağı bulunmadığına göre her dilde şu ya da bu ölçüde yabancı öğelerin bulunması doğaldır” (2009: 29-33).

Doğan Aksan yabancı sözcükleri iki bölümde incelemektedir:

1. Yabancı dilden geçerek, dilin ses özelliklerine uymuş yabancı sözcükler: duvar <Far.dîvar, kalıp <Ar. Kālib ...

2. Dilin ses kurallarına uymayan, yabancılığı dikkat çeken sözcükler: oksijen, lokomotif, devalüasyon gibi (2004: 29).

Araştırmacılara göre diller arasındaki bu sözcük alışverişi insanlık tarihi ile yaşıttır. Yeryüzünün bütün dilleri gereksinim duydukları, çoğu zaman, kendi dillerinde bulunmayan kimi sözcükleri birbirlerinden almışlardır. Yabancı dillerden sözcüklerin, sözcük çevirilerinin, deyimlerin ve terimlerin alınması ödünçleme olarak adlandırılmaktadır. Yeryüzünde bütün diller şu ya da bu ölçüde başka dillerle sözcük alışverişinde bulunmuşlardır. Kimi dillerde yabancı sözcüklerin oranı %50’yi geçebilmektedir. İngilizcenin söz varlığının %50’si Latin, %15 Grek (Antik Yunanca) %10’u diğer, ancak %25 Anglosakson yani %75 yabancı kökenlidir. Yapı bakımından Hint-Avrupa dilleri ailesinin bir üyesi olan Farsçanın söz varlığının çok büyük bir bölümü Arapça kökenlidir. Kimi diller ise neredeyse özgün söz varlıklarını bütünüyle yitirerek baskın dilin sömürgesi durumuna düşebilir ve bu durum bir süre sonra normalleşebilir (Eker, 2009: 175).

Bu bağlamda Türkçe de tarih boyunca çok farklı dillerle etkileşim içinde olagelmıştır. Bu etkileşim bazı dillerle çok yoğun bir şekilde cereyan ederken bazılarıyla daha düşük düzeyde gerçekleşmiştir. Arapça ve Farsça, Türkçe ile yüzyıllar boyunca çok yoğun etkileşim içinde olan dillerin başında gelmektedir. Türklerin Müslüman olmasıyla birlikte Türkçe; din ve bilim dili olan Arapça ile edebiyat dili olan Farsçanın etkisinde kalmıştır. Bu etki 15. yüzyılın ortalarında başlamış ve Tanzimat dönemine kadar devam etmiştir (Korkmaz, 2003: 121).

Türkçe Sözlükteki alıntı sözcüklerin sayısı tablo şeklinde gösterildiğinde şöyle bir sıralama oluşur (Karaca, 2012: 2063; Güven, 2023: 561).

Tablo 1. Alıntı Sözcükler

Alıntı Sözcüklerin Dilleri	Alıntı Sözcüklerin Sayısı
Arapça	6619
Fransızca	4947
Farsça	1843

İtalyanca	630
İngilizce	512
Yunanca	403
Almanca	84
Latince	78
Rusça	41
İspanyolca	34
Ermenice	23
Slavca	19
Macarca	14
Rumca	13
Moğolca	12
Bulgarca	9
Japonca	8
İbranice	7
Çince	5
Malezyaca	4
Portekizce	4
Norveççe	2
Hintçe	2
Tibetçe	2
Sanskritçe	2
Brezilya Yerel Dilleri	2
Fince	2
Gürcüce	2
Korece	1
Soğdca	1
Afrika Yerel Dilleri	1
Amerika Yerel Dilleri	1

Arnavutça	1
Eskimo Dili	1
Kızıl Dereli Dilleri	1
Keltçe	1
Malayaca	1
Maldivce	1

1.2.7. Deyimler

Türkçe Sözlükte deyim; “genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir” (2005: 517) şeklinde tanımlanır.

Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü’nde deyim kavramı; “bir tür sözlüksel birim oluşturan anlambirim toplaşması; genellikle öz anlamından az çok ayrı bir anlam içeren kalıplaşmış söz” (Vardar, 1988: 74) olarak tanımlanmaktadır.

Gramer Terimleri Sözlüğü’nde deyim; “gerçek anlamından farklı bir anlam taşıyan ve çekici bir anlatım özelliğine sahip olan kelime veya kelime grubu” (Korkmaz, 2007: 66) biçiminde tanımlanmaktadır.

Doğan Aksan’a göre deyimler söz varlığı içerisinde yer alır. Deyimler için dili konuşan toplumun anlatımdaki gücünü ve başarısını, benzetmeye, nükteye olan eğilimi ortaya koyan eğilimlerdir (2004: 31).

Deyimler, bir milletin kültürünü, geçmişe dair yaşantılarını ve gelenek-göreneklerini yansıtır. Deyimlerde kullanılan mecazlar, söz sanatları, benzetmeler dilin çeşitliliğini ve kalitesini gösterir. Deyimler, kalıplaşmış ifadelerdir. Kısa ve özlü anlatımları içermektedirler. Bir olay ve durum karşısında söylendiklerinden anlatımı güçlendirir ve ahenk katar. Bir dil deyimler bakımından ne kadar zenginse anlatım gücü o kadar yüksektir (Aksoy, 1988: 38-42).

Araştırmacılar deyimleri tanımlarken belli noktalarda birleşmektedirler. Bunlardan birincisi deyimleşmelerde bir kalıplaşmanın varlığıdır. Bu kalıplaşmalar milletlerin geçirmiş oldukları deneyimlerden oluşan ve kolay kolay değişime uğramayan yapılardır. Deyimlerdeki kalıplaşmış ibarelerin yerine farklı unsurlar koymak çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Diğer dikkat çeken bir nokta ise deyimlerde meydana gelen anlam olaylarıdır. Herhangi bir söz öbeğinin deyim olup olmadığının tespitindeki ölçüt anlamdır. Dolayısıyla araştırmacıların da dikkat çektiği husus deyim oluşturulan kelimelerden en az birinin gerçek anlamının dışına çıkması gerektiğidir. Bu şekilde ancak bir söz öbeği deyim olma vasfını elde edebilir (Güven,

2017: 36-37).

Söz varlığının en önemli parçalarından olan deyimler, toplumun kültürünü, inançlarını, yaşantısını ve dil zenginliğini ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir.

1.2.8. Argo Sözcükler

Türkçe Sözlük'te argo “her yerde ve her zaman kullanılmayan veya kullanılmaması gereken, çoklukla eğitimsiz kişilerin söylediği söz veya deyim” ve “serserilerin, külhanbeylerinin kullandığı söz veya deyim” (2005: 117) şeklinde açıklanmıştır.

Hulki Aktunç, *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü*'nde argo ile ilgili şu tanımları yapar: “Kullanılan ortak dilden ayrı olarak, belirli toplulukların, sesbilgisi, yapıbilgisi, sözdizimi ve anlam bakımından özellikler gösteren dili veya sözcük dağarcığı” (1998: 10).

Zeynep Korkmaz argo için iki farklı tanım yapmıştır.

1. Farklı bir anlaşma biçimi sağlamak üzere aynı meslek topluluğundaki insanların ortak dildeki kelimelere özel anlam vermek, bazı kelimelerde değişiklik yapmak, dilin lehçelerinden, eskimiş unsurlarından ve yabancı kökenli şekillerden de yararlanmak suretiyle oluşturdukları herkesçe anlaşılmayan kelime ve deyimlerden oluşan, gereğinde mecazlı anlamlara da yer veren özel dil veya söz dağarcığıdır.

2. Külhanbeylerinin ve tulumbacıların kullandıkları özel anlamlı kelimelerin ve deyimlerin yer aldığı kaba dil (2007: 24).

Ferit Devellioğlu ise “Türk Argosu: İnceleme ve Sözlük” adlı çalışmasında argo tanımını şu şekilde vermektedir: “... sosyal bir toplumun malı olan argo, özel diller zümresindedir; genel dilin kelimelerine bazı özellikler vermek ve özel kelimeler katmakla meydana gelmiştir. Özel diller ise, genel dilden ayrılarak, küçük sosyal gruplara bağlı kimseler arasında, az çok gizli düşüncelerin anlatılmasına yarayan ve canlı dillerin ortak mihrakı üstünde gelişen dillerdir” (1990: 13).

Necmi Akyaşın, hazırladığı deyimler sözlüğünde argo ile deyim karıştırılmaması gerektiğine değinmekte ve bu konuyla ilgili şu bilgileri vermektedir: “Bozum olmak: utanmak, utanılacak duruma düşmek, mahcup olmak, volta atmak: bir aşağı bir yukarı dolaşmak, martaval atmak: inanılmayacak sözler söylemek, yalan söylemek söz öbekleri argodur. Ancak deyimler sözlüklerinin hemen hepsinde bu tür argo söz öbekleri deyim olarak değerlendirilmiştir. Sözlük anlamının dışına çıkılamayan, yani deyim boyutuna geçemeyen bu türden argo yapıların da deyim olamayacağı açıktır; bundan dolayı da böylesi söz / eylem öbeklerinin deyim kabul edilerek deyimler sözlüklerine alınmaları doğru bir yaklaşım değildir.

Ancak ağızına sıçmak, çulu/çuvalı deldirmek, ense yapmak, göt altına gitmek, nalları dikmek, papazı bulmak, serin gelmek, taşak geçmek ve benzeri örneklerin argo biçiminde deyimler olarak değerlendirilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Çünkü bu öbekleri oluşturan sözcüklerin Türkçe Sözlükteki gerçek, argo, yan, mecaz veya benzetme anlamlarıyla bir ilgileri yoktur” (2012: 32).

II. BÖLÜM

2. METİN SAVAŞ'IN HAYATI ve ESERLERİ³

2.1. Metin Savaş'ın Hayatı

Metin Savaş 1964 yılında Balıkesir’de doğmuştur. Bu tarih resmi kaynaklarda 1965 olarak geçmektedir. Beş yaşındayken babasının işleri dolayısıyla İstanbul’a yerleşmiştir. İlköğretimini Fatih Yavuzselim okulları, Çavuşoğlu Özel Koleji ve Gelenbevi ortaokullarında tamamlar. Lise eğitimine Vefa Lisesi’nde devam ederken babası hapse düşer ve lise eğitimini yarıda bırakır. Yazar, röportajlarında lise birden terk olduğunu söyler. Lise eğitimini yarıda bıraktıktan sonra bir akrabasının yanında otelde çalışmaya başlar. Gece gündüz vardiyalı bir otelde garsonluk yapmaya başlar. Gece vardiyalarında sabaha kadar kitap okur. Yazar o zamanlarda yazarlığın hiç aklında olmadığını dile getirir. Ailesinde hiç kültürlü insan olmadığını; sanatçı, oyuncu vb. diyen yazar, zaten o dönemde yazar olmayı hayal edemediğini belirtir. Bir akraban müzisyen olur, bir akraban yazar olur da ben de yazarlık hayal ederim der. Öyle bir ortamda yaşamadığı için yazar olmayı hiç düşünmemiştir. Kitapları ve dergileri zevk için okur. Ortaokulda Türk Edebiyatı dergisi almaya başlar. Mahallelerindeki bakkalda Varlık dergisi, Türk Edebiyatı dergisi, tarih dergileri satılır, bunları alıp okumaya başlar. O kadar kitap, dergi okumasına rağmen yazar olmayı hiç düşünmemiştir. Öyle bir yeteneği olduğunu da düşünmemiştir. Sadece zevk ve hoşuna gittiği için kitap okur. Daha sonra yirmi yaşında askere gider. Yirmi yaşına kadar otelde çalışır. Bir buçuk sene askerlik yapmıştır. Askerden döndükten iki sene sonra ailesiyle Balıkesir’e yerleşir. Balıkesir’de dedesinden kalma bir dükkânda amcasıyla beraber bakkallık yapmaya başlamıştır. Bakkallık yaparken fırsat buldukça kitap okur. Günün birinde gördüğü rüyayı hikâyeleştirerek Türk Edebiyatı dergisine ilk yazısını gönderir. Türk Edebiyatı dergisinden kabul alamayacağını düşünen yazarın ilk hikâyesi bu dergide yayınlanmıştır. Türk Edebiyatı dergisinde yazısı yayınlayınca yazar cesarete gelip başka hikâye, denemeler de yazmıştır. Yazarlık hayatı Türk Edebiyatı dergisiyle başlamıştır. Türk Edebiyatı ve Dergâh dergilerinde hikayeleri çıkınca roman yazmaya başlamıştır. İlk romanı *Efendi Dayının Kozalakları*’dır. O zamanlar bilgisayar olmadığı için daktilo ile yazmıştır. Nereye göndereceğini bilemediği zamanlarda bir gün Türk Edebiyatı

³ Metin Savaş'ın hayatı ve eserleri ile ilgili bilgiler Harun Görücüler, (2018). Metin Savaş ve romancılığı. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi; Veli Kürşat Öztürk, (2018). *Metin Savaşın kurmaca eserlerinde metinlerarası ilişkiler*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi; İsa Koyuncu, (2021). Metin Savaş, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/metin-savas> adlı çalışmalardan özetlenerek oluşturulmuştur.

dergisinin arka kapağında bir ilan görmüştür. İstanbul Tuzla Belediyesi roman yarışması. Bu yarışmaya romanını göndermiş ve birinci olmuştur. Birinci olduktan sonra iki sene Dostoyevski, Türk klasikleri okumuş, kendini geliştirmiştir. İkinci romanı uzun hikâye tarzında bir roman olan *Yeşil Çeşme*'dir. İlk olarak 2003 yılında *Polikanın Yeşil Çeşmesi* adıyla basılan roman daha sonra Polika, politika olarak okunmaya meyilli olduğu için 2011 yılında Ötüken Neşriyat tarafından *Yeşil Çeşme* adıyla yeniden basılmıştır. Kitap uzun hikâye başlığı altında ele alınsa da yazar ikinci romanı olduğunu ifade eder. Ama kendince kusurları olan bir kitap olduğunu söyler. Üçüncü romanı *Zemheri Kuyusu* Ötüken Neşriyattan basılmıştır. Türkiye Yazarlar Birliği roman ödülünü alır, diye düşünmüştür ve romanını göndermiştir. Türkiye Yazarlar Birliği roman ödülünü *Zemheri Kuyusu* romanı ile almıştır. *Zemheri Kuyusu*'ndan sonra *Kargalar Derneği* romanını yazmıştır. Bu roman okurların ve yazarın çok sevdiği bir macera romanıdır. Roman *Zemheri Kuyusu*'nu aşamamıştır. *Kargalar Derneği*'nden sonra kendi kendine yine çalışmış, roman tekniğine ağırlık vermiş, roman teorisine geçiş yapmıştır. Daha sonra *Melengicin Gölgesinde* adlı romanı çıkmıştır. Yazar bu romanının teknik açıdan *Zemheri Kuyusu*'ndan daha iyi olduğunu söyler. Sonra sırasıyla diğer romanları çıkmıştır. Anı, inceleme, derleme türünde diğer eserleri de bulunmaktadır. Yazar hala yazın hayatına devam etmektedir.

2.2. Metin Savaş'ın Eserleri

ROMAN

Efendi Dayının Kozalakları

Yeşil Çeşme

Zemheri Kuyusu

Kargalar Derneği

Dehşet Palas AVM

Erlık

Melengicin Gölgesinde

Kuvayı Milliye'nin Hazinesi

Çarşamba Karısı Cinayetleri

Baykuşlar Geceleyin Öter

Vatandaşlık Ofisi

Dalbastı Kirazları

Kıvılcım

Birlikteydik ve Yalnızdık

İNCELEME

Vatanı Dilinde Cengiz Dağcı Kitabı

Kırmızı Yazılar

Sevda Gibi Bir Gizli Emel

Karanlıkta Savaşanlar

Defne Ağacını Budamak

Atilla'nın Kandilleri Türk Dünyasının Ortak Kimliğini İnşa Etmek

DiĞER

Tarih Kültür Toplum Tarih Kültür Toplum (Ayça Günkut Vurucu Armağanı)

Savaş ve Toplum (Savaş Üzerine Yazılar)

DERLEME

Çocukların Soyadları Olmaz-İstanbul Öyküleri

DENEME

Umay Ana'nın Çalıkuşları-Mitolojiyi Yorumlarken

ANI- DENEME

Kıyıdaki Deniz Kabukları

2.3. Metin Savaş'ın Romanlarının Özetleri

2.3.1. Efendi Dayımın Kozalakları

Yazarın ilk romanıdır. 1999 yılında İstanbul Tuzla Belediyesinin düzenlediği yarışmada birincilik ödülü almıştır. Eserin konusu aşktır. Romanda Efendi Dayı'nın ölümü üzerine gelişen masum bir aşkın tesadüflerle umulmadık boyutlara ulaşması anlatılır.

2.3.2. Zemheri Kuyusu

Zemheri Kuyusu yazarın üçüncü kaleme aldığı romanıdır. Bu romanı ile Türkiye Yazarlar Birliği roman ödülünü almıştır. Romanda karakterlerden Fuat Çınaraltı'nın ruh hekimi Hayrünnisa ile tanışması, 99 depreminin olması ve Fuat'ın yazarlık hayalleri dolayısıyla 100 sene önceki İstanbul depremine gitmesi, romanını yazmak istediği kişilerin hayatına girerek Fuat'ın da romanda karakter olması anlatılır.

2.3.3. Melengicin Gölgesinde

Melengicin Gölgesinde yazarın dördüncü romanıdır. *Zemheri Kuyusu*'ndan sonra yazılmıştır. Teknik açıdan *Zemheri Kuyusu*'ndan daha başarılı olmasına karşın yayınlandığı dönemde ilgi görmemiş, diğer romanlarının gölgesinde kalmıştır. Roman bir mahallede yaşayan gizemli cinayetler üzerinden geçmişle bugün arasındaki çatışmayı ve insanın içsel dünyadaki dönüşümünü anlatır.

2.3.4. Kargalar Derneği

Kargalar Derneği yazarın beşinci romanıdır. 2010 yılında Ötüken Neşriyattan basılmıştır. Bu romanın konusu kökleri eskiye dayanan bir teşkilatın kutsal emaneti koruma hikâyesidir.

2.3.5. Erlik

Erlik yazarın altıncı romanıdır. Romanın ilk baskısı 2012, ikinci baskısı 2016 yılındadır. Bu roman Edebiyat, Sanat ve Kültür Araştırmaları Derneği tarafından yılın en iyi romanı ödülüne layık görülmüştür. Eserde yeni kitabını yazmak amacıyla Balıkesir'e taşınan bir yazar tarafından gelişen olaylar anlatılır. Eserin ana teması kötülüktür.

2.3.6. Kuvayı Milliye'nin Hazinesi

Kuvayı Milliye'nin Hazinesi yazarın yedinci eseridir. 2014 yılında basılmıştır. Eserde ele alınan mekân Balıkesir'dir. Bu roman yayımlandığı dönemde yazar Ayvaz Gökdemir Edebiyat Ödülü'nü alır. Eserin tamamında Balıkesir'in mimari yapılarından işaretler alınmıştır. Kuvayı Milliye tarafından Balıkesir halkının yararına harcanmak üzere bırakılmıştır ve bir define bulmaya çalışılır.

2.3.7. Baykuşlar Geceleyin Öter

Baykuşlar Geceleyen Öter yazarın sekizinci kaleme aldığı eseridir. 2015 yılında Ötüken Neşriyat tarafından basılmıştır. Bu roman yazarın *İstanbul'da Karnaval Üçlemesi* serisinin ilk kitabıdır. Yazar bu romanında karanlık güçlerle mücadele eder. Bu mücadelede baykuş olumsuz bir anlamdadır. Romanda akademisyen olan yeni göreve başladığı şehirde kiraladığı çatı katı eviyle değişen hayatı ve yazar olan Ayhan Işık ile deneysel bir roman yazma macerasını konu edinir.

2.3.8. Dehşet Palas Avm

Yazarın *İstanbul Karnaval Üçlemesi* serisinin ikinci kitabıdır. İstanbul’da bir alışveriş merkezinde geçen olaylar üzerinden günümüz insanının tüketim sevdasını ve manevi değerlerden uzaklaşılması anlatılır.

2.3.9. Çarşamba Karısı Cinayetleri

Bu roman yazarın *İstanbul Karnaval Üçlemesi* serisinin son kitabıdır. Mühendis Taner Bey, Derdiyok Fakültesi’nin dekanı, romanın karakterlerindendir. Romanda Çarşamba Karısı Cinayetleri bir televizyon dizisidir. *İstanbul Karnaval Üçlemesi* serisinin çözülen çözülmeyen tüm sırları bu kitapta çözüme kavuşuyor. Çarşamba Karısı Cinayetleri, İstanbul’da geçen gizemli olaylar aracılığıyla modern yaşam ile eski halk inançlarını birleştirerek bireylerin kimlik arayışlarını ve toplumdaki yozlaşmayı gözler önüne serer.

2.3.10. Vatandaşlık Ofisi

Yazar romanda vatandaşlık ve devlet arasındaki ilişkiyi sorgular. Roman karakterlerinden Takiyettin Mengüşoğlu devletin kendi başına bir varlık olmadığını iddia eder. Romanda üç soru vardır? Bunlar: Vatandaş kendi başına bir varlık mıdır? Sistem kendiliğinden mi yürür yoksa vatandaşın tavrı mı sistemi besler? Hem itaat hem direniş vatandaşıla devletin gizli bir uzlaşması mıdır? Romanda bu sorulara cevap aranır.

2.3.11. Dalbastı Kirazları

Yazar bu romanını Türk Ocaklı hanımların romanı olarak vaat eder. Romanın yazılması Türkiye’nin yüzüncü yılına denk gelmiştir. Roman Anadolu’nun küçük bir kasabasında geçen olaylar aracılığıyla aile ilişkilerini, bireylerin kimlik arayışlarını ve toplumsal değişimlerini işler.

2.3.12. Kıvılcım

Türk Ocakları’nın romanıdır. Roman bir milletin küllerinden yeniden doğuşunun hikâyesidir. İstanbul’daki gençlerin tarihi dönüşüm sürecine katılmaları ve toplumun değişimlerini tecrübe edinmeleri konu alır.

2.3.13. Birlikteydik ve Yalnızdık

Yirmi yıl sonra Zemheri Kuyusu. Zemheri Kuyusu'nun kahramanları bu kuyudan çıkabildiler mi yoksa hala bu kuyunun dibindeler mi? Zemheri Kuyusu romanı sevenlerini büyümlü bir yolculuk bekliyor. 17 Ağustos 1999 depremi öncesi ve sonrasında karakterlerin yaşadığı kayıp, belirsizlik ve yalnızlık üzerinden bireysel ve toplumsal dönüşümleri anlatır.

2.3.14. Yeşil Çeşme

Yeşil Çeşme ilk olarak 2003 yılında Beyan Yayınları'ndan *Polika'nın Yeşil Çeşmesi* adıyla yayınlanmıştır. Daha sonra 2011 yılında "Polika" sözcüğünün politika okunmaya meyilli olduğundan dolayı yazar, eseri *Yeşil Çeşme* adıyla Ötüken Neşriyattan yeniden basar. Eserin türü için uzun hikâye başlığı kullanılsa da yazar, eseri ikinci romanı olarak görür. Roman yazıldığı dönemde pek ses getirmemiştir ama yazarın roman yazma yolculuğundaki ilk adımlarından biridir.

Roman iki ana bölümden ve on üç ara bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler şunlardır:

Birinci Ana Bölüm: Anılarda Kalanlar

Bu bölümün alt bölümleri şunlardır: Fatma'nın öyküsü, Sarı Paşa ile Urguş Nine'nin öyküsü, Zeynep'in öyküsü, kesikbaşların öyküsü, saraylının öyküsü, yedi kızların öyküsü.

İkinci Ana Bölüm: Altın Küpe

Bu bölümün alt bölümleri şunlardır: Ümit'in babaannesinin öyküsü, Kör Bekir'in öyküsü, deliren gencin öyküsü, Deli Efe'nin öyküsü.

Romanın şahıs kadrosu şöyledir: Molla'nın oğlu, Polika, Ümit, Aynacı Münir, Muharrem Efe, Urguş Nine, Hilal, Ertuğrul, Molla İbrahim.

Roman, anlatıcının Zeynep ablasının ölüm haberi ile başlar. Ablasını defnetmek için doğduğu kasabaya gidilir. Anlatıcı Zeynep, ablasını taziyesinde anarken onun sevdalısı ve başına bela olan bir efeyi anlatır. Bu efeler yüzünden kasabayı terk ederler. Terk ettikleri sırada yolda çektikleri zorluklara değinirler.

Eserde çeşitli göndermelere yer verilmiştir. Bunlar:

Halk Anlatıları: Arzu ile Kamber, Ferhat ile Şirin, Elçin Mahmut ile Meryem.

Tarih: Aşıkpaşaoğlu Tarihi, Tevârih-i Âl-i Osman.

Destanlar: Oğuzname, Kafdağı zikredilerek Firdevsi Şehname adlı eseri.

Geleneksel Türk Tiyatrosu: Karagöz.

Kur'an-ı Kerim, sureler (Fatıha, Yasin)

Mevlid-i Şerif, Süleyman Çelebi (Vesiletü'n Necât).

İstiklâl Marşı.

İbn Haldun, Cemil Meriç eserleri.

Şeyh Galip, Hüsn ü Aşk adlı eseri.

III. BÖLÜM

3. ESERİN SÖZ VARLIĞI

Bu bölümde eserde yer alan söz varlığı ögeleri belirlenmiştir.

3.1. Atasözü

can çıkar lakin huy çıkmazmış: İnsanı alışkanlıklarından, huylarından vazgeçirmek mümkün değildir. (s. 11)

Çocukluğumdan beri bu böyle *can çıkar, lakin huy çıkmazmış*.

evli evine köylü köyüne: Herkes ait olduğu yere ve sorumluluğuna dönmelidir; her insan kendi düzeni içinde yaşamalıdır. (s. 134)

Bu iş burada bitmeliydi. *Evli evine, köylü köyüne*.

gönlünü ferah tut: Hastalıktan korunmak istiyorsak ayağımızı sıcak, başımızı serin tutmalı, olur olmaz şeyleri sıkıntı konusu yapmamalı, geniş yürekli olmalıyız. (s. 12)

“Gönlünü ferah tut” baba dedi.

su testisi su yolunda kırılır: Bir kişi bir amaç için edindiği işte kazaya uğrar. (s. 140)

Ağzından yel alsın. *Su testisi su yolunda kırılır*.

taş ol da baş yar: Kişinin bir işi yapma gayretinde bulunmaması ve o kişinin gayrete getirilmesi anlamına gelmektedir. (s. 117)

Yeter ki ekmeğini kazanmasını bilsin. *Taş olsunlar da baş yarsınlar* derdi bizim hanım.

umut yoksulun ekmeği: Fakir olan kimseler, kısa süre sonra durumlarının değişeceğini düşünerek avunurlar anlamında kullanılan bir söz. (s. 32)

Mushaf'ın cehennemden haber vermesine rağmen bağışlanacağımıza inanmak gerek. *Umut yoksulun ekmeği*.

ya devlet başa ya kuzgun leşe: İnsan ya en yüksek konuma ulaşmalı ya da değersiz bir yaşamı kabul etmemelidir kullanılan bir söz. (s. 143)

Yeri geldiğinde *ya devlet başa ya kuzgun leşe* diyerek bağır basacaksın.

3.2. Kalp Sözler

Kesinlik bildirenler:

elbette (s. 80, 112, 124)

“Neden olmasın *elbette* götürürüm; siz istedikten sonra.”

İyi Dilek, Hayır Dua Bildiren Kalıp Sözler:

amin (s. 22)

- *Âmin* kızım... *Âmin*....

bağışlayın (s. 90)

Geciktiğim için beni *bağışlayın*, dedi Ümit.

lütfen (s. 95)

-*Lütfen*...

Allah o günleri aratmasın (s. 116)

Kuru fasulyenin adı hafif makineli... *Allah o günleri aratmasın!*

Allah sabır versin (s. 22)

Başınız sağ olsun hacı dayı! *Allah sabır versin.*

Allah sonumuzu hayretsin (s. 74)

Nedir bunun anlamı?

- *Allah sonumuzu hayretsin.*

başın sağ olsun (s. 11, 22, 115)

Bilhassa damat kısmına karşı. "*Başın sağ olsun*" dedi.

Allah vere de (s. 25)

"*Allah vere de* bir çingar çıkmasa."

hayırlara vesile olmak (s. 27)

... böylesi bir izdivacın hem hanım kızımız hem de efemiz için *hayırlara vesile olmasına* dair atıp tutuyorlardı.

Konuşanı veya dinleyeni yüceltme bildirenler:

estağfurullah (s. 16)

- *Estağfurullah* baba.

Özür dileme bildirenler:

afedersiniz (s. 88)

- Günaydın... *Afedersiniz*... Ben...

kusura bakma (s. 22, 90, 133)

- Gözlerim seçemiyor ki kızım... *Kusura bakma* artık.

kusura kalma (s. 38)

Kusura kalma oğul; iş aceleye geldiği için ancak evi bulabildik.

özür dilerim (s. 109)

- *Özür dilerim*; uyuyakalmışım.

Selamlaşma bildirenler:

günaydın (s. 88, 109, 113)

- *Günaydın... Afedersiniz... Ben...*

hayırlı sabahlar (s. 113)

- *Hayırlı sabahlar çocuğum.*

hoş geldiniz (s. 86)

- *Hoş geldiniz beyefendi...*

Şükür bildirenler:

elhamdüllillah (s. 74)

“*Elhamdüllillah öyleyim*”.

Taktir ve beğenme:

maşallah (s. 22)

- Vay o sen misin? *Maşallah!*

3.3. İkileme

Aynı Sözcüğün Tekrarı ile Oluşan İkilemeler

açık açık (s. 73)

“*Açık açık* diyeydi ya!”

açıktan açığa (s. 63)

... hiç kimse onları *açıktan açığa* korkaklıkla itham etmeyecek, damarlarına basmayacak, imalı bir söz söylemeyecekti.

ağır ağır (s. 91)

... *ağır ağır* ona yöneldi ve yanı başına oturdu.

ardı ardına (s. 17, 52, 55, 56, 77, 92)

.... *ardı ardına* olumlu ve olumsuz haberler gelmeye başladı.

baş başa (s. 54, 146)

Efenin kızanıyla *baş başa* bir süre sohbet etti.

bazı bazı (s. 31)

Bazı bazı Urguş ninemin nasırlı parmaklarını saç diplerimde hissediyor.

bile bile (s. 19)

Bakışlarımla onun evini bulamayacağımı *bile bile* arandım.

boncuk boncuk (s. 73)

.... *boncuk boncuk* terler akmaya başladı.

boş boş (s. 21, 107)

Boş boş baktı.

cayır cayır (s. 136)

... *cayır cayır* yanıyor.

dalgın dalgın (s. 127)

... *dalgın dalgın* bakındığı otobüs camının yüzeyinde Hilal'le annesinin, kötürüm babasıyla dedesinin ve tek başına Aynacı'nın çehreleri sanki geçit yapıyorlardı.

dik dik (s. 51, 58)

... *dik dik* baktı.

diken diken (s. 97)

... tüyleri *diken diken* olmuştu.

doğrudan doğruya (s. 14)

Fakat *doğrudan doğruya* anavatana gelmişler.

doğruya doğru (s. 72)

Doğruya doğru...

dolu dolu (s. 81)

Gözleri *dolu doluydu*.

dolup dolup (s. 144)

... evin odaları *dolup dolup* taşıtı.

düşünceli düşünceli (s. 71)

... *düşünceli düşünceli* sakalını sıvazlıyor.

farklı farklı (s. 130)

... *farklı farklı* aynalar.

fıkır fıkır (s. 72)

... *fıkır fıkır* kaynamakta.

fısır fısır (s. 49)

... *fısır fısır* konuşuyorlardı.

geri geri (s. 45)

... *geri geri* kaçardım.

gevrek gevrek (s. 116)

Gevrek gevrek güldü.

göz göze (s. 24, 25, 36, 58, 100, 126)

Ve ninemle *göz göze* konuştular.

günü gününe (s. 64, 141)

Gidişatı *günü gününe* izlemekte olan Sefer Hoca da sık sık bize uğrayarak maneviyatımızı

güçlendirmekten geri durmuyordu.

günden güne (s. 141)

Günden güne kafayı bozmaya çalıştı.

hadi hadi (s. 16)

- *hadi hadi* ... Malımı bilmez miyim?

harfi harfine (s. 27)

Dedikleri *harfi harfine* yerine getirildi.

hele hele (s. 32)

Hele hele Muharrem Efe hiç ortalıkta görünmedi.

hızlı hızlı (s. 67)

Hızlı hızlı soluyor.

homurdana homurdana (s. 63)

.... *homurdana homurdana* geçerek kilise meydanında toplanmaya başladılar.

hüngür hüngür (s. 108)

... *hüngür hüngür* ağlıyor.

ışıl ışıl (s. 71)

Her yer *ışıl ışıl*.

iç içe (s. 46)

... aynı muhitte *iç içe* yaşayan, yedikleri içtikleri ayrı gitmeyen komşulara akrabalık bağlarının yasaklanması ne saçmaydı!

içten içe (s. 64, 99)

İki erkek arasında *içten içe* hayat bulan rekabetin ilk sürgünleri

kara kara (s. 71)

... *kara kara* kutular.

kelimesi kelimesine (s. 110)

Anlattıklarımın hepsi *kelimesi kelimesine* doğrudur, Hilal Hanım.

kesik kesik (s. 97)

... *kesik kesik* konuşmaya başladınız.

keyifsiz keyifsiz (s. 39)

... ablamın niçin böyle *keyifsiz keyifsiz* salındığını, yüzünün gülmediğini ve benimle eskisi gibi ilgilenmediğini sormuştum.

kol kola (s. 22, 54, 81, 133)

Ertuğrul'la *kol kola* kasabaya döndük.

kolay kolay (s. 13, 67, 93)

Kolay kolay tepesi atmazdı onun.

koyun koyuna (s. 33)

İki sevdalı *koyun koyuna* tatlı düşler görmek faslındaymış.

kulaktan kulağa (s. 70)

Kulaktan kulağa yayılırken de bir hayli değişikliğe uğrayacaktı doğal olarak.

küt küt (s. 21, 28, 60)

Yüreğim *küt küt*.

muzır muzır (s. 10)

... *muzır muzır* bakarak ve “Biz yine gelmesini biliriz” anlamında gözdağı vererek duvara tırmandılar.

oda oda (s. 10)

... peşinden *oda oda* dolaşarak açık bıraktığı ampulleri söndürüyorum.

peş peşe (s. 55)

... yeni haberlerde *peş peşe* sökün edecekti.

pis pis (s. 56)

... *pis pis* sırtıyorlardı.

rahat rahat (s. 95)

... *rahat rahat* konuşabilirim.

saf saf (s. 75)

Gökten *saf saf* inerler ve yalnkılıç batıya doğru hücum ederlermiş.

salına salına (s. 51)

... *salına salına* geldi.

sık sık (s. 31, 41, 47, 64, 132)

... *sık sık* gittiği şehirden her dönüşünde biricik yavrusuna kucak dolu armağanlar getirirdi.

sora sora (s. 87)

... *sora sora* Bağdat bulunur hesabı, yirmi dakika içerisinde kendisini Ertuğrul’un doğduğu evin kapısında buldu.

tane tane (s. 70)

... *tane tane* konuşuyor ve bazen de anlaşılmaz sözler sarf ediyordu.

tek tek (s. 54)

... *tek tek* ve ısrarla baktı.

tekrar tekrar (s. 47)

... *tekrar tekrar* anlatarak bizleri oyalıyor hoş, ninemin cinleri biz nereye gidersek peşimizden gelirdi, son olarak da yeşil çeşmenin başında pataklamıştı ninem meşhur cinlerini dedemse

Doksanüç harbinde görüp geçirdiklerini usta bir tiyatrocü edasıyla tasvir ederek bizden çok kendisine meşgale arıyordu.

ters ters (s. 38)

Yüzüme *ters ters* baktıktan sonra çekip gitti.

tıklım tıklım (s. 15)

... *tıklım tıklım* köylülerle doluydu.

tıpış tıpış (s. 39)

... *tıpış tıpış* inine döndüğünü öğrendik.

usul usul (s. 31)

... *usul usul* soluyordum.

uzun uzun (s. 51)

... *uzun uzun* anlattı.

uzun uzadıya (s. 26, 53)

O geçe yaşananları *uzun uzadıya* anlatmak istemiyorum.

üst üste (s. 121)

Boynunda *üst üste* sarılmış ayrı renklerde iki atkı vardı.

üstüme üstüme (s. 45)

... *üstüme üstüme* gelirdi.

vızır vızır (s. 71, 129)

... *vızır vızır* uçuşmakta.

yan yana (s. 81)

Yan yana oturduk.

yaprak yaprak (s. 98)

Sessizlik dökülüyor bir yerde *yaprak yaprak*.

yavaş yavaş (s. 38, 53, 130)

... *yavaş yavaş* gidersin artık.

yan yana (s. 81)

Yan yana oturduk.

yılışık yılışık (s. 59)

... *yılışık yılışık* bakarak saldırmalarının, okşamalarının sebebi demek buydu.

zaman zaman (s. 32, 33, 62, 66, 84, 111, 124)

... *zaman zaman* atıyla yanıma geliyor, bana bir iki laf atıp katardaki yerine dönüyordu.

M ilaveli İkilemeler

hayal meyal (s. 10, 54)

Ben onun öldüğünü *hayal meyal* hatırlıyorum.

Yakın Anamlı Sözcüklerden Oluşan İkilemeler

allak bullak (s. 35)

Fakat benim zihnim *allak bullaktı*.

ara sıra (s. 62)

... *ara sıra* sözünü ettiği mahşer günü böyle bir gün olmalıydı.

az buçuk (s. 65)

Az buçuk karı sopası yesin de, dünyanın kaç bucak olduğunu anlasın.

bağırış çağırış (s. 38)

... taşralılara özgü *bağırış çağırış* içerisinde öteberimizi yerleştirdik.

bitmez tükenmez (s. 47)

... annem *bitmez tükenmez* dualarla ve Yasin-i Şeriflerle kocasının yolunu gözlüyor, ninem bir gece yarısı köydeki çeşmenin başında önünü kesen cinleri değneğiyle nasıl patakladığını tekrar tekrar anlatarak bizleri oyalıyor.

çoluk çocuk (s. 27, 141)

Muharrem Efe *çoluk çocuğa* karışırda dağdan düze inermiş de, bir baltaya sap olurmuş da...

dağ bayır (s. 33)

Dağ bayır dere tepe iz sürülmüş günler ve geceler boyu.

derli toplu (s. 42)

Derli toplu yer yatağı.

doğru dürüst (s. 53)

Günlerdir *doğru dürüst* uyumadığını bildiğim ninemin itirazına rağmen dışarıya fırladım.

ev bark (s. 119)

- Ya *evi barkı*.

evirip çevirip (s. 128)

... yeni bir keşif hızıyla *evirip çeviriyor*, meczup dostunun hediyesi olan el aynasını yanından kesinlikle ayırmıyordu.

güle oynaya (s. 38)

Güle oynaya diyemem ama taşralılara özgü *bağırış çağırış* içerisinde öteberimizi yerleştirdik.

iş güç (s. 41)

... onca *iş güç* arasında ayak altında dolanmamı istemediği için kaçamaklarıma göz yumar ve Kızıl Kosta'lara gitmeme izin verirdi.

kap kakak (s. 30)

Acil ilaç mahiyetindeki *kap kakaklar*...

kırık dökük (s. 17, 88)

Kırık dökük mırıldandı.

kir pas (s. 56)

Palabıyıklı *kir pas* içinde, kaba saba heriflerdi.

konu komşu (s. 10, 64)

Konu komşu etrafında toplanmış, kurşun dökerek zavallı kızı kurtarmaya uğraşıyorlardı.

mal mülk (s. 75)

... *mal mülk* bahanedir.

para pul (s. 10, 57)

... *para pul* da karın doyurmuyordu.

sağ salim (s. 47)

Galiçya cephesine giden bir eniştem evine *sağ salim* döndü ama asmalı bahçede yârenlik edeceği tek bir ahbap bulamadı kendine; zamanla içine kapanarak derin bir sessizliğe gömüldü.

yıkık dökük (s. 104)

Yıkık dökük evler.

yorgun argın (s. 49)

... *yorgun argın* döner, binitinin yularını Şemsettin ağama teslim eder, anamla ninemin ferahlayan nazarlarına aldırmaksızın dedemle birlikte evin en kuytu köşesine çekilir ve saatlerce fısır fısır konuşurlardı.

Zıt Anlamlı Kelimelerden Oluşan İkilemeler

az çok (s. 99)

Her insan *az çok* çıkarcıdır.

gidip gelmek (s. 100)

... iki hısım arasında *gidip geldi*.

irili ufaklı (s. 56)

... *irili ufaklı* ateşlerden ahaliden gasp ettikleri kuzuları çeviriyorlar, Rum tüccarlarının mahzenlerinden yürütme şarapları ardı ardına deviriyorlardı.

iyi kötü (s. 66, 79)

... her çeşmenin *iyi kötü* bir öyküsü vardır.

ölüm kalım (s. 63)

... *ölüm kalım* savaşının lehimize sonuçlanacağından artık kimsenin kuşkusu kalmamıştı.

ötede beride (s. 25, 47, 49, 87)

Ötede beride yeni bir isim dolaşıyordu artık.

varını yoğunu (s. 26)

Babam *varını yoğunu* satışı çıkardı.

Biri Anlamalı Biri Anlamsız İkilemeler

afra tafra (s. 24)

... *afra tafra*yla girişini gayet net hatırlıyorum.

bölük pörçük (s. 53, 132)

... *bölük pörçük* düşler görüyordu.

çoluk çocuk (s. 27, 141)

Muharrem Efe *çoluk çocuğa* karışırsa dağdan düze inermiş de, bir baltaya sap olurmuş da...

eğri büğrü (s. 51)

... *eğri büğrü* değneğini sırtıma indirmesi ihtimali yüksekti.

ev bark (s. 119)

- Ya *evi barkı*?

hayal meyal (s. 10,54)

Ben onun öldüğünü *hayal meyal* hatırlıyorum.

kaba saba (s. 30, 56)

Adamın *kaba saba* çehresinden ürkmeme rağmen sözünün eri olmasına nasıl sevindiğimi anlatamam.

ölüm kalım (s. 63)

... *ölüm kalım* savaşının lehimize sonuçlanacağından artık kimsenin kuşkusu kalmamıştı.

özene bezene (s. 14)

Şifahi kültürün *özene bezene* yoğurduğu seçkin insanlardandı.

oflayıp puflamak (s. 118)

İhtiyar *oflayıp puflayarak* yerinden doğruldu, televizyon sehpasının üzerinde duran sürahiye uzandı ve ilgisini Ümit'ten uzaklaştırarak ilâç kutularını karıştırmaya durdu.

soy sop (s. 14, 48)

Soyunu sopunu açıkça bilmiyoruz.

süslenmek püslenmek (s. 27, 131)

... *süslen püslen* ve bir gün kendini kırkıktan sonra azan bir toprak ağasının koynunda bul!

tek tük (s. 16, 43, 85)

Yolun iki yanında *tek tük* salkımsöğütler.

ufak tefek (s. 91)

... hatta *ufak tefek* kavgalarda maksadına ulaşmayı denemiş, fakat sözünü geçirememişti.

yamru yumru (s. 16, 30)

... *yamru yumru* portakal renkli granit taşlarını gördüğümde nasıl ürperdiğimi, gönül telimin

nasıl titrediğini ve nasıl bir hüzne kapıldığımı varın siz tahmin edin.

yarım yamalak (s. 52, 96)

Polika'dan işittiklerimi *yarım yamalak* tekrarladım.

zar zor (s. 11)

Zar zor yerinden doğruldu.

İkisi de Anlamsız İkilemeler

allayıp pullamak (s. 144)

Dedemin anlattıklarını düşünüyorum. *Allayıp pullayarak.*

apar topar (s. 22, 109)

Apar topar ellerime sarıldı.

İkisi de Anlamlı İkilemeler

ahım şahım (s. 27, 56)

Zaten hükümetle de öyle *ahım şahım* bir kavgası yokmuş.

anlı şanlı (s. 28, 31, 45)

Ve onlaranlı şanlı imparatorluğumuz üzerinde oynayan büyük oyunların kurbanları oldular.

çat pat (s. 56)

... *çat pat* öğrendiğim lisanla konuşuyorlardı, ama telaffuz nedeniyle dediklerini anlamıyordum.

dere tepe (s. 33)

... *dere tepe* iz sürülmüş günler ve geceler boyu.

derli toplu (s. 42)

Derli toplu yer yatağı.

gizli kapaklı (s. 29, 50, 52)

O *gizli kapaklı* gidiş gelişlere alıştıktan sonra benimle uğraşmayı bırakmış, kardeşlerine karşı daha merhametli davranmaya başlamış, sanki birden bire olgunlaşmıştı.

hal hatır (s. 135, 140)

Hal hatır faslından sonra Ankara'dan aldığı hediye dağıttı.

hesap kitap (s. 29)

Babam kafasında *hesap kitap* yapıyor, yıllar önce gasp ettiği bir sandık dolusu altına ister istemez hayıflanıyordu.

kanlı canlı (s. 24)

İlk kez *kanlı canlı* bir efe görüyorum.

kara kuru (s. 68)

Sırtında on öküz derisinden *kara kuru* harmanı...

kazasız belasız (s. 137)

Yolculuk *kazasız belasız* atlatıldı.

kir pas (s. 56)

Palabıyıklı *kir pas* içinde, kaba saba heriflerdi.

şen şakrak (s. 92)

... *şen şakrak* olan bir evin ardı ardına sökün eden talihsizliklerle karamsarlığa boğulmuş havası içinde eli kolu bağlı bir konuk.

yaka paça (s. 142)

... iki düzine genci *yaka paça* sürükleyip istasyonda hizaya dizmiş.

Zarf Yoluyla Kurulan İkilemeler**ağarır ağarmaz (s. 53)**

Gün *ağarır ağarmaz* Sefer Hoca geldi ve ağamı ter içinde bırakıncaya dek sorguya çekti.

alır almaz (s. 105)

... haberini *alır almaz* terminale koştum.

atar atmaz (s. 72)

Eşikten adımımı *atar atmaz* kulakları sağır bir uğultudur ayyuka çıktı.

ayrılır ayrılmaz (s. 54)

Muharrem Efe'nin kızanı evimizden *ayrılır ayrılmaz* dedem bizleri çağırdı.

başlar başlamaz (s. 131)

Yaz tatili *başlar başlamaz* soluğu Ankara'da aldı.

bitirir bitirmez (s. 100)

Genç kız sözünü *bitirir bitirmez* bakışlarıyla iki hısım arasında gidip geldi.

çıkır çıkmaz (s. 87)

Otelden *çıkır çıkmaz*, sora sora Bağdat bulunur hesabı, yirmi dakika içerisinde kendisini Ertuğrul'un doğduğu evin kapısında buldu.

döner dönmez (s. 120)

... evine *döner dönmez* Ümit kararlığını matemli anneden ayrılmak için izin istedi.

gelir gelmez (s. 88)

Gelir gelmez azarlıyor muyum?

görür görmez (s. 38, 141)

Derler ki onu *görür görmez* bakışlarından tanımış ve beylik tabancasına davranmış

indirir indirmez (s. 103)

... kolunu *indirir indirmez* saatin kaç geçtiğini unuttu.

iner inmez (s. 133)

Trenden *iner inmez* vagona koştı.

ister istemez (s. 14, 29, 45, 59, 64, 68, 72, 80, 94, 139)

... yirminci yüzyılın bu son nesli *ister istemez* kuşkuyla düşecekti.

kalır kalmaz (s. 108)

Odada yalnız *kalır kalmaz* çekmeceleri ve dolapları karıştırmaya başladı.

uyanır uyanmaz (s. 81)

Uyanır uyanmaz da seni aradım.

3.4. Yerel Ağız Özellikleri

ağabeyisini: Ağabey. (s. 128, 129)

Kızcağız *ağabeyisini* yolcu edene dek konuşturabilmek yolunda epey çaba sarf etti.

akıveren: Akan. (s. 38)

... ama her nedense insanın gönlüne ilk bakışta *akıveren* sevimli bir evdi.

amma: Ama. (s. 26, 117, 125, 141, 142, 143)

O efe bozuntusu atıp tutmayı pek sever *amma* sözünün eri değildir.

anılmağa: Anılmak. (s. 24)

Fakat o güz mevsiminde *anılmağa* değer biri değildi.

aptes: İslam dinine göre namaz kılmak, Kur'an okumak, Kâbe'yi tavaf etmek gibi ibadetleri yerine getirebilmek için niyet ederek el, ağız, burun, yüz, kol ve ayakları yıkamak. (s. 10, 20, 21)

Önce *aptes* aldım.

apteshane: Tuvalet. (s. 10)

Apteshanenin bitişiğindeki küpten su damlıyor.

ayıbıma git-: Utanmak. (s. 16)

Kalabalıkta sormak *ayıbıma* gittiydi.

baha: Paha. (s. 63)

... canlarını tehlikeye atmak *bahasına* yanımızda yer almalarıydı.

başgöz etmek: Evlendirmek. (s. 15)

Ama ben hep torunlarımın kasabalı kızlarla *başgöz edilmelerini* hep dilemişimdir.

belen: Geçit. (s. 30)

.... zeybeklerin mekan tuttuğu kaba dağların ürkütücü görüntüsü, *belenlerden* süzülüp akan rüzgarların esrarlı uğultusu,

beri gel: Öne çıkmak. (s. 69)

“*Beri gel hele!*” dedim.

bilici: Bilen. (s. 33, 34)

Allah’ın hikmeti der çıkarmış işin içinden devrin *bilicisi* her kimse.

böğür: İnsan ve hayvan vücudunun kaburga ile kalça arasındaki bölümü. (s. 22)

Elimin tersiyle *böğürünü* dürtükleyebildim yalnızca.

böyün: Bugün. (s. 31)

O mübarek *böyünler* için var.

dirgen: Tarım aleti. (s. 60, 61)

... beni kardeşimle kilere kapatmış, kendisi de elde *dirgen* beklemeye durmuştu.

durala-: Duraklamak. (s. 146)

Yeşil çeşmeden arta kalan boşlukta *duraladılar*.

ecinni: Cin. (s. 69, 71, 72)

Ecinni bardağa yaklaştı.

ever-: Evlendirmek. (s. 27)

Eveririz kızını bir delikanlıyla.

görmeylen: Görmek ile. (s. 27)

Bir kerecik kız *görmeylen* ateş mi sararmış bacayı.

irahat ol: Rahat olmak. (s. 31)

“*Irahat ol*” diyordu Urguş ninem.

iğreti: Eğreti. (s. 28, 89)

İğreti iliştim.

ilenmek: Birinin kötü bir duruma düşmesi dileğini gönlünden geçirmek veya açıkça söylemek. (s. 30)

... eşkıyalara *ilenip* duruyordu.

imdi: Şimdi. (s. 14, 72, 74)

Önceleri kalelerimizi zapt ettiniz, *imdi* de sularımıza göz dikersiniz.

kaba: Kafa. (s. 54)

... *kabama* bir şaplak indirerek dedemi bulmam içim beni evden saldı.

kıpraşma: Yavaşça kımıldamak, kıpırdanmak. (s. 71)

Otur şuraya; çağırına kadar *kıpraşma* dediler.

mâcir: Muhacir, göçmen. (s. 48, 140)

Annem tarafı nenem gibi *mâcirdi*, ne de kasabalı gibi Kılaz’dı.

mes: Ayakkabı. (s. 20)

Meslerimin üzerini sıvazlarken derin ama buruk bir huzura yakınlaştığımı hissediyordum.

n'olcek: Ne olacak. (s. 31)

Akrabalar yolumuzu kesse *n'olcek*?

n'oldu: Ne oldu. (s. 67)

- *N'oldu nine*?

n'olur: Ne olur. (s. 80)

N'olur dinle beni.

öptüydüm: Öpmek. (s. 22)

Hani geçen bayram elini *öptüydüm* ya...

seğirt-: Hızlı yürümek. (s. 67, 137)

Tedirgin adımlarla *seğirttim*.

sini: Tepsi. (s. 10, 11, 27, 28, 42, 43)

Kolumda baklava *sinisi*, muhtarın evine ürkek adımlarla girdim.

söylesindi: Söylemek. (s. 91)

Ertuğrul onlara bunu niçin *söylesindi*.

tanışığız: Tanışmak. (s. 126)

Biz zaten ezelden beri *tanışığız*.

telaşe: Telaş. (s. 29)

... karmaşık taşınma *telaşesi* babama epey tuzluya mal olmuştu çünkü fırsatı ganimet bilen kervancının yüklü bir ücret kopardığını söylemişti babam.

tutuk: Tutmak. (s. 29)

... mezarlığın yolunu *tutuk*.

tülü: Tüylü. (s. 31)

Kervanbaşının *tülü* develeri bizi hayalini kurduğum şehre değil, ama en azından kasabaya götürüyorlardı.

uğrayıver: Uğramak. (s. 143)

Sen İstanbullusun, yolun düşerse *uğrayıver*.

urumeli: Rumeli şehri. (s. 71, 72)

“Ben böyle bir şehir görmedim *Urumeli’nde!*”

yavuklu: Sevgili. (s. 76)

Kiminin bacısı, kiminin *yavuklusu* Rum milislerce dağa kaldırılmıştı.

zâhir: Belli açık. (s. 28)

Benzettim *zahir*.

3.5. Argo Sözlür

adam paralamak ha! (s. 74)

Hristiyan çeşmesinde *adam paralamak ha!*

arsız (s. 79)

Bir sabah, bahçemde *arsız* kedileri kovalarken telefon çaldı.

arsız herif (s. 35)

... ıssız yolların şerbetli devecisi olduğundan dem vuruyordu *arsız herif*.

bitli bunak (s. 137)

Şu *bitli bunağın* aramızda işi ne diye şikâyet ediyor olmalıydı.

cadaloz karı (s. 12)

O *cadaloz karı* mı bakacak hatunuma?

çerçi kılıklı yaban (s. 64)

Kimdi bu *çerçi kılıklı yaban*?

çingar çıkarmak (s. 25, 60)

Allah vere de, bir *çingar çıkarmasa*.

dağ adamı (s. 25)

Dağ adamına kız verir miydi hiç dedem?

dik kafalı herif (s. 64)

Dik kafalı herif kim bilir yine hangi taşın altına çomak sokmaya gitmiştir diyerek söylenip duruyor, ama konu komşuya karşı da babamın kahramanlıklarından ötürü böbürlenmekten nefisini alıkoyamıyordu.

dilenci kılıklı (s. 85, 87)

Bilet gişesinin duvarla bitiştği köşede *dilenci kılıklı bir adam*.

domuz (s. 69, 72)

Yüzünde nur yok *domuzun*!

domuzun dölü (s. 68)

Domuzun dölü! diye söylenmeye başladı ninem.

eşe bozuntusu (s. 26)

O *eşe bozuntusu* atıp tutmayı çok sever, amma sözünün eri değildir kavat.

gavur (s. 38, 142)

Gavur binbaşısıyla görülecek hesabın var.

gavur kızı (s. 38)

Kasabaya inişimizin bu ilk gününde *gavur kızıyla* tanışacağımı ve ona kısa zamanda

tutulacağımı nasıl bilebilirdim.

hay çeteliği batasıca (s. 22)

Anladık, Çete Hasan... *hay çeteliği batasıca!*

hay senin hafızana (s. 16)

Hay senin hafızana! Bide bu kadına bunak dersiniz.

herif (s. 54, 69, 142)

Konuşsana herif! Ne susarsın?

hırpani kılıklı adam (s. 87, 125)

Bahçenin dışındaki çöp varilinin yanında *hırpani kılıklı bir adam.*

kavat (s. 26, 69)

O efe bozuntusu atıp tutmayı çok sever, amma sözünün eri değildir *kavat.*

kıç (s. 64, 70)

Bir değnekte *kıçına* yedikten sonra gördü ki astarı yüzünden pahalı, suyu muyu unutup sırra kadem bastı ödleğin oğlu.

lan (s. 51, 65)

Öyle bir şey olur mu *lan!*

maval (s. 35)

... ne vartalar atlattım anlamında *maval* okumaya başlamıştı.

münasebetsiz (s. 21)

Hay *münasebetsiz!* Bütün sihri yok ettin.

nankör (s. 129)

- Böylesi daha eğlenceli.

- *Nankör!*

ödleğin oğlu (s. 70)

... sırra kadem bastı *ödleğin oğlu.*

Selanik papazı kılıklı herif (s. 72)

Kürsünün tepesinde *Selanik papazı kılıklı bir herif.*

şeytanın uşağı (s. 70)

Ne yapsın *şeytanın uşağı!*

tüh senin kalıbına (s. 142)

Hangi Molla'nın oğlu yalan yere yemin eder? *Tüh senin kalıbına!*

ülen (s. 69, 142)

Ne istiyon *ülen!*

zebani kılıklı herif (s. 68)

Çeşmenin başında *zebani kılıklı herif* bir bıyık burmuyor mu?

zeybek kılıklı adam (s. 53)

Öğle ezanı okunurken evimize *zeybek kılıklı bir adam* girdi.

3.6. Yabancı Sözlükler

bedbaht (*Far.*): Bahtsız, mutsuz. (s. 33)

... ıstıraplar görmüş şu *bedbaht* insanlık.

debdebe (*Ar.*): Görkem. (s. 62)

Hatta Adalar Denizi'nin karşı yakasından *debdebeyle* gelmiş kendilerine yabancı gördükleri bir ordunun...

ıtır (*Ar.*): Güzel koku. (s. 31)

... cennetten yayılan *ıtır*lar misali usul usul soluyordum.

insiyaki (*Ar.*): İçgüdüsel. (s. 131)

... çoğu namus cinayetleriyle sonuçlanan aşk dedikodularına *insiyaki* bir tutumla kulak kabartıyordu.

maval (*Ar.*): Yalan, uydurma söz. (s. 35)

... ne vartalar atlattım anlamında *maval* okumaya başlamıştı.

mefkûre (*Ar.*): Ülkü. (s. 130)

... ulvi *mefkurelerden* mahrum kasabada ayna satan dükkanlar da varmış meğer.

mürüvvet (*Ar.*): Bir ailede çocukların doğumu, sünneti, evliliği, iyi bir göreve geçmeleri vb. olaylardan duyulan mutluluk. (s. 83)

Torunlarımın *mürüvvetlerini* göreceğim miyim?

mütevekkil (*Ar.*): Her işini Tanrı'ya veya olurlarına bırakmış, kadere boyun eğmiş. (s. 13)

Herkes kadının gibi *mütevekkil* olamaz ki...

vakur (*Ar.*): Ağırbaşlı. (s. 19, 99, 115)

Bense her zamanki halimle *vakurdum*.

yeis (*Ar.*): Umutsuzluktan doğan karamsarlık, üzüntü. (s. 93)

Bu *yeis* dolu evden ne kadar çabuk kaçabilirsem o kadar iyi fakat tahmin ettiğim gibi beni kolay kolay bırakmayacaklar.

yeknesak (*Far.*): Tekdüze. (s. 136)

Sonra diğer gezegenlerin ve yıldızların muazzam *yeknesaklığını* hatırladı.

3.7. Terimler

Sağlık Terimleri

hekim (s. 19, 116)

Adım alaylı *hekime* çıkmıştı.

hemşire (s. 16, 19, 81, 82)

Sonra kalabalığın arasında yine o *hemşire* kızı gördüm.

iğne (s. 116)

Kabadan *iğne* yapmasını bile beklemezdim.

ilaç (s. 118, 119)

Manzaralı takvimler, enjektörler, *ilaç* kutuları, fırınlı soba, seccade ve tespih...

kalp (s. 105, 117)

Çok şükür *kalpten* şekere ne ararsanız var bende diye de ekliyordu.

katarakt (s. 18, 114)

Gözlerim... *katarakt*...

ömür (s. 117)

Uzun bir *ömür* süreceğine inanıyor, yine de bunu bir marifet olarak görüyordu.

sağlık karnesi (s. 83)

Emeklilik cüzdanım, *sağlık karnem*, evin tapusu ve tek başına tütün sarısı küpe...

sağlık memuru (s. 12, 18)

Sağlık memuru olarak, at sırtında köy senin, bu kasaba benim dolanıp dururken hayat arkadaşşıma daima sabırla beklemek düşmüştü.

sağlıkçı (s. 18)

Sağlıkçı olduğum için herkesçe tanınır ve sayılırdım.

şeker (s. 117)

Çok şükür *kalpten şekere* ne ararsanız var bende diye de ekliyordu.

verem (s. 9)

Bir genç kızlığında *verem* illetine yenik düşen büyük ablam var.

vücut (s. 116)

Vücuduma iyi baktım.

Edebi Terimler

alfabe (s. 45)

Cumhuriyet'in ilanından sonra inkılaplar döneminde yeni *alfabenin* yaygınlaşması uğrunda muhafazakar kasabalıyla ters düşmeyi göze alacak kadar da yenilikçiydi.

Arzu ile Kamber (s. 33)

Ferhat'lardan Şirin'lere, *Arzu'lardan Kamber'lere* dek nice ıstıraplar görmüş şu bedbaht insanlık.

assolist (s. 44)

Şimdiki neslin insanı olsaydı, sahnelerin parmakla gösterilen *assolisti* konumuna erişebilirdi.

deneme (s. 17)

... ardı ardına romanlar, öyküler, hatıratlar, *denemeler* ve vezinli vezinsiz şiirler kaleme alırlar.

dil (s. 37, 63, 65)

Din ve *dil* ayrılığına rağmen, her yönleriyle bize benzerlerdi.

Ferhat ile Şirin (s. 33)

Ferhat'lardan Şirin'lere, *Arzu'lardan Kamber'lere* dek nice ıstıraplar görmüş şu bedbaht insanlık.

halk ezgisi (s. 44)

... Rumca bir *halk ezgisi* mırıldanmaya başladılar.

halk hikayesi (s. 65)

İronik tasvirini Karagöz perdesinin üslubunda bulmuş olan *halk hikayesinin* nerede bittiği...

hatırat (s. 17)

... ardı ardına romanlar, öyküler, *hatıratlar*, denemeler ve vezinli vezinsiz şiirler kaleme alırlar.

Karagöz (s. 65)

İronik tasvirini *Karagöz* perdesinin üslubunda bulmuş olan halk hikayesinin nerede bittiği...

Mahmut ile Meryem (s. 45)

Fakat imkansız bir aşk *Mahmut ile Meryem* hikayesinde olduğu gibi...

masal (s. 44, 45, 47, 65)

Israrla belirtiyorum ya Polika benim *masal* kahramanımdı...

mısra (s. 98)

O an tamamını ezbere bildiği bir şiirin dört *mısrası* dudaklarından *yel gibi* esti geçti.

mitoloji (s. 66)

Bu belki biraz da *mitolojiyle* yazının çekişmesidir.

öykü (s. 17, 45, 65, 66)

.... her çeşmenin iyi kötü bir *öyküsü* vardır.

perde (s. 65)

İronik tasvirini Karagöz *perdesinin* üslubunda bulmuş olan halk hikayesinin nerede bittiği...

roman (s. 17)

... ardı ardına *romanlar*, öyküler, hatıratlar, denemeler ve vezinli vezinsiz şiirler kaleme alırlar.

Rumca (s. 44, 59, 62)

... *Rumca* bir halk ezgisi mırıldanmaya başladığı.

sahne (s. 20, 44)

Şimdiki neslin insanı olsaydı, *sahnelerin* parmakla gösterilen assolisti konumuna erişebilirdi.

şiiir (s. 17, 98)

... ardı ardına romanlar, öyküler, hatıratlar, denemeler ve vezinli vezinsiz *şiiirler* kaleme alırlar.

türkü (s. 44)

Ne hazine bir *türküydü* bu, ne de kıvrak.

vezin (s. 17)

... ardı ardına romanlar, öyküler, hatıratlar, denemeler ve *vezinli vezinsiz* şiiirler kaleme alırlar.

Gök Bilimi Terimleri

çobanyıldızı (s. 32)

Çobanyıldızı hala tepemizde

dünya (s. 101, 102, 106, 110, 136)

En azından bu *dünya* için.

gezegen (s. 102, 136)

Sonra diğer *gezegenlerin* ve yıldızların muazzam yeknesaklığını hatırladı.

Güneş (s. 136)

Güneş. Çekim merkezi.

kainat (s. 136)

Enerjisini düşürerek *kainata* dağıtmak mı?

Mars (s. 136)

Sonra diğer gezegenlerin ve yıldızların muazzam yeknesaklığını hatırladı. *Mars*.

yıldız (s. 136)

Sonra diğer gezegenlerin ve *yıldızların* muazzam yeknesaklığını hatırladı.

Siyasi Terimler

hâkim (s. 117)

Nasipse *hâkim* çıkacak.

milis (s. 48, 56, 57, 75)

İçlerinden birkaç gencin asi *milislere* katıldığına dair söylentiler çıkmıştı, ama sanırım o gençler kasaba cemaatinden dışlanmışlar ve deyim yerindeyse aforoz edilmişlerdi.

millet (s. 55)

Millette kâh yeis, kâh sevinç ve gurur...

milliyet (s. 55)

.... cemaat yapısıyla *milliyet* fikrinin çakıştığı bulanık bir havanın doğal sonuçlarıydı.

milliyetçi (s. 12)

Damadım hızlı *milliyetçilerdendir*.

Milliyetçilik (s. 145)

Milliyetçilikle muhafazakarlık arasında bir yerde durduğunu söylediğini hatırlıyorum.

siyaset (s. 145)

Siyasetle ideal her zaman aynı çizgide seyretmiyor.

Askerlik Terimleri

akıncı (s. 114)

Hilal bu mabedin avlusunda aynı adı taşıyan bir *akıncı* beyinin yattığını anlatıyordu.

alay (s. 48)

Sultan Hamid'in muhafız *alayında* bulunmuş bir ara.

asker (s. 47, 56, 75, 116)

İzmir'e Yunan *askeri* çıktığı haberi geldi.

askerlik (s. 116, 119)

Şimdi *askerlik* kolay...

astsubay (s. 93, 95)

Nihat Bey emekli *astsubay*.

başkumandan (s. 142)

Başkumandanı taşıyan trenin yaklaşmakta olduğunu öğrenince iki düzine genci yaka paça sürükleyip istasyonda hizaya dizmiş.

binbaşı (s. 141, 142)

Binbaşı donuna işeyecek olmuş derler amma inanma.

birlik (s. 55, 75, 76, 77)

Ardından Yunan *birliği* pılı pırtısını toplayarak yerli Rumlarla beraber kasabayı terk etti.

bozgun (s. 55)

Bir yerlerden *bozgun* haberi uçuğunda ahalinin bir kısmı Kemal Paşa'ya veryansın ediyor, zafer haberi geldiğindeyse aynı Kemal Paşa göklere sığdırılamıyordu.

bölük (s. 36, 47, 71)

Keza artık ne yiğitler *bölüğü* kalmıştı, ne de bu *bölüğü* tekrar şenlendirecek gençler.

buyruk (s. 76)

Ve birliğine ricat *buyruğu* verdi.

casus (s. 46, 49, 51, 52, 53, 55)

Babam Kuvay-ı Milliye *casusu* olarak düşman hatlarına gidip geldiği zamanlarda...

devlet (s. 102, 130, 143)

İhtiraslardan ve doyumsuzluklardan doğmuş *devletler*...

devriye (s. 71)

Has bahçesinde Kafdağı'ndaki devlere bana mısın demeyen nöbetçiler *devriye* geziyordu.

direnış (s. 62, 91, 94, 95, 99)

.... göstermelik bir *direnış* değildi.

er (s. 62)

İşgal birliğinin subayları ve *erleri* ortalıktan çekilmişler, söz geçirmekte başından beri zorlandıkları çapulcular karşısında ilk kez yenilgiyi kabul etmişlerdi.

garnizon (s. 116)

Garnizondaki paşamızın himmetiyle bin yataklıya gönderildim.

gazi (s. 30, 58, 62)

.... gözü yaşlı anamla *gazi* dedem; diğer yanda enfes bir meydan sofrası.

hain (s. 47)

... gördüğümüz *hain* karakterlerle uzaktan yakından hiçbir benzerlikleri yoktu onların.

ihamet (s. 46)

İhanetlerini işittiğimiz, kasabamızı işgal ettiklerinde nefretimizi kustuğumuz...

işgal (s. 24, 46)

İhanetlerini işittiğimiz, kasabamızı *işgal* ettiklerinde nefretimizi kustuğumuz...

kabza (s. 34)

Oğlan kılıcın *kabzasını* sıkıca kavramış, boşlukta rastgele savurmuş, orada hazır bulunanlara aşk ateşinin lânetiyle son defa bakmış ve çelik silahın keskin yüzünü kendi boynuna indirmiş.

kaçak (s. 33)

... gün ağarırken bastırmış *kaçakları*.

kahraman (s. 24, 48, 58)

Gerçek kişiliğini İstiklâl Savaşı'nın atmosferinde bularak isimsiz *kahramanlar* arasında güzel bir yer edindi sonraları.

kılıç (s. 33, 34, 48, 55, 59)

Elindeki kanlı *kılıcı* oğluna uzatmış.

komando (s. 130)

... cesetlerini *komondoların* dağlarından topladıkları aldatılmış gençlerin donuk gözlerinde hep aynı ifade vardı.

komutan (s. 95)

Genç kız Ümit'e bir *komutan* edasıyla baktı.

kumandan (s. 61, 63, 76, 141)

... Yunan birliğinin nispeten insafly *kumandanından* çekindikleri için de harekete geçemiyorlardı.

mevzi (s. 49)

Ben babamın Kuvay-ı Milliye casusu olduğunu, kâh Anzavurcu, kâh Yunancı kılığına bürünerek düşman *mevzilerine* sokulduğunu, edindiği izlenimleri kalpakly zabitlerle direnişçi efelere iletildiğini çok sonra Polika'dan öğrenmişt看.

milis (s. 48, 56, 57, 75)

... birkaç gencin asi *milislere* katıldığına dair söylentiler çıkmıştı, ama sanırım o gençler kasaba cemaatinden dışlanmışlar ve deyim yerindeyse afroz edilmişlerdi.

nişan (s. 48)

Kılıçlar, *nişanlar*, saraydan armağan edilmiş değerli eşyalar.

nöbetçi (s. 71)

Has bahçesinde Kafdağı'ndaki devlere bana mısın demeyen *nöbetçiler* devriye geziyordu.

ordu (s. 62, 63, 75, 76, 78, 101)

Düzenli *ordudan* önce müfrezesiyle birlikte bir efe girdi kasabamıza.

paşa (s. 74, 142, 143)

Amma Ankara'daki *paşalarınız* böyle düşünmüyormuş.

savaş (s. 50, 55, 63, 75, 101)

Savaş şartları bunu gerektiriyordu.

seferberlik (s. 116)

Seferberlik günlükleri.

silah (s. 30, 33, 34, 52, 61, 115, 130, 141)

Köy halkı da elde *silah* takibe çıkmış.

silahsızlanma (s. 101)

... *silahsızlanma* düşü gerçekleşecek vesaire...

subay (s. 62)

İşgal birliğinin *subayları* ve erleri ortalıktan çekilmişler, söz geçirmekte zorlandıkları çapulcular karşısında ilk kez yenilgiyi kabul etmişlerdi.

suçluluk (s. 94)

Suçluluk kompleksi mi?

suikast (s. 94)

Suikast, Ertuğrul'un idealizmi, kaçmayı başaran teröristlerin akıbeti.

süvari (s. 75, 77)

Süvarilerimizin cepheye at sürdüğü zamanlarda yeşil sarıklı ordular gördüğüne yemin ediyordu ninem.

şehit (s. 57, 99, 116, 144)

Söz dönüp dolaşıp vatan *şehitlerine* gelmişti.

şehitlik (s. 37, 117)

.... Sarıkamış'ta *şehitlik* şerbetini içtiler.

tabanca (s. 61, 115, 141, 142)

Tabanca mı görmek ister misiniz?

terörist (s. 94)

Suikast, Ertuğrul'un idealizmi, kaçmayı başaran *teröristlerin* akıbeti.

teşkilat (s. 77)

Evet, yiğitler *teşkilatı* ardı ardına gelen savaşlarla dağılmıştı...

tutsak (s. 63)

Babamın *tutsak* bulunduğu zindandan salıverildiği ya da...

tutuklamak (s. 55, 71)

... *tutuklanarak* bilinmeyen bir yere kapatılmış,

tüfek (s. 25, 60, 61)

... namlulu *tüfekler*, çapraz fişekliler...

vatan (s. 99)

Söz dönüp dolaşıp *vatan* şehitlerine gelmişti.

vatansever (s. 46)

Vatansever insanlardı bizim Rumlarımız.

yiğit (s. 66, 77)

Evet, *yiğitler* teşkilatı ardı ardına gelen savaşlarla dağılmıştı.

zabit (s. 14, 16, 51, 49)

Zabitler hesabına casusluk yapıyor.

zafer (s. 56, 77, 107, 141)

Bu da biz çocukların *zaferiydi*.

zindan (s. 57)

Babam kim bilir hangi *zindanda*, ağabeyimden haftalardır haber yok, evin tek erkeği bir ayağı çukurda dedem.

Dini Terimler

adalet terazisi (s. 111)

Hani Allah'ın *adalet terazisi* bir dirhem şaşmazdı.

Allah (s. 32, 34, 45, 63, 67, 72, 99, 111, 116)

... *Allah*'ın sonsuz merhametiyle o günahlar sırtımızdan alınacak ve cennetin kapıları ardına kadar açılacaktır.

Allahuekber (s. 100)

Çok geçmeden müezzinin sesi yankılandı: “*Allahuekber*”

aşiret (s. 36, 48)

Kılaz *aşiretinin* ana gövdesi oymak beyiyle birlikte bu kasabaya yerleşmişti.

âyet (s. 32, 35)

.... zeytinyağı gibi üste çıkmış, okuduğu kutlu *âyetin* himmetini hiçe sayarak...

Âyetelkürsü (s. 33)

... avuçlarını açarak *Âyetelkürsü* 'yü okumaya durmuştu.

ayin (s. 40)

Yörenin Rumları Pazar *ayini* için toplandıklarında bütün muzipliğini takınarak meydana koşar.

Aziz Allah (s. 95, 100)

İkinci okunuyordu. Evin annesi “*Aziz Allah*” diyerek salondan çıktı.

bayram (s. 22, 104, 106, 116)

Bir *bayram* gününde mezarını ziyaret ettim.

beden (s. 105, 111)

Ruh *beden* gibi toprağa karışmıyor ki.

besmele (s. 68)

Avludan *besmeleyle* çıktım.

buyruk (s. 76)

Ve birliğine ricat *buyruğu* verdi.

cami (s. 17, 75, 100, 114, 138)

Kasabanın ileri gelenleri eski *caminin* konuk odasında toplanmışlardır.

cehennem (s. 32)

Mushaf'ın *cehennemden* haber vermesine rağmen bağışlanacağımıza inanmak gerek.

cellat (s. 62)

Çok geçmeden *cellatlarımız* Müslüman evlerinin sıralandığı sokaklara doluştular.

cemaat (s. 40, 48, 55, 58, 63)

Ondan sonradır ki *cemaat* sahte şikayetlerle dağılırdı.

cenaze (s. 11, 15, 19, 20, 83, 88, 109, 111, 121)

Bizse *cenazeye*.

cennet (s. 32, 104, 105, 110)

... o günahlar sırtımızdan alınacak ve *cennetin* sekiz kapıları ardına kadar açılacaktır.

ceza (s. 74)

Cezayı hak ediyorsunuz.

cin (s. 37, 49, 63, 64, 65, 66, 69, 70, 72, 73, 74, 78, 80, 82)

Urguş ninemden sopa yiyen *cinin* gülünç hikayesini düşünüyordum.

din (s. 37, 62, 63, 74)

Çeşmenin *dini* imanını mı olurmuş kadı efendi?

dindaş (s. 61, 62, 74)

Dindaşlarımızı Osmanlı mülkünden kovmaya hazırlandığınızı bilmiyor değiliz.

dua (s. 34, 104)

Kervanımız *dualarla* ilerlemeye çabalarken kesik-başlarda hızla bize yaklaşıyorlardı.

ecel (s. 10)

Erimiş kurşun ve bir tülbent parçası *ecel* karşısında ne yapabilirdi?

ehl-i salıp (s. 74)

Ehl-i salibin çeşmesinden su almaya utanmadın mı?

ezan (s. 95, 100)

Ezan sona erene dek sessizlik devam etti.

Fatiha (s. 81)

Zeynep ablamın ve halen yattıkları yer belli olan geçmişlerimin kabirlerini ziyaret ettik. Birkaç

Fatiha, biraz çalı çırpı temizliği.

ferace (s. 139)

Derken bir kapı açıldı ve siyah *feraceli* üç kadın dışarı fırladı.

gulyabani (s. 66)

.... masum bir çocuk olduğum için *gulyabaniler* güçlerini bana geçiremiyorlardı ve öfkelerini nineme yöneltiyorlardı.

gurbetçi (s. 16)

Almanya’da *gurbetçilerin* akıttıkları o garip bankotlarla...

günah (s. 32, 99, 104, 110, 117, 146)

Ne *günahları* vardı?

Habil Kabil (s. 101)

Bırakın *Habil’le Kabil* arasındaki ilk kıskançlığı, daha öncesinde cennetin olağanüstü durumuna tahammül edemezdik.

haç (s. 40, 43)

.... kilisede olanları, *haç* hikayesini, metelikleri büyük çocuklara nasıl kaptırdığımı ayrıntısıyla

anlatırdım.

helâl (s. 146)

Günahsız *helâlini* tercih etti.

Hidrellez (s. 31)

Hidrellezin arifesindeydik.

Hızır (s. 31, 32, 34, 35, 83)

Hızır aleyhisselâm ak binitiyile imdadımıza yetişir.

hicret (s. 32, 39)

Kesik-başların *hicret* gecesinde zuhur etmelerinin üzerinde kimse açıkça durmuyordu.

hikmet (s. 34)

Allah'ın *hikmeti* der çıkarmış işin içinden devrin bilicisi her kimse.

hoca (s. 94)

Hocanın dediğine göre, gülümsediği an dedene cennet görünmüş.

Hristiyan (s. 40, 62, 63, 74)

Bunlar *Hristiyan* değil, bizden çocuklardı.

hümanist (s. 145)

Bana bak, yoksa *hümanist* görünmek için takıyye mi yapıyorsun?

Hümanizm (s. 145)

Hümanizm mi dedin?

Hazreti İsa (s. 62)

Hazreti İsa'nın dininden bile saymadıkları söylenebilirdi.

Hazreti Muhammed (s. 32, 33)

Sefer Hocadan *Hazreti Muhammed'in* hayatı hakkında dinlediklerimi düşünüyordum.

ırk (s. 60, 89)

İrk nedir?

iftar (s. 108)

Amcam bizi *iftara* çağırdı.

ikindi (s. 95)

İkindi okunuyordu.

ikindi namazı (s. 11)

... cenazenin *ikindi namazında* kaldırılacağını söyleyerek telefonu kapattı.

ilâhi (s. 40, 42, 60, 81)

İlâhi merhametin sonsuzluğu vardı.

ilâhi aşk (s. 63)

Bu *ilâhi aşkın* ta kendisiydi.

imam (s. 20, 142)

Yarım saat kadar sonra kasabanın en hatırlı *imamı* geldi.

iman (s. 74, 100, 105, 142)

Çesmenin dini *imanı* mı olurmuş kadı efendi?

İslam (s. 63, 130)

Bu devlet *İslam* 'ın hudududur.

Kâbe (s. 124)

Kâbe 'yi tavaf edenler gibi.

kabir azabı (s. 111)

Ruh beden gibi toprağa karışmıyor ki.

-Ya *kabir azabı*?

kabir hayatı (s. 105, 111)

... öleceklerin *kabir hayatları* arasında zaman farkı yoktur.

kainat (s. 102)

Kâinat insan için yaratılmıştır.

kıyamet günü (s. 111)

... *kıyamet gününde* öleceklerden daha fazla azap çeksin?

kilise (s. 40, 42, 45, 56, 57, 58, 63, 74)

... *kilise* kapısının eşiğindeki toprak zemine çomakla büyük bir haç çizirdim.

kutsallık (s. 102)

... devletler ve *kutsallık* gibi sözüm ona değerler olmasaydı, şimdi Ertuğrul ağabey ve Hülya abla burada bizimle çaylarını içiyor olacaktı.

mâbed (s. 114)

Hilal bu *mâbedin* avlusunda aynı adı taşıyan bir akıncı beyinin yattığını anlatıyordu.

medrese (s. 45)

Medreseden çıktığı ve zamanın yerel aydınlarından olduğu için ahalinin gözünde mollaydı babam.

mahlûk (s. 32)

... yarasalara benzer garip *mahlûklar* yöremizde kanat çırpıyorlar, karaltılı bulutlar zaman zaman aydedeyi perdeliyor, masalımsı bir yolculukta doğanın kendine biçtiği rolleri maharetle sergiliyorlardı.

mahşer günü (s. 62, 110)

... ara sıra sözünü ettiği *mahşer günü* böyle bir gün olmalıydı.

melek (s. 66)

... *melekler* tarafından korunan masum bir çocuk olduğum için gulyabaniler güçlerini bana geçiremiyorlardı ve öfkelerini nineme yöneltiyorlardı.

mescit (s. 138)

İstanbul'un mahalle aralarındaki *mescitlerine* dudak bükerdim.

merhamet (s. 32, 60, 92)

... Allah'ın sonsuz *merhametiyle* o günahlar sırtımızdan alınacak ve cennetin sekiz kapıları ardına kadar açılacaktır.

Mevla (s. 71)

Böyle kaç zaman bekledim. *Mevlam* bilir.

Mevlana (s. 124)

Mevlana gibi Kabe'yi tavaf edenler gibi...

mevlevi (s. 59)

Yerinde duramıyor, geçmiş bir *Mevlevi'nin* cezbeli haliyle avlunun içinde dönüp duruyor.

Mevlid-i şerif (s. 81)

Mevlid-i şerif. Küçük yaştaki öğrencilerden ilahiler...

mezar (s. 106)

Bir bayram gününde *mezarını* ziyaret ettim.

mezarlık (s. 29, 30, 81)

... *mezarlığın* yolunu tutuk.

minare (s. 138)

Meydanda cüsseli, ama estetikten mahrum bir cami. Hem de çifte *minareli*.

muhammed (s. 36, 75)

Muhammed ne olduğunu bilmezsiniz siz.

Mushaf (s. 32, 67, 140)

... tek başına bir çiviye asılı duran *Mushaf'a* kaydırıyorum.

müezzin (s. 100, 142)

Çok geçmeden *müezzin* sesi yankılandı.

müslüman (s. 46, 56, 60, 62, 76, 77, 82)

Müslüman mahallesinde salyangoz satılmaz.

namaz (s. 104)

Namazdan sonra düşündüm ve bağışlanmam için dua ettim, dedi.

namazlık (s. 140)

Bir *namazlık* saltanatın olacak.

nefis (s. 32)

... her *nefis* en iyi kendi günahını bilir Allah'ın sonsuz merhametiyle o günahlar sırtımızdan alınacak ve cennetin sekiz kapıları ardına kadar açılacaktır.

öğle ezanı (s. 53)

Öğle ezanı okunurken eve zeybek kılıklı bir adam girdi.

ölüm (s. 20, 81, 88, 91, 94, 99, 101, 102, 106, 110, 138)

Ölüm sessizliğinin hüküm sürdüğü bir mekanda başka ne yapılabilir?

Peygamber (s. 26, 32, 74)

“Hicret” diyordu Uruş ninem; “*Peygamber sünnetidir.*”

putlaştırıl- (s. 28)

Babam, dedemin aksine, böyle şeylere çok kızar, hacıyla hocanın *putlaştırıldığından* yakınırdı.

rahmetli (s. 110, 115, 116)

Eski evimizin avlusunda *rahmetli* babaannemin çok sevdiği bir çalısı vardı.

ramazan davulculuğu (s. 117)

Nasipse hâkim çıkacak. İsterse *ramazan davulculuğuna* soyunsun.

ricat (s. 76)

Ve birliğine *ricat* buyruğu verdi.

ruh (s. 40, 63, 105, 110, 111, 120, 122)

Ruh beden gibi toprağa karışmıyor ki.

seccade (s. 118)

Manzaralı takvimler, enjektörler, ilaç kutuları, fırınlı soba, *seccade* ve tespih...

secde (s. 76, 139)

.... yalnızca Tanrı'ya *secde* eden biz değildik.

sevap (s. 143)

Sen İstanbullusun yolun düşerse uğrayıver. *Sevaptır.*

sırat köprüsü (s. 32)

Sırat köprüsünde bize güçlük çıkaracak günahlarımız varsa ...

sünnet (s. 24, 26, 32, 83)

“Hicret” diyordu Uruş ninem; “*Peygamber sünnetidir.*”

şehit (s. 116, 144)

Şehit torunumla aynı birlikte miydiniz?

şehitlik (s. 117)

İkisi de *şehitlik* şerbetini içti.

şeyh (s. 64)

Ninemın gadrine uğramış çeşme meraklısı cinlerin *şeyhi* miydi yoksa?

şeytan (s. 105)

“*Şeytan* dedenden imanını istiyor” dedi.

takiyye (s. 145)

Bana bak, yoksa hümanist görünmek için *takiyye* mi yapıyorsun?

Tanrı (s. 40, 45, 60, 76, 83, 89, 90, 99, 100, 135, 145)

Belki *Tanrı'nın* ruh üflediği diğer bütün canlılarda da biz sıradan idrak edemediği cinsten aşklar hüküm sürmektedir.

tavaf etmek (s. 90, 124)

Mevlana gibi Kabe'yi *tavaf edenler* gibi.

tekke (s. 48)

... *tekkesini* yıllar önce görme şansına erdiğim Şeyh Edebalı'yı, bembeyaz topakevlerin piri Hayme Ana'yı hep tanırdı.

teravih (s. 108)

Teravihin ardından albümleri karıştırmaya durduk.

tespih (s. 118, 137)

Manzaralı takvimler, enjektörler, ilaç kutuları, fırınlı soba, seccade ve *tespih*...

töre (s. 36, 73)

Törelerini kısa zamanda benimsediğimiz kasabamızın Oğuz geleneklerini fazla bozulmadan yaşayan otantik bir belde görüntüsü yansıttığını rahatlıkla söyleyebilirim.

ümme (s. 63)

... kasaba halkı ruhlarıyla ve bedenleriyle tek *ümme* haline gelmişti.

yaradan (s. 69)

Yaradana sığınıp yüzüne gözüne indirmeye durdum.

Yâsin-i Şerif (s. 47)

.... *Yâsin-i Şeriflerle* kocasının yolunu gözlüyor.

yatsı (s. 100)

Şimdi *yatsı* okunacak.

yeis (s. 78, 93)

Bu *yeis* dolu evden ne kadar çabuk kaçabilirsem o kadar iyi; fakat tahmin ettiğim gibi beni kolay kolay bırakmayacaklar.

yemin (s. 75)

Süvarilerimizin cephelere at sürdüğü zamanlarda yeşil sarıklı ordular gördüğüne *yemin* ediyordu ninem.

Tarihi Terimler

93 harbi (s. 14, 47, 49)

93 *Harbi* esnasında göç kaldırmışlar ailece.

adalet (s. 99, 100, 101, 104, 111)

Herhalde mutlak *adalete* kavuşacağız.

akıncı (s. 114)

Hilal bu mabedin avlusunda aynı adı taşıyan bir *akıncı* beyinin yattığını anlatıyordu.

alay (s. 48)

Sultan Hamid'in muhafız *alayında* bulunmuş bir ara.

Alman Harbi (s. 116)

Alman Harbi yüzünden memleket sefalet içinde.

Anadolu (s. 37, 145)

Şu hâlde, *Anadolu'nun* Rumlardan arındırılmış olmasına sevinmen gerekmez mi?

Anzavur (s. 49)

Ben babamın Kuvay-ı Milliye casusu olduğunu, kâh *Anzavurcu*, kâh Yunancı *kılığına bürünerek* düşman mevzilerine sokulduğunu, edindiği izlenimleri kalpaklı zabitlerle direnişçi efelere iletliğini sonradan Polika'dan öğrenmiştim.

asker (s. 47, 56, 75, 116, 130, 138)

Askere gitmeden önce anlamazdım böyle şeylerden.

askerlik (s. 116, 119)

İlaçlarını aldıktan sonra yerine dönerek yine *askerlik* günlerini anlatmaya koyuldu.

astsubay (s. 93, 95)

Ne de olsa emekli *astsubayın* kızıdır.

Aşıkpaşaoğlu Tarihi (s. 48)

... *Aşıkpaşaoğlu Tarihi'nden* okuduğum imparatorluğun kuruluş anlatılarını ezbere bilirdi annem.

aşiret (s. 36, 48)

Karakeçeli *aşiretine* mensuptular.

bacıyan-ı rum (s. 14, 48)

Tarih kitaplarından tanıdığım *bacıyan-ı rumları* hatırlatırdı olağanüstü tavırlarıyla.

Batı Anadolu (s. 36)

Muhtemeldir ki, *Batı Anadolu'nun* Selçuklular çağında Türk iskanına açıldığı dönemde Kılaz aşiretinin ana gövdesi oymak beyiyle birlikte bu kasabaya yerleşmişti.

Batı Cephesi (s. 37)

Kimi Çanakkale’de kimi İstiklal Savaşı’nın yerel metrislerinde ve *Batı Cephesi’nde*, kimi de galiba Sarıkamış’ta şehitlik şerbetini içtiler.

bayrak (s. 56)

Neden sonra birliğin önündeki mavi-beyaz *bayrağı* fark ettim.

Beylikler devri (s. 114)

Beylikler devrine dek inen tarihi derinlik...

binbaşı (s. 141, 142)

Binbaşı donuna işeyecek olmuş derler amma inanma.

birlik (s. 56, 61, 62, 63, 75, 76, 77)

Neden sonra *birliğin* önündeki mavi-beyaz bayrağı fark ettim.

bölük (s. 36, 47, 71)

Keza ne yiğitler *bölüğü* kalmıştı, ne de bölüğü tekrar şenlendirecek gençler.

buyruk (s. 76)

Ve birliğine ricat *buyruğu* verdi.

Caber Kalesi (s. 48)

Caber *Kalesinde* yatan Süleymanşah’ı, Bilecik’teki kartal yuvasına benzeyen tekkesini yıllar sonra görme şansına erdiğim Şeyh Edebalı’yı, bembeyaz topakevlerin piri Hayme Ana’yı hep tanırdı.

casus (s. 46, 49, 51, 52, 53, 55)

Acaba babamın *casusluk* yaptığını biliyorlar mıydı?

cellat (s. 62)

Çok geçmeden cellatlarımız Müslüman evlerine sıralandığı sokaklara doluştular.

cephe (s. 47, 50, 51, 52, 55, 57, 59, 75, 76)

Kimi Çanakkale’de kimi İstiklal Savaşı’nın yerel metrislerinde ve *Batı Cephesi’nde*, kimi de galiba Sarıkamış’ta şehitlik şerbetini içtiler.

ceset (s. 77, 130)

Ertesi günün sabahı yedi kızların çıplak *cesetleri* yayla yolunda Türk birliğince bulundu.

ceza (s. 74)

Cezayı hak ediyorsunuz.

cihan (s. 145)

Yeryüzünde tek bir *cihan* devleti vardı.

Cihan Harbi (s. 47)

Kasabamız *Cihan Harbini*, Çin kadar uzak cephelere dönmemek üzere gönderdiği evlatlarının acısıyla ve yoksulluğa sürüklenerek anlattı.

cinayet (s. 131)

... çoğu namus *cinayetleriyle* sonuçlanan aşk dedikodularına insiyaki bir tutumla kulak kabartıyordu.

Cumhuriyet (s. 18, 45)

Cumhuriyet'in ilk yıllarında köyden köye at sırtında gezip durdum.

Çadıryırtan Paşa (s. 49)

Çadıryırtan Paşa'ya diş bilemez, İstanbul'un terbiyesini alan oğlunun telkinleriyle olsa gerek, "Konar göçerliğin bitmesi iyi oldu" dermiş.

Çaldıran (s. 107)

Malazgirt, *Çaldıran* ve Çanakkale geçilmez!

Çanakkale (s. 37)

Kimi *Çanakkale*'de kimi İstiklal Savaşı'nın yerel metrislerinde ve Batı Cephesi'nde, kimi de galiba Sarıkamış'ta şehitlik şerbetini içtiler.

çepni (s. 72)

Ucu bucağı belli değil. *Çepni* alanı gibi fıkır fıkır kaynamakta.

darbe (s. 77)

... İstiklâl Harbinde en çok *darbe* alan uzvum kulaklarımdı- eve kapatılmış ve Türk süvarisi kasabaya girene dek de dışarı çıkamamıştım.

davacı (s. 72, 73)

"*Davacıyı* tanıdığını itiraf ediyorsun demek."

devlet (s. 101, 103, 130, 143)

Devletsiz ve yekpare bir dünya toplumu istediğiniz anlaşıyor.

Devleti Âl-i Osman (s. 74)

Belli ki *Devlet-i Al-i Osman*'ı daha zor günler bekliyor.

devriye (s. 71)

Has bahçesinde Kafdağı'ndaki devlere bana mısın demeyen nöbetçi *devriyeler* geziyordu.

direnış (s. 49, 62, 91, 94, 95)

Sizce bu *direnış* bir budalalık mı?

düşman (s. 41, 46, 49, 56, 58, 65, 74, 78, 81)

Ben babamın Kuvay-ı Milliye casusu olduğunu, kah Anzavurcu, kah Yunancı kılığına bürünerek *düşman* mevzilerine sokulduğunu, edindiği izlenimleri kalpaklı zabitlerle direnişçi efelere iletliğini sonradan Polika'dan öğrenmiştim.

efe (s. 23, 49, 76, 78, 87, 115)

... düşman mevzilerine sokulduğunu, edindiği izlenimleri kalpaklı zabitlerle direnişçi *efelere*

iletildiği çok sonra Polika'dan öğrenmiştim.

er (s. 62, 73)

Kadın kısmı tanımadığı *erle* yüzgöz olamaz.

Ertuğrul Gazi (s. 48)

Bir de *Erturul Gazi*'ye kadar indiği söylenen el yazması soy kütüğü.

Galiçya cephesi (s. 47)

.... *Galiçya cephesine* giden eniştem sağ salim döndü, ama asmalı bahçede yârenlik edeceği tek bir ahbap bulamadı kendine; zamanla içine kapanarak derin bir sessizliğe gömüldü.

garnizon (s. 116)

Garnizondaki paşamızın himmetiyle bin yataklıya gönderildim.

gazi (s. 30, 54, 58, 62)

Hiçbir şeyden korkmayan benim *gazi* dedem.

Gazi Osman Paşa (s. 59)

O an dedem *Gazi Osman Paşa'nın* intikamını almış gibiydi.

göçebelik (s. 50)

Urguş ninem iki aylık kardeşimle ilgileniyor, anam *göçebelik* zamanlarından kalma kilimlerin söküklüklerini onarıyor,

göçerlik (s. 49)

Annem *göçerliği* bilmezdi.

hain (s. 47)

Ayhan Işık'ın filmlerinde tekrar gördüğümüz *hain* karakterlerle uzaktan yakından hiçbir benzerlikleri yoktu onların.

hakim (s. 117)

Nasipse *hakim* çıkacak.

Hayme Ana (s. 48)

Caber kalesinde yatan Süleymanşah'ı, Bilecik'teki kartal yuvasına benzeyen tekkesini yıllar sonra görme şansına erdiğim Şeyh Edebalı'yı, bembeyaz topakevlerin piri *Hayme Ana*'yı hep tanırdı.

Helen (s. 37, 145)

Bir de şu var, onlar gerçekten *Helen* miydi?

hüküm (s. 61)

Fakat evdeki hesabın çarşıya uymadığına yönelik ezeli kural yine *hükümünü* icra edecek, öfkeyle ayağa kalkanlar ziyanlara yerlerine çekilmek zorunda kalacaklardı.

hükümet (s. 27)

Zaten *hükümetle* de öyle ahım şahım bir kavgası yoktur.

II. Abdülhamit dönemi (s. 114)

II. Abdülhamit döneminden kalma bir okul.

ilahi mahkeme (s. 131)

Böyle bir vebalin altından ne kimse kalkabilir ne de *ilahi mahkemede* hesap verebilir.

imparatorluk (s. 45, 48, 76)

Aşıkpaşaoğlu Tarihi'nden okuduğum *imparatorluğun* kuruluş anlatılarını ezbere bilirdi annem.

inkılap (s. 45)

Cumhuriyet'in ilanından sonraki *inkılaplar* döneminde yeni alfabenin yaygınlaşması uğrunda muhafazakar kasabalıyla ters düşmeyi göze alacak kadar da yenilikçiydi.

iskan (s. 36)

Muhtemeldir ki, Batı Anadolu'nun Selçuklular çağında Türk *iskanına* açıldığı dönemde Kılaz aşiretinin ana gövdesi oymak beyiyle birlikte bu kasabaya yerleşmişti.

İstiklâl Harbi (s. 77, 78, 119)

... *İstiklâl Harbinde* en çok darbe alan uzvum kulaklarımdı- eve kapatılmış ve Türk süvarisi kasabaya girene dek dışarıya çıkamamıştım.

İstiklâl Marşı (s. 95)

Bu köyde *İstiklal Marşı* okutamazsın diyorlardı.

İstiklâl Savaşı (s. 24, 37, 49, 51, 87, 97, 113)

Kimi Çanakkale'de kimi *İstiklal Savaşı'nın* yerel metrislerinde ve Batı Cephesi'nde, kimi de galiba Sarıkamış'ta şehitlik şerbetini içtiler.

istila (s. 60)

... kasabamız çekirge sürüsünün *istilasına* uğramışçasına büyük bir uğultunun içinde buldu kendisini.

işgal (s. 24, 41, 46, 49, 52, 56)

İşgalciler Polika'dan çat pat öğrendiğim lisanla konuşuyorlardı, ama telaffuz farkı nedeniyle dediklerini anlayamıyordum.

İttihatçı (s. 28)

İzmir'e gelip gidermiş gençliğinde ve *İttihatçılarla* düşüp kalkarmış.

kabza (s. 34)

Oğlan kılıcının *kabzasını* sımsıkı kavramış, boşlukta rastgele savurmuş, orada hazır bulunanlara aşk ateşinin lânetiyle son defa bakmış ve çelik silahın keskin yüzünü kendi boynuna indirmiş.

kaçak (s. 33)

Neden sonra, kocioğlanların çoktan terk ettikleri bir mağarada, gün ağırırken bastırmışlar *kaçakları*.

kadı (s. 72, 73, 74)

Bir ona bir *kadıya* baktım.

kaftan (s. 82)

Torunum için biçilmiş *kaftan*.

kağnı (s. 71)

... gökyüzünde öküzsüz *kağnılar* vızır vızır uçuşmakta... Her yer ıslı ıslı...

kahraman (s. 24, 48, 58)

Gerçek kişiliğini İstiklâl Savaşı'nın atmosferinde bularak isimsiz *kahramanlar* arasında güzel bir yer edindi sonraları.

Karabekir Paşa (s. 119)

Küçük bir çocukken *Karabekir Paşa*'ya nasıl kahve ikram ettiğini, zaferden sonra Mustafa Kemal Paşa'nın kasaba eşrafından çok sevdiği bir zata nasıl takılıp durduğunu anlattı.

kılıç (s. 33, 34, 48, 55, 59)

Kılıçlar, nişanlar, saraydan armağan edilmiş değerli eşyalar.

kırbaç (s. 71)

Pala bıyıkları bizim efelerin *kırbaçlarına* denkti.

komondo (s. 130)

Devletle barışık dost yüzlerde de, çürümeye durmuş cesetlerini *komondoların* dağlardan topladıkları aldatılmış cesetlerini *komondoların* dağlardan topladıkları aldatılmış gençlerin donuk gözlerinde de aynı ifadeler vardı.

komutan (s. 95)

Genç kız Ümit'e bir *komutan* edasıyla baktı.

konargöçer (s. 49)

“*Konargöçerliğin* bitmesi iyi oldu” dermiş.

kumandan (s. 61, 63, 76, 141)

Yunan *kumandanı* acele ediyordu.

kurşun (s. 141)

Kurşun misali delip geçerdi hasmını.

Kuvay-ı Milliye (s. 16, 19, 22, 46, 49, 56, 58, 82, 95)

Ben babamın *Kuvay-ı Milliye* casusu olduğunu, kâh Anzavurcu, kâh Yunancı kılığına bürünerek düşman mevzilerine sokulduğunu, edindiği izlenimleri kalpaklı zabitlerle direnişçi efelere iletliğini sonradan Polika'dan öğrenmiştim.

mahkeme (s. 72)

“*Mahkemeye çıkacaksın.*”

mahzen (s. 56)

... Rum tüccarlarının *mahzenlerinden* yürütme şarapları ardı ardına deviriyorlardı.

Malazgirt (s. 107)

Malazgirt, Çaldıran ve Çanakkale geçilmez!

megola idea (s. 59)

Ve bir gün deliye döndüler *megola ideanın* salyalı uşakları.

mermi (s. 129)

Gece yarıları *mermilerin* vızır vızır uçuştığı bu küçük kasabada yaşayan insanların bakışlarında her an Aynacı Münir’i görür gibi oluyordu.

metris (s. 37)

Kimi Çanakkale’de kimi İstiklal Savaşı’nın yerel *metrislerinde* ve Batı Cephesi’nde, kimi de galiba Sarıkamış’ta şehitlik şerbetini içtiler.

mevzi (s. 49)

... kâh Anzavurcu, kâh Yunancı kılığına bürünerek düşman *mevzilerine* sokulduğunu...

milis (s. 48, 56, 57, 75)

İçlerinden birkaç gencin asi *milislere* katıldığına dair söylentiler çıkmıştı, ama sanırım o gençler kasaba cemaatinden dışlanmışlar ve deyim yerindeyse aforoz edilmişlerdi.

millet (s. 55)

Millette kah yeis, kah sevinç ve gurur...

Milli Mücadele (s. 55)

Milli Mücadele kızıştıkça cephelerden ardı ardına olumlu ve olumsuz haberler gelmeye başlamıştı.

milliyet (s. 55)

... geleneksel cemaat yapısıyla *milliyet* fikrinin çakıştığı bulanık bir havanın doğal sonuçlarıydı.

milliyetçilik (s. 145)

Milliyetçilikle muhafazakarlık arasında bir yerde durduğunu söylediğini hatırlıyorum.

muhafız (s. 48)

Sultan Hamid’in *muhafız* alayında bulunmuş bir ara.

Mustafa Kemal (s. 47, 119)

Ötede beride artık yeni bir isim dolaşıyordu artık: *Mustafa Kemal Paşa!*

nişan (s. 48)

Kılıçlar, *nişanlar*, saraydan armağan edilmiş değerli eşyalar.

nöbetçi (s. 71)

Has bahçesinde Kafdağı'ndaki devlere bana mısın demeyen *nöbetçi* devriyeler geziyordu.

Oğuzname (s. 55)

Kadim *Oğuznamelerin* ifadesiyle ev başına karahan olduğu günlerdi.

ok (s. 50)

.... kopardığım dal parçalarıyla yay ve *ok* yapmaya çalışıyordum.

ordu (s. 62, 63, 75, 76, 78, 101)

Türk *ordusu* her an kasabaya girebilirlerdi.

Osmanlı (s. 74)

Dindaşlarımızı *Osmanlı* mülkünden kovalamaya hazırlandığınızı bilmiyor değiliz.

otorite (s. 103)

Demek ki söz konusu zaafı dengeleyecek bir *otoriteye* ihtiyacımız var.

oymak beyi (s. 36)

... Kılaz aşiretinin ana gövdesi *oymak beyiyle* birlikte bu kasabaya yerleşmişti.

padişah (s. 66, 142)

Lakin *padişah* hazretlerine de ümmeti sonsuzdu.

padişahlık (s. 25)

Efelik *padişahlık* gibi bir şeydi.

paşa (s. 116)

Garnizondaki *paşamızın* himmetiyle bin yataklıya gönderildim.

payitaht (s. 48, 55)

Kimileri babamın Yunan *payitahtına* sürgün edildiğinden dem vuruyor, kimileriye İzmir damlarında ölüme terk edildiğini söylüyordu.

Peçenek (s. 37)

Yoksa bin yıl önce Anadolu'ya iskan edilmiş Uzların ve *Peçeneklerin* torunları mıydı?

pehlivan (s. 37)

Bir avuç *pehlivandı* onlar, ama cihana bedel delikanlılardı.

ricat (s. 76)

Ve birliğine *ricat* buyruğu verdi.

Rum (s. 38, 40, 41, 45, 46, 47, 56, 57, 61, 63, 75, 76, 145)

Yeni yuvamızın bulunduğu sokak aslında *Rum* mahallesinin sınırındaydı.

Rumeli gazası (s. 67)

Dedemin *Rumeli gazası* dönüşünde uğradığı bir büyük şehirden satın aldığını bildiğim bu

Mushaf ve onun işlemeli kılıfı ruhuma her zaman güven duygusu telkin ederdi.

saltanat (s. 140)

Bir namazlık *saltanatın* olacak,

saray (s. 48, 49)

Sultan Hamid tahttan indirilmezden çok önce bizim *saraylı* dayı payitahttan ayrılarak çiftliğine dönmüş; beraberinde bir hayli hatıra da getirmiş.

Sarıkamuş (s. 37)

... *Sarıkamuş* 'ta şehitlik şerbetini içtiler.

savaş (s. 50, 55, 63, 70, 101)

Çilingir sofrası her zamanki haliyle ama *savaş* şartları yüzünden biraz yoksulca emre amadeydi.

savaş oyunu (s. 55)

... tahtadan kılıçlarımızla *savaş oyunu* oynuyorduk.

seferberlik (s. 116)

Seferberlik günleri.

Selçuklu (s. 36)

Muhtemeldir ki, Batı Anadolu'nun *Selçuklular* çağında Türk iskanına açıldığı dönemde Kılaz aşiretinin ana gövdesi oymak beyiyle birlikte bu kasabaya yerleşmişti.

silah (s. 28, 30, 33, 34, 62, 61, 115, 130, 141)

Silah bizde namustur.

silahsızlanma (s. 101)

... *silahsızlanma* düşü gerçekleşecek vesaire...

soy kütüğü (s. 48)

Bir de Ertuğrul Gazi'ye kadar indiği söylenen el yazması *soy kütüğü*...

soykırım (s. 60, 77)

Bizleri gerçek bir *soykırım* bekliyordu.

subay (s. 62)

İşgal birliğinin *subayları* ve erleri ortalıktan çekilmişler, söz geçirmekte başından beri zorlandıkları çapulcular karşısında ilk kez yenilgiyi kabul etmişlerdi.

suç (s. 73)

Suçun büyük.

suçluluk (s. 94)

Suçluluk kompleksi mi?

suikast (s. 94)

Suikast, Ertuğrul'un idealizmi, kaçmayı başaran teröristlerin akıbeti...

Sultan Hamid (s. 48)

Sultan Hamid tahttan indirilmezden çok önce bizim saraylı dayı payitahttan ayrılarak çiftliğine dönmüş.

Süleymanşah (s. 48)

Caber kalesinde yatan *Süleymanşah*'ı, Bilecik'teki kartal yuvasına benzeyen tekkesini yıllar sonra görme şansına erdiğim Şeyh Edebalı'yı, bembeyaz topakevlerin piri Hayme Ana'yı hep tanırdı.

sürgün (s. 55)

Kimileri babamın Yunan payitahtına *sürgün* edildiğinden dem vuruyor, kimileriye İzmir damlarında ölüme terk edildiğini söylüyordu.

süvari (s. 75, 77)

... Türk *süvarisi* kasabaya girene dek evden çıkmamıştım.

şehit (s. 57, 99, 116, 144)

... cephelerde *şehit* düşen gençlerin evlerindeki ağlaşmalara rağmen; oylanmanın yolunu buluyorduk.

şehitlik (s. 37, 117)

... Sarıkamış'ta *şehitlik* şerbetini içtiler.

Şeyh Edebalı (s. 48)

Caber kalesinde yatan Süleymanşah'ı, Bilecik'teki kartal yuvasına benzeyen tekkesini yıllar sonra görme şansına erdiğim *Şeyh Edebalı* 'yı, bembeyaz topakevlerin piri Hayme Ana'yı hep tanırdı.

tabanca (s. 61, 115, 141, 142)

Tabanca mı görmek ister misiniz?

taht (s. 139)

Taht misali o musalla taşında.

tarih (s. 37)

Beni *tarih* okumaya yönelten işte bu şüphedir.

tekke (s. 48)

Caber kalesinde yatan Süleymanşah'ı, Bilecik'teki kartal yuvasına benzeyen *tekkesini* yıllar sonra görme şansına erdiğim Şeyh Edebalı'yı, bembeyaz topakevlerin piri Hayme Ana'yı hep tanırdı.

terörist (s. 94)

Suikast, Ertuğrul'un idealizmi, kaçmayı başaran *teröristlerin* akıbeti...

teşkilat (s. 77)

Evet, yiğitler *teşkilatı* ardı ardına gelen savaşlarla dağılmıştı ve erkeklerin tamamı cephedeydi, ama yine de bir şeyler yapılamaz mıydı?

toprak (s. 75)

“*Topraklarımızı* nasıl bırakırız?” diye karşılık veriyorlardı Rum komşularımız.

töre (s. 36, 73)

Bizde *töre* böyledir, kadı efendi.

tutsak (s. 63, 92)

İlk olarak, babamın *tutsak* bulunduğu zindandan salıverildiği ya da İngiliz Kemal marifetiyle kaçırıldığı haberini aldık.

tutuklamak (s. 55, 71)

... *tutuklanarak* bilinmeyen bir yere kapatılmış.

tüccar (s. 49, 56)

... kurt *tüccarlar* onu elde edebilmek için bana milyarlar teklif edip dururlar.

tüfek (s. 25, 60, 61)

... çifte namlulu *tüfekler*, çapraz delifışekliler...

Türk (s. 36, 37, 39, 56, 60, 61, 75, 76)

Türkten farksızdı.

uz (s. 37)

.... Anadolu’ya iskan edilmiş *Uzların* ve Peçeneklerin torunları mıydılar?

vatan (s. 99, 115)

Söz dönüp dolaşıp *vatan* şehitlerinde karar kılmıştı.

vatansever (s. 46)

Vatansever insanlardı bizim Rumlarımız.

yay (s. 50)

... kopardığım dal parçalarından *yay* ve ok yapmaya çalışıyordum.

Yemen (s. 47)

Annemin küçük kardeşi *Yemen*’e gitti ve bir daha ondan haber alamadık.

yiğit (s. 47, 66, 77)

Keza ne *yiğitler* bölüğü kalmıştı, ne de bölüğü tekrar şenlendirecek gençler.

Yunan (s. 49, 55, 56, 61, 63, 65, 75, 76, 141)

... kâh Anzavurcu, kâh *Yunancı* kılığına bürünerek düşman mevzilerine sokulduğunu...

Yunan askeri (s. 47)

İzmir’e *Yunan askeri* çıktığı haberi geldi.

Yunan Harbi (s. 75)

... *Yunan Harbinde* gökten yardım yetişmesiydi.

zabit (s. 16, 49, 51)

... düşman mevzilerine sokulduğunu, edindiği izlenimleri kalpaklı *zabitlerle* direnişçi efelere iletildiği çok sonra Polika'dan öğrenmiştim.

zafer (s. 55, 56, 77, 107)

Bu da biz çocukların *zaferiydi*.

zindan (s. 57, 63)

Babam kim bilir hangi *zindanda*.

3.8. Deyimler

abes görünmek (kaçmak): Uygun düşmemek. (s. 46, 65)

... buna ilişki demek bile *abes kaçar* uzun uzadıya anlatılacak bir yönü yok aslında.

ablukaya almak: Bir yerin dışarı ile olan bağlantılarını kesmek, kuşatmak. (s. 61)

Erkekler çifteleriyle ve tabancalarıyla, ateşli silah bulamayan kadınlar tırmık, balta, keser ve ellerine her ne geçirmişlerse Türk evlerini *ablukaya aldılar*.

aç ve açıkta kalmak (aç açık kalmak): Yoksulluk içinde, evsiz barksız kalmak. (s. 26)

Üstelik akrabalarımızda vardı orda *aç ve açıkta kalmazdık*.

açığa vurmak: Belli etmek, ortaya çıkarmak. (s. 77, 99)

Biz bu bedeli bin yıldır ödemekteyiz diye düşündü Ümit. Ne var ki bu fikrini *açığa vuramazdı*.

adam etmek: Eğitmek, yetiştirmek, topluma yararlı duruma getirmek. (s. 15)

... Ertuğrul'u ancak bir Osmanlı tokadı *adam edebilir*.

adamdan saymak: Bir kimseye gereğinden fazla değer vermek, saygı duymak. (s. 28)

Keza o zamanlarda silahsız dolaşan adam bulunmazdı. Bulunsa da *adamdan sayılmazdı*.

adı kız kurusuna çıkmak (adı çıkmak): Kötü bir ün kazanmak. (s. 23)

Yirmisine yaklaştığı halde kocaya varamamış tazelerin *adı kız kurusuna çıkardı*.

adımını atmamak: Gitmemek, uğramamak. (s. 74)

O günden sonra Urguş ninem yeşil çeşmeye *adımını atmadı*.

adımını geri atmak: Başladığı bir işten geri dönmek. (s. 45, 63)

Bir genç kıza yenilmek endişesiyle kaçıyor değildim; utandığım için *geri adım atardım*.

aforoz etmek: Kilise birliğinden çıkarmak. (s. 48)

... ama sanırım o gençler kasaba cemaatinden dışlanmışlar ve deyim yerindeyse *aforoz edilmişlerdi*.

ağır basmak: Taşıdığı özellikler üstün gelmek. (s. 63)

Sonuçta bu birlik ruhu *ağır bastı*.

ağır gelmek: Gücüne gitmek, onuruna dokunmak. (s. 26)

Tarlayı, bahçeyi bırakıp gitmek ona *ağır geliyordu*.

ağırdan almak: Bir işi gereken süre içinde bitirmemek, geciktirmek. (s. 109)

Tehlikeli bir kız; usturuplu laflar etmesini biliyor. *Ağırdan aldığımı* düşünmeyin dedi.

ağzı bir karış açık: Çok şaşırarak, şaşakalmak. (s. 71)

Ben *ağzım bir karış açık*, bu inanılmaz macerayı dinliyordum.

ağzı sıkı: Sır saklayan; ağzı pek, ketum. (s. 29)

Bir kısım ağırlıkları önceden elbette gizli kapaklı *ağzı sıkı* pazarcılara emanet etmiş, Sefer Hocanın kasabada ayarladığı eve göndermiştik.

ağzı sulanmak: İmrenmek. Yeme, içme isteği artmak. (s. 57)

... kızarmış et parçalarını bana doğru uzatıyorlardı. *Ağzımın sulanmaması* mümkün değildi.

ağzında bakla ıslanmak: Sır saklamamak. (s. 39)

Urguş ninem de yine ısrarla susuyor, *ağzında bakla ıslatmaya* devam ediyordu.

ağzından laf almak: Karşısındakini konuşturarak birtakım şeyleri öğrenmek. (s. 46)

... annemi epey sıkıştırarak *ağzından laf almayı* denemedim değil.

ağzından yel alsın: Olumsuz, kötü söz edenlere karşı başına gelmemesi, gerçekleşmemesi için söylenilen deyim. (s. 140)

Felaket! *Ağzından yel alsın*.

âhı gitmek vâhı kalmak: İyice zayıflamak, iş göremez duruma gelmek. (s. 30)

Onun biricik silahı, *âhı gitmiş vâhı kalmış* değneği idi.

akıl danışmak: Bir konuda birinin görüşünü sormak. (s. 26)

Sefer Hocaya *akıl danışmak* için göndermenin yerinde olacağı kararına vardı.

akıp gitmek: Çabuk geçmek. (s. 20)

Zamanın gelip geçiciliğini, hızla *akıp giden* yılların hüznünü, Urguş ninemin deyiimiyle hayatın bir rüya olduğu gerçeğini kalabalığın yüzüne acımasızca çarpıyor.

aklı başına gelmek: Davranışlarının yanlışlığını sezerek doğru yolu bulmak. (s. 107)

Nihayet *aklım başıma geliyordu*.

aklı başında: Düşünerek usla bağdaşır ve dengeli hareket edebilmek. (s. 135)

O zamanda küçük ve *aklı başında* bir çocukmuş.

aklına (aklı) yatmak: Anlamaya başlamak, olacağına inanmak. (s. 27)

Verdiği öğüt babamın *aklına yatmıştı*.

aklına esmek: Daha önce düşünmemiş olduğu şeyi birden yapmaya karar vermek. (s. 106,139)

Birden *aklımıza esti* işte, diyerek kadının boynuna sarıldı Hilal'in annesi.

aklını yitirmek: Akıl dışı, delice davranışlar sergileme. (s. 34)

Bu manzara karşısında *aklını yitiren* sevgilisi dağlara titreten bir nârâ savurmuş.

aldırış etmemek: Önem vermemek, aldırmamak, umursamamak. (s. 18, 65)

Aldırış etmeyin iğneli sözlerine ve taşralı kızları küçümsediğine.

Allah vere de: İnşallah, dileriz ki anlamında kullanılan iyi dilek sözü. (s. 25)

“Nedir bu efeyle bakışmalar? Sen anasisin; kızına sahip ol biraz! *Allah vere de*, bir çingar çıkarmasa.”

ana baba günü: Çok kalabalık, telaşlı durum. (s. 19, 75)

Evin önü *ana baba günüydü*.

ant içmek: Bir şeyi yapmaya veya yapmamaya söz vermek, yemin etmek. (s. 61)

Dere boyunda tepelenen arkadaşlarının intikamını almaya *ant içmişlerdi*.

aptes tazelemek: Abdesti bozulmadığı hâlde yeniden abdest almak. (s. 20)

Derhal kollarımı sıvayarak *aptes tazeledim*.

aradan çekilmek: Herhangi bir iş yapılırken işi başkalarına bırakmak, ilişkisini kesmek. (s. 127)

Mesafe kavramı bir mucizeyle *aradan çekilmiş*, bütün bu yüzler kendisiyle birlikte seyahat etmeye başlamışlardı.

araya girmek: İki kişinin arasındaki bir işe karışmak (s. 99, 143)

Bir zaman sonra Serdar da *araya girmeye* başladı.

arzu etmek (duymak): Birine veya bir şeye karşı istek duymak. (s. 53)

Teselliye ihtiyacı var mıydı ve beni yanında görmeyi *arzu ediyor* muydu?

ateş bacayı sarmak: Bir olay, önüne geçilemez, tehlikeli bir durum almak. (s. 27)

Bağırır, çağırır, sonra susar. Bir kerecik görmeyle *ateş mi sararmış bacayı?*

atıp tutmak: Bir kimse veya bir şey için kötü konuşmak, abartmalı konuşmak. (s. 26, 27)

... böylesi bir izdivacın hem hanım kızımız, hem de efemiz için hayırlara vesile olmasına dair *atıp tutuyorlardı*.

ayağa fırlamak: Hızla ayağa kalkmak. (s. 90)

Elinde olmadan *ayağa fırladı* ve Ertuğrul'un annesinin ellerine uzadı.

ayağına gelmek: Alçak gönüllülük göstererek birinin yanına gelmek. Emek çekilmeden elde edilmek. (s. 58)

.... hesaplaşmak için bahanenin *ayağıma gelmesini* epeydir bekliyordum.

ayak altında dolanmak (dolaşmak): Bir işe yaramadığı hâlde herkesin işine engel olacak bir biçimde ortalıkta dolaşmak. (s. 41)

... belki onca iş güc arasında *ayak altında dolaşmamı* istemediği için kaçamaklarıma göz yumar ve Kızıl Kosta'lara gitmeme izin verirdi.

ayak basmayalı (ayak basmamak): Bir yere hiç uğramamak. (s. 16)

Çocukluğumun geçtiği bu kasabaya *ayak basmayalı* sanki yıllar olmuş.

ayakta kalmak: Yıkılmamak, çökmemek. (s. 78)

Urguş ninemse uzun yıllar *ayakta kalmayı* başardı.

ayıbına gitmek (ayıp kaçmak): Uygun düşmemek. (s. 16)

Kalabalıkta sormak *ayıbıma gitti*ydi.

ayyuka çıkmak: Dedikodu herkesçe duyulmak, yayılmak. (s. 72)

Eşikten adımımı atar atmaz kulakları sağır eden bir uğultudur *ayyuka çıktı*.

azap çekmek: Eziyet çekmek, üzüntü içinde olmak. Ceza görmek. (s. 111)

Bin yıl önce ölmüşler niçin kıyamet gününde öleceklerden daha fazla *azap çeksin*?

bağırıp çağırmak: Öfkeyle bağırarak. (s. 24, 27, 72)

Bağırır, çağırır, sonra susar.

bağlarını koparmak: Ayrılmak, uzaklaşmak, uzak kalmak, iletişim kurmamak. (s. 106)

Ruhlar sevdikleriyle *bağlarını koparmıyor*.

bağrı yanık: Çok derin acı duymak, çok üzülmek. (s. 86)

Hangi parlak söz *bağrı yanık* bir anneyi avutabilir?

bağrına basmak: Kucaklamak. Biriyle ilgilenererek onu koruyup kayırmak, yetiştirmek. (s. 90)

Gözleri nemli kadın kollarını açtı ve konuğuna sarılarak onun vücudunu *bağrına bastı*.

baklayı ağzından çıkarmak (ağzından bakla çıkarmak): Açık söylemekten kaçındığı bir sorunu sonunda açıklamak. (s. 128)

Ümit'in valizini topladığı bir sırada *baklayı ağzından çıkarıverdi*.

bal gibi: Şüpheye yer bırakmadan, çok iyi, adanıklı. (s. 70)

"Ne duydun ki?" dedim, *bal gibi* anladığım halde.

baltaya sap olmak: Belli bir iş sahibi olamamak. (s. 27)

Muharrem Efe çoluk çocuğa karışırda dağdan düze inermiş de, bir *baltaya sap olurmuş* da...

bana mısın demek: Hiçbir şey etkili olmamak, hiçbir şeye aldırmamak. (s. 71, 142)

Has bahçesinde Kafdağı'ndaki devlere *bana mısın demeyen* nöbetçiler devriye geziyordu.

bardaktan boşanırcasına: Yağmur çok şiddetli yağmak. (s. 52)

O gece *bardaktan boşanırcasına* yağmur yağıyor, şimşekler ardı ardına çakararak ortalığı aydınlatıyordu.

baş başa kalmak: Biriyle veya bir şeyle yalnız kalmak. (s. 95, 127)

Ancak tek başına dolaşmaya çıktığı zamanlarda ruhuyla *baş başa kalabiliyor*, büyük şehrin kalabalığı arasında sorumsuzca yürüyerek düşünmenin zevkini doyasıya yaşıyordu.

başgöz etmek: Evlendirmek. (s. 15)

Ama ben torunlarımın kasabalı kızlarla *başgöz edilmelerini* hep dilemişimdir.

baş kaldırmak: Buyruğa yönetime karşı gelmek, ayaklanmak. (s. 61)

Kasabamızda ne kadar yerli Rum varsa, kadınlı erkekli, dindaşlarına *başkaldırdıklarına* tanık olduk o gün.

başına bela sarmak (açmak): Kötü bir olay dolayısıyla dert sahibi olmak. (s. 24)

Bu davranışımla *başımıza büyük bir bela sardıracağımı* nereden bilebilirdim?

başına çorap örmek: Birine, haberi olmadan kötü duruma düşürücü davranışta bulunmak. (s. 24, 74)

Çocukça sezgilerimle *başımıza çorap örüleceğini* anlamış mıydım nedir, ablamı hışımla kalabalığın gerisine sürükleyerek meydandan uzaklaştırdım.

başını ağrıtmak: Gereksiz sözlerle birini bunaltmak. Bir iş için birini tedirgin etmek, uğraştırmak. (s. 12)

Bir karış diliyle zavallının *başını ağrıtır* durur artık.

başını bağlamak: Birini nişanlamak veya evlendirmek. (s. 27)

Anlayacağınız, oldubittiye getirerek Zeynep ablamın *başını bağlamak* ve böylelikle de Muharrem Efe'nin hevesinin kırmak kararı alınmıştı Sefer Hocayla babam arasında.

bedel ödemek: Bir şeyi elde etmek için zorluk, sıkıntı çekmek. (s. 99)

Belki de biz bir *bedel ödüyoruz*.

beti benzi atmak: Herhangi bir sebeple kanı çekilip yüzü solmak, korkmak. (s. 68)

... kanı beynine sıçramış olduğundan tek kelimesini işitmedi. *Beti benzi atmıştı*.

beyni sulanmak: Düzgün düşünemez olmak, bunamak. (s. 80)

Senin anılarında uğraşmaktan *beynimin sulanmaya* başladığını düşündüm ister istemez.

bıyık altından gülmek: Birinin durumuna belli etmemeye çalışarak gülümsemek. (s. 17, 29, 69, 74)

Babam artık *bıyık altından gülmüyor*.

bıyık burmak: Çalım yapmak amacıyla bıyıklarını kıvrırmak. (s. 24, 68)

Çeşmenin başında zebani kılıklı bir herif *bıyık burmuyor* mu?

bini bin para: Pek çok ve ucuz. (s. 72)

Ecinninin *bini bin para*.

bir ayağı çukurda: Yaşayacak çok az zamanı kalmış olmak, çok yaşlanmış olmak. (s. 57)

... ağabeyimden haftalardır haber yok, evin tek erkeği *bir ayağı çukurda* dedem.

bire bin katmak: Çok abartmak. (s. 12)

Sanırım biraz palavracı olduğumu *bire bin katarak* hikaye ettiğimi düşünüyorlardı.

boş bulunmak: Söylenmesi sakıncalı olan bir şeyi söyleyivermek. Dikkatsiz ve dalgın bulunmak. (s. 23, 37)

Anam *boş bulunup* beni onun kucağına vermiş.

boş durmamak: Her zaman bir işle uğraşmak. Birinin yaptığına karşılık olarak bir harekette bulunmak. (s. 79)

... sünnet eğlentisi sırasında *boş durmamasını*, gelip giden Yörük kızlarına iyi bakmasını ısrarla öğütlemiştim.

boynunu bükmek: Acındırıcı, çaresiz bir durumda kalmak. Bir durumu, bir işi ister istemez kabul etmek. (s. 72, 120)

Boynumu bükerek “Gördüm kadı hazretleri” dedim.

boyut kazanmak: Yeni bir içerik, kapsam, genişlik, durum edinmek. (s. 70)

Bir zaman sonra daha farklı bir *boyut kazanarak* içinden çıkılmaz hale geldi.

bozguna uğramak: Yenilip perişan olmak, dağılmak, hezimete uğramak. (s. 59)

Yoksa Soma cephesinde yine *bozguna mı uğramışlardı*.

burnu havada: Kendini beğenmiş olmak; insanları küçük görür biçimde davranmak. (s. 15)

Ne var ki, Ertuğrul’un *burnu havalardaydı*.

burun kıvrırmak: Önem vermemek, küçümsemek, beğenmemek. (s. 12)

... kâh gülerek kâh *burun kıvrarak* bunu daha çok büyük torunum Ertuğrul yapıyordu anlattıklarına kendince iştirak ediyorlardı.

buyur etmek: Buyurun diyerek konuğu saygı ile içeri almak. (s. 19, 107, 139, 144)

Celal’le biraz lafladıktan sonra bizi içeriye *buyur ettiler*.

bütün (tüm) çıplaklığıyla: Hiçbir şey saklamaksızın, olduğu gibi. (s. 71)

Bir gün ninem her şeyi *tüm çıplaklığıyla* anlatmak zorunda kaldı.

büyük konuşmak (büyük söz söylemek): Yapacağı bir şey hakkında kesin konuşarak övünmek. (s. 14)

Büyük konuşmak istemiyorum, ama Urguş ninemin o zamanlar çakı gibi bir zabıt adayısı olan Sarı Paşa’yla arasında gizli kalmasını istediği bir hukuku vardı gibime geliyor.

can çekişmek: Ölmek üzere bulunmak. Sona ermek, tükenmek, bitmek. (s. 10)

İçeride *can çekişen* bir tazenin dramına rağmen, arkadaşlarımı bulmuş, çelik çomak oynamaya dalmıştım.

can evinden vurmak: Bir kişiye çok duyarlı olduğu yönden saldırmak, onulması çok zor zararlar vermek. (s. 102, 142)

Ümit'i bu keskin sorusu hasmını *can evinden vurmaya* yetmişti.

canı sıkın (canı sıkılmak): İçi sıkılmak, yapacak bir işi olmamaktan tedirginlik duyma. (s. 50)

Babamın yokluğundan ötürü *canım sıkındı* ve oyalanmak için iğde ağacından kopardığım dal parçalarıyla yay ve ok yapmaya çalışıyordum.

canını tehlikeye atmak: Zarar ve sıkıntılara yol açacak bir davranışta bulunmak. (s. 63)

Bize bu inancı aşılayansa, Rum komşularımızın *canlarını tehlikeye atmak* bahasına yanımızda yer almalarıydı.

canlarını (canını) yakmak: Acı verecek bir biçimde cezalandırmak. Bir kimseyi, çok sıkıntı ve zarara sokmak. (s. 45)

Kim bilir kaç delikanlının *canlarını yakmışlardı*?

cirit atmak: Bir yerde çokça bulunmak, sık dolaşmak ve serbestçe davranmak. (s. 132)

... Serdar'ın somurtkan yüzü Ümit'in gözlerinin önünde *cirit atıyordu*.

çekip gitmek: Bırakıp gitmek, ayrılmak, savuşmak. (s. 39, 92)

... iki ansızın bedenin *çekip gitmesiyle*, geride kalanlar da adeta ölümün yaşayan tutsakları olmuşlardı.

çenesini kapatmak: Susturmak. (s. 52)

... bu konuda *çenemi kapatmam* gerektiğine yönelik, Polika'nın uyarılarına benzer bir yığın gözdağı verdi.

çığır açmak: Bir alanda yeni bir yol, yöntem başlatmak. (s. 46)

... tabuları yıkarak yepyeni bir *çığır açsın* da, Polika'ya yönelik tasarımlarıma zemin hazırlasın.

çıkar gözetmek: Çıkarına bakmak. (s. 101)

Her kurum birtakım sınıfların *çıkarlarını gözetmek* amacıyla bilinçli olarak yaratılmıştır.

çıkar yol aramak (yol aramak): Çare bulmaya çalışmak. (s. 100)

... ölümü mutlak son olarak kabul etmekten başka *çıkar yol* bulamadığını söyledi.

çingar çıkarmak: Gürültü, kavga çıkarmak. (s. 25, 60)

Fakat annem bir *çingar çıkacağı*ni herkesten önce hissetmişti.

çıt çıkarmamak: Ses çıkarmamak, hiç konuşmamak. (s. 22, 35, 100)

Kimseden *çıt çıkmıyordu*.

çizmeyi aşmak: Bilmediği, aklının ermediği, yetkisi dışındaki bir işe karışmak. (s. 105)

Bana yakışmayacak arzular; sonra yaş farkı; *çizmeyi aşmak*!

çoluk çocuğa karışmak: Evlenip çocukları dünyaya gelmek. (s. 27, 141)

Zaferden sonra *çoluk çocuğa karıştı*.

çorap söküğü gibi: Başlayan bir iş veya birbirine bağlı birçok iş arka arkaya ve kolayca sürüp gitmek. (s. 64)

Bundan sonrası *çorap söküğü gibi* gelir.

daldan dala konmak (atlamak): Sık sık iş, konu veya düşünce değiştirmek. (s. 116)

Daldan dala atlayarak çok şeyler anlattı.

dallandırıp budaklandırmak: Bir işi, bir sorunu büyüterek karışık duruma getirmek. (s. 66)
Fakat hiçbir su başı macerası, Polika'nın yeşil çeşmesi kadar meseleyi *dallandırıp budaklandırmamıştır*.

damarına basmak: Birini, duyarlı olduğu bir konuda kızdırmak. (s. 13, 63)

... hiç kimse onları açıktan açığa korkaklıkla itham etmeyecek, *damarlarına basmayacak*, imalı bir söz söylemeyecekti.

damdan düşercesine: Birdenbire ve yersiz olarak. (s. 121)

Ertuğrul Hocanın cenazesine niye gelmedin? diye *damdan düşercesine* sordu.

damga yemek: Biri kötü bir yargıya veya nitelenmeye uğramak. (s. 135)

Bizim şehirde deli *damgası yemiş* Tanrı dostu çoktur.

dananın kuyruğu kopmak: Beklenen veya korkulan sonuç gerçekleşmek. (s. 29)

“Bu gece *dananın kuyruğu kopacak*” diyordu babam; bense elimizden yok pahasına çıkarttığımız biricik danamızın zavallı kuyruğuyla kasabaya kaçışımız...

darbe almak: Kötü bir duruma düşmek. (s. 58)

O an enseme yumruk mu yoksa tokat mı olduğunu kestiremediğim sert bir *darbe aldım*.

darbe indirmek: İyi olan bir durumu kötüye dönüştürmek. (s. 59)

... ayağına dolanan saksılardan birine ikisine tekme savurarak kendince palikaryalara *darbe indiriyordu*.

değerini bilememek (kıymet): Önemini, değerini bilmemek. (s. 48)

Hiçbirinin *değerini bilemedik* ve onlara sahip çıkamadık.

dehşete kapılmak: Çok korkmak. (s. 60, 90)

Dehşete kapılmış, çaresizlik içinde titriyor ve bir yandan da benimle ilgileniyordu.

deliye dönmek: Çok kızmak. (s. 59)

Ve bir gün *deliye döndüler* megola ideanın salyalı uşakları.

dem vurmak: Bir şeyden söz etmek, konu açmak. (s. 46, 55, 76)

Kimileri babamın Yunan payitahtına sürgün edildiğinden *dem vuruyor*, kimileriye İzmir damlarında ölüme terk edildiğini söylüyorlardı.

demeye getirmek: Doğrudan söylemeyip dolayısıyla anlatmak. (s. 15)

“Siz boşuna kafanızı yormayın, ben evleneceğim kızı kendim bulurum *demeye getirdi*.”

denize dökmek: Düşmanı denize kadar sürüp yok etmek. (s. 74)

Tâ ki, düşmanı İzmir’de *denize döktüğümüz* güne dek.

dert yanmak: Derdini sızlanarak anlatmak. (s. 71)

Gelene geçene *dert yanıyordum*.

didişip durmak: Sürekli olarak birbirini hırpalamak. (s. 25)

Yine de o gece, uykuya dalıncaya dek, büyüyünce Muharrem Efenin kızanları arasında katılma hayalleriyle *didişip durdum*.

dik dik bakmak: Çok sert bir biçimde, sert sert, öfkeli öfkeli bakmak. (s. 51, 61)

Kaşlarını çatarak yüzüme *dik dik baktı*.

dikkat kesilmek: Bütün dikkatini bir şey üzerinde toplamak. (s. 62, 100)

“Çekilin yolumuzdan!” anlamında Rumca ünlemelere *dikkat kesilmiştik*.

dil dökmek: Kandırmak, inandırmak veya yararlanmak için tatlı sözler söylemek. (s. 75, 91, 142)

Karısını görevli bulunduğu köyden uzaklaştırabilmek için aylarca *dil dökmüş*, hatta ufak tefek kavgalarla maksadına ulaşmayı denemiş, fakat sözünü geçirememişti.

dile düşmek: Hakkında dedikodu yapılmak. (s. 46)

Zaten *dile düşmüş* bir aşk da mevzu bahis değildi.

dili damağına yapışmak: Susuzluktan ağzı kurumak, çok susamak. (s. 72)

“Düş önüme Havvâ kızı!” dedi; “Mahkemeye çıkacaksın.” *Dilim damağıma yapıştı*.

dili döndüğünce: Anlatma gücünün elverdiği ölçüde, söyleyebildiği kadar. (s. 130)

Fırsat buldukça halkın arasına karışıyor, esnafla ayaküstü sohbet ediyor, kahvelere çıkıp *dili döndüğünce*, mesleğinin itibarından faydalanarak ve birtakım muhtemel tehlikelere de göze alarak nutuklar çekiyordu.

dilinin altında bakla olmak: Gizli tutulması gereken bir şeyi söylemek. (s. 26)

Dilinin altında bir dil değil, birkaç bakla vardı, ama hiç konuşmuyor, “Sen ne dersin hanım?” diyen dedeme cevap vermiyordu.

dilinin ucuna gelmek: Söyleyecek duruma gelmek. (s. 16, 92)

Adı *dilimin ucunda*.

diş bilemek: Kötülük yapmak için fırsat beklemek, hıncını gösterir bir durum almak. (s. 41, 49)

Çadıryırtan Paşa’ya *diş bilemez*, İstanbul’un terbiyesini alan oğlunun telkinleriyle olsa gerek, “Konar göçerliğin bitmesi iyi oldu” dermiş.

diz çökmek: Dizlerini yere koyarak oturmak. Dize gelmek. (s. 42)

Sofraya aynı anda *diz çöker*, aynı anda kollarımızı sıvardık.

dolap çevirmek: Hile ve dalavere ile iş yapmak. (s. 39)

Kasabaya indiğimiz ikinci gününde, *çevirdiğimiz dolapları* işiten Muharrem Efenin köye baskın verdiğini, öfkeden çılgına döndüğünü yoluna tesadüfen çıkan üç beş çobanı patakladığını, köyü değil kasabayı tarumar etmek tehditiyle gözdağı verdikten sonra tıpış tıpış inine döndüğünü öğrendik.

dönüp dolaşmak: Arayış içinde olmak, her çareye başvurmak. (s. 99)

Söz *dönüp dolaşıp* vatan şehitlerinde karar kılmıştı.

dört duvar arasında dolanmak (kalmak): Evde, kapalı bir yerde kalmak zorunda olmak. (s. 11)

Bırakın kasabaya gitmeyi, odanın *dört duvarı arasında dolanmaktan* âcizdi zavalıcık.

dört nala koşmak: Çok süratli koşmak, gitmek. (s. 32)

Uzakların belirsizliğinde iki küheylan *dört nala koşuyordu*.

dudak bükmek: Bir şeyi beğenmediğini, küçümsediğini belli etmek, umursamamak, pek aldırış etmemek. (s. 21, 138)

Dudak bükerek cevap verdi;

dudak uzatmak: (s. 43)

Ne zaman ki Polika bardağına rakı döker, ancak o zaman kurutulmuş erik şerbetine *dudak uzatırdım*.

dünden razı (hazır) olmak: Kendisine yapılan bir öneriyi seve seve ve hemen kabul etmek. (s. 76)

Aileler kızlarının kasabada kalmasına *dünden razıydılar*.

dünya evine girmek: Evlenmek. (s. 39)

Zeynep ablam beni sırtında taşıyan yiğitbaşıyla aceleye getirilen eğlentilerden sonra *dünya evine girdi*.

dünyanın kaç bucak olduğunu anlamak: Dünyada ne gibi güçlükler olduğunu bildirmek (anlamak), insanın başına neler gelebileceğini öğretmek veya öğrenmek. (s. 15)

Az buçuk karı sopası yesin de, *dünyanın kaç bucak olduğunu anlasın*.

düşünceye dalmak: Derin derin düşünmek. (s. 44)

... üç beş dakika *düşünceye dalar*, ardından tekrar canlanır, sofraya bezini dizlerinden hışımla sıyırır, kararlı tavırlarla ayaklanır, koluma yapışarak beni güreşe davet ederlerdi.

düşüp kalkmak: Erkek kadınla veya kadın erkekle yasa ve töre dışı yakın ilişki kurmak. (s. 28)

İzmir'e gidermiş gençliğinde ve İttihatçılarla *düşüp kalkarmış*.

düzene girmek (koymak, sokmak): Düzenlemek, dağınıklıktan kurtarmak. (s. 30)

Zaten biz de kasabadaki yeni hayatımız *düzene girdikten* sonra onu bağışlayacak, yaptıklarını kâh hüznlenerek, kâh gülümseyerek hafızalarımıza terk edecektik.

ecel şerbeti içmek: Ölmek, can vermek. (s. 9)

Ölen o değildi. Fakat kimdi *ecel şerbetini içen*.

ekmek kazansın (ekmeğini kazansın): Geçimini sağlamak. (s. 117)

Yeter ki *ekmeğini kazanmasını* bilsin.

el atmak: Birisinin işine karışmak, müdahale etmek, yardım etmek, ilgilenmek. (s. 18, 55, 142)

Durum bundan ibaret, şu işe *el at* dediler.

el ayak çekilmek: Ortalıkta hiç kimse kalmamak, ıssızlaşıp sessizleşmek. (s. 120, 144)

Ortalıktan *el ayak çekilmesiyle* birlikte cebinden küçük bir not defteri çıkarmış, biteviye karalıyordu.

el pençe divan durmak: Saygı gösterilen kimse karşısında el kavuşturmuş bir biçimde. Aşırı saygı göstererek. (s. 25)

Köye indiklerinde yaşlı genç, herkes *el pençe divan duruyordu* huzurunda.

el sıkışmak: Pazarlıkta anlaşmak. (s. 94)

Ardından delikanlılarla *el sıkıştı*.

İstedığimi *elde ettim* de.

elden bırakmamak: Bir şeyle sürekli ilgilenmek, elden düşürmemek. (s. 11)

Aslında arayış sebebini tahmin etmiyor değildim; fakat otoriteyi *elden bırakmamalı*.

elden çıkmak: Malı olmaktan çıkmak, malı satılmak, kaybedilmek. (s. 14)

Büyük bir coğrafyanın *elden çıkmasına* tanık olmuşlar.

elden ne gelir: Çaresiz bir durumda yapılacak bir şey olmadığını anlatan bir söz. (s. 10)

Eskiden para pul konusunda kaygısızdım; son yıllarda iyice pintileştiğimin farkındayım, ama *elden ne gelir!*

eli ayağı tutmaz olmak (tutmamak): Güçsüz, dermansız kalmak. (s. 27)

... gözlerinin altı mosmor sanırım bütün geceyi uykusuz geçirmişti *eli ayağı tutmaz olmuş*, Urguş ninemin bağrında kaderine boyun eğmişti.

eli kalem tutmak: Düşündüğünü güzel bir anlatımla yazmak. (s. 140)

Bizimde *elimiz kalem tutar*, dede.

eli kolu bağlı: Bir engel dolayısıyla hiçbir iş yapamaz duruma gelmek. (s. 92)

Yakın zamanlara kadar şen şakrak olan bir evin ardı ardına sökün eden talihsizliklerle karamsarlığa bozulmuş havası içinde *eli kolu bağlı* bir konuk.

eli sıkı: Cimri. (s. 106)

Biraz aksi, epey cahil ve haylice *eli sıkıymış*.

elini ayağını çekmek: Uğraşmamak, ilgilenmemek. (s. 53)

... kasabadan *elini ayağını neredeyse çekmişti*.

elini sürmek: Hiç karışmamak, bir şey yapmamak. (s. 42, 46)

Ağabeyim bu ne kıza *elini sürmüştü*, ne umut verici bir davranışa yeltenmiş, ne de ben bu kıızı istiyorum demiş.

fal taşı gibi: İri, büyük. (s. 24)

Bakışları *fal taşı gibi* irileşti.

fark gözetmek: Ayrı tutmak. (s. 44)

Aralarında *fark gözetmem*, birini diğerine tercih etmem mümkün değildi.

farkına varmak: Gözüne çarpmak, fark etmek, anlamak. (s. 64)

İşin *farkına vardıktan* sonra ve utançla ağama sarıldım.

fırsat bulmak: Uygun, elverişli zaman bulmak. (s. 109, 127, 143)

Fakat *fırsat bulamıyorum*.

fırsat kollamak: Yapmak istediği iş için uygun bir zaman veya bir durum beklemek. (s. 146)

Tanıştığımız günden beri içimi dökmek için *fırsat kolluyordum*.

fikrini ortaya koymak (ortaya koymak): Açıklamak. (s. 26)

Annem şehre gitme *fikrini ortaya attı*.

fikrini sormak (almak): Fikir almak. (s. 36)

Zeynep ablam Muharrem Efeden başarıyla kaçırılmıştı kaçırılmasına, ama kendi rızası alınış, *fikri sorulmuş* muydu?

gadre uğramak: Haksız davranışlarla karşı karşıya gelmek. (s. 64, 70)

Ardından da insanoğlunun *gadrine uğrayan* cin sayısında küçük bir artış kaydedildi.

garibine gitmek: Yadırgamak, şaşırmak. (s. 56)

Üniformaları hep *garibime gitmişti*.

gelip çatmak: Vakti gelmek, kaçınılmaz olmak. (s. 49)

Yayla mevsimi *gelip çatıldığı*nda başını alıp yükseklere çıkar, yolda rastladığı çobanlarla hasret giderir, koyunların arasında karışır, ötede beride koşuşturan enikleri sevip okşarmış.

geri adım atmak (adımını geri atmak): Başladığı bir işten geri dönmek. (s. 59, 63)

Annem şaşkınlıkla *geri adım atmıştı*.

geri çekilmek: Karıştığı bir işi sürdürmekten veya sürdürenler arasında bulunmaktan vazgeçmek. (s. 51)

Onun sert bakışları karşısında ister istemez iki üç adım *geriye çekildim*.

geri durmak: Bir iş yapmaktan kaçınmak. (s. 64)

Gidişatı günü gününe izlemekte olan Sefer Hoca da sık sık bize uğrayarak maneviyatımızı güçlendirmekten *geri durmuyordu*.

geride bırakmak: Yolculukta geçilen sabit bir yerden uzaklaşmak. (s. 13)

Şehri *geride bırakalı* yarım saat oldu.

gıkı çıkmamak: Sesini çıkarmamak, karşı çıkmamak, yakınmamak. (s. 18)

Gıkım çıkmadı.

göklere sığdırılamamak (yere göğe koymamak): Nasıl ağırlayacağını, nasıl memnun edeceğini bilmemek, çok önem vermek. (s. 55)

... zafer haberi geldiğindeyse de aynı Kemal Paşa *göklere sığdırılamıyordu*.

gölgesine sığınmak: Birinin emri altına girmek. (s. 64)

Elimde olmaksızın testilikten kalktım ve prensesimin taş zeminine düşen *gölgesine sığındım*.

gönlü büyük: Onurlu, gururlu. (s. 42)

Anneme göreyse, yüzü pek çirkin ama *gönlü büyüktü*.

gönlünü almak: Gücenmiş olsun olmasın, bir kimseyi, uygun bir davranışla, bir sözle, bir armağanla hoşnut etmek, sevindirmek. (s. 64)

Beylik bir lafla *gönlümü aldı*.

gönül telini titretmek: İnsanın içine işleyen durumları yaşayıp acı duyması. (s. 16)

O yamru yumru portakal renkli granit taşları gördüğümde nasıl ürperdiğimi, *gönül telimin nasıl titrediğini* ve nasıl derin bir hüzne kapıldığımı varın siz tahmin edin.

görmezlikten gelmek: Görmemiş gibi davranmak. (s. 46)

*Görmezlikten geline*n, umursanmayan ve belki de kimsenin fark edemediği bir muhabbetten dem vurulabilir ancak.

görülecek hesap (hesap görmek): Alacakla vereceği karşılaştırıp ödeşmek. (s. 76, 142)

Kendince *görülecek hesabı* vardı.

göz açtırmak: Başka bir iş yapmasına vakit veya imkân vermek. (s. 41)

Karısına *göz açtırmayacak* derecede kıskançtı, fakat aynı ilgiyi nedense Polika'dan esirger, kızıyla fazla yüz göz olmazdı.

göz atmak: Kısa bir süre, fazla dikkat etmeden bakıvermek. (s. 15)

Büyük torunum Ertuğrul başını camdan çıkararak traktördeki kızlara şöyle bir *göz attı*; babasının dikiz aynasındaki çatık kaşlarını fark edince de camı kapadı.

göz dikmek: Bir şeyi ele geçirmek isteğine kapılmak. (s. 74)

Önce kalelerimizi zapt ettiniz, imdi de sularımıza *göz dikersiniz*.

göz gezdirmek: Bir yeri, bir şeyi çabucak incelemek. (s. 111, 143)

Kemal Paşa camdan kalabalığa *göz gezdirmiş*.

göz göze gelmek: Her iki tarafın bakışları karşılaşmak. (s. 25, 100)

Serdar'la Hilal *göz göze geldiler*.

göz kamaştırmak: Kuvvetli ışık veya parlaklık, kısa bir zaman için görüşü bulandırmak. (s. 25)

Zeybeklerin at sırtındaki heybetli görüntüleri *gözlerimi kamaştırmıştı*.

göz kırpmak: Başkasına söylediklerinin doğru olmadığını işaretle anlatmak için, benimsediği kimseye bakarak gözünü kapayıp açmak. (s. 56, 70, 71)

Her defasında palikaryalar biz çocuklara pis pis sırtarak bakıyorlar, arada sırada *göz kırıyorlar*, kemerlerindeki saldırmalarını okşayarak yüksek sesle gülüşüyorlardı.

göz koydurmamak (koymak): Bir kimseyi veya bir şeyi ele geçirmeyi istemek. (s. 37, 54)

Bir zamanlar Zeynep ablama *göz koyan* yoksa abayı yakan mı demeliydim.

göz ucuyla bakmak (görmek): Fark etmek. (s. 19)

Bahçeye *göz ucuyla baktım*; kardeşim Celal ve oğulları bizden önce gelmişler bile.

göz yummak: Görmezlikten gelmek, hoş görmek, bağışlamak. (s. 41)

... belki onca iş gücü arasında ayak altında dolanmamı istemediği için kaçamaklarıma *göz yumar* ve Kızıl Kosta'lara gitmeme izin verirdi.

gözdağı vermek: Sonradan verilecek bir ceza ile korkutmak, yıldırma, tehdit etmek, caydırmaya çalışmak. (s. 11, 39, 52)

... bu konuda çenemi kapatmam gerektiğine yönelik, Polika'nın uyarılarına benzer bir yığın *gözdağı verdi*.

gözden geçirmek: Okumak. (s. 145)

Ümit barış havasının verdiği rahatlıkla yazdıklarını *gözden geçirmeye* başladı.

göze almak: Gelebilecek her türlü zararı ve tehlikeyi önceden kabul etmek. (s. 45, 130)

Cumhuriyet'in ilanından sonraki inkılaplar döneminde yeni alfabenin yaygınlaşması uğrunda muhafazakâr kasabalıyla ters düşmeyi *göze alacak* kadar da yenilikçiydi.

gözleri dolmak: Ağlayacak kadar duygulanmak. (s. 104)

Kadının yine *gözleri doldu*.

gözleri dönmek: Aşırı ateşten veya can çekişirken gözlerin renkli bölümü kapakların altında kalarak görünmemek. (s. 61)

Gözleri dönmüştü bir kez.

gözleri fal taşı gibi açılmak: Şaşkınlıkla, hayretle bakmak. (s. 72)

Mahkeme kapısına varınca *gözlerim fal taşı gibi açıldı*.

gözleri ışıldamak (parıldamak): Gözlerinde sevinç ve istek belirlemek. (s. 68)

Babamın *gözleri ışıldıyor*, hâlâ muzipliğe çalışıyordu.

gözleri süzölmek: Göz kapakları hafifçe kapanmaya başlamak. (s. 44)

Kara saçları dağılır, melöl *gözleri süzölür*, parlak entarisinin ardındaki göğüsleri hafiften belirginleşir, minyon çenesi düzenli hareketlerle titremeye başladı.

gözleri yaşarmak: Duygulanmak. (s. 121)

Belki soğuktan, belki pişmanlığın etkisiyle *gözleri yaşarır* gibi oldu.

gözlerini kaçırmak: Biriyle göz göze gelmemek için gözlerini başka tarafa çevirmek. (s. 82, 109)

Hilal *gözlerini kaçıarak* sordu.

gözlerinin feri sönmek: Bakışların canlılığı yitmek. (s. 22)

Gözlerimin feri çoktandır söndüğü için kulaklarımın kızarıp kızarmadığını fark edemedim.

gözlerinin içi gülmek: Çok sevindiği yüzünden, gözlerinden belli olmak. (s. 105, 145)

Hilal konuğundan daha atik davranarak eğildi ve altıtopu kaptı. Uzatırken *gözlerinin içi gülüyordu*.

gözlerinin içi parlamak: Gözlerinde sevinç ve istek belirlemek. (s. 97)

Ardından *gözlerinin içi parladı*.

gözü korkmak: Daha önce geçirdiği kötü bir denemeden sonra birinden veya bir şeyden zarar gelebileceği kanısına varmak. (s. 137)

Şoförün *gözü korktu* ve direksiyona sımsıkı sarıldı.

gözüm görmesin: Bana görünmesin, yüzünü görmek istemem anlamında kullanılan bir söz. (s. 74)

Götürün bu kadını! *Gözüm görmesin*.

gözünde büyötmek: Bir kimseyi, olayı veya şeyi abartmak. (s. 81)

Mesafe sanıldığı kadar önemli değildir. *Gözünde büyötmesin*.

gözüne uyku girmemek: Uyuyamamak, uykusuz kalmak. (s. 87)

Oysaki gece *gözüne bir damla uyku girmemişti*.

gözünü yollardan ayırmamak: Bir şeye sürekli olarak bakmaktan kendini alamamak. (s. 75)

Gözlerini yollardan ayırmayan çilekeş anam haklı olarak korkuyor, düşmanın giderayak bir kötölük işlemeden korkuyordu.

gözünün içi gibi bakmak: Bir kimsenin üstüne titremek. (s. 110)

Ona *gözümün içi gibi bakardım*.

gözünün önünden gitmemek: Bir türlü unutamamak. (s. 27)

O gün olanlar *gözlerimin önünden gitmiyor*.

gözyaşı dökmek: Ağlamak. (s. 29)

... Allah'ın efesine kurban edilen ablam için *gözyaşı döktüler*.

gözyaşına boğulmak: Çok ağlamak. (s. 99)

Kadıncağzı artık *gözyaşlarına boğulmuştu*.

gururuna yedirememek (gururuna ağır gelmek): Kişiliğine zor gelmek, büyüklüğünün zedelendiğini düşünmek. (s. 67)

İşte bunu *gururuma yediremezdim*.

gücü yetmek: Eldeki imkânlarla ancak altından kalkabilmek, üstesinden gelebilmek. (s. 63, 146)

Onu kendi insanlarıminin gafletinden korumalıydım. *Gücüm yetmedi*.

günah işlemek: Günah sayılan davranışta bulunmak. (s. 104)

Hayır, ana yüreği *günah işlemez*.

haberi uçmak (haber uçurmak): Gizlice haber göndermek. (s. 55)

Bir yerlerden bozgun haberi uçtuğunda ahalinin bir kısmı Kemal Paşa'ya veryansın ediyor, zafer haberi geldiğindeyse aynı Kemal Paşa'ya *göklere sığdırılamıyordu*.

hak vermek: Birinin düşüncesini, davasını, iddiasını doğru bulmak. (s. 42)

Salt bu konuda anneme *hak verirdim*.

harfi harfine yerine getirmek: Tastamam, uygun, tıpatıp, gerçekte olduğu gibi. (s. 27)

Dedikleri *harfi harfine yerine getirildi*.

havadan sudan konuşmak: Belli ve önemli bir konu üzerinde değil, şundan bundan, dereden tepeden, rasgele, hafif şeylerden söz etmek. (s. 94)

Yarım saat kadar *havadan sudan konuştular*.

hayal meyal hatırlamak: Belli belirsiz, açık seçik belli olmayan, bulanık bir şekilde hatırlamak. (s. 10, 54)

Ben onun öldüğü günü *hayal meyal hatırlıyorum*.

hayalleri suya düşmek (suya düşmek): Gerçekleşme olasılığı kalmamak. (s. 31)

Zira dağlara çıkarak anlı şanlı efelere kızanlık etmek *hayallerim de böylelikle suya düşmüş* oluyordu.

hayatımızdan (hayatından) çıkarmak: İlgisini, ilişkisini tamamen kesmek. (s. 78)

Cumhuriyet'in ilanıyla dağdan indi ve *hayatımızdan çıktı*.

hayran kalmak (olmak): Çok beğenmek. (s. 23)

Gözlerimin tatlılığına *hayran kalmış* o kadın üç beş ay geçmeden de sağ gözünde de bir kaymadır başlamış.

her kafadan ses çıkmak: Bir konu üzerinde herkes rastgele konuşmak. (s. 72)

Her kafadan ses çıkmaya başladı.

hesaba katmamak: Önem vermemek. (s. 55)

... kah Kemal Paşa hakkında ileri geri konuşuyoruz, fakat o günleri bulanıklığını hiç *hesaba katmıyoruz*.

hesap kitap yapmak: Ayrıntılarıyla hesap edip düşünmek. (s. 29)

Babam kafasında *hesap kitap yapıyor*, yıllar önce eşkıyanın gasp ettiği bir sandık dolusu altına ister istemez hayıflanıyordu.

hesap sormak: Birini, birilerini yöntem veya yasa dışı davranışlarından dolayı sorguya çekmek. (s. 143)

Yeri geldiğinde ferman padişahınsa dağlar benimdir deyip *hesap sormasını* bileceksin

hesap vermek: Herhangi bir davranışın sebebini açıklamak, anlatmak. (s. 146)

İlahi mahkemede nasıl *hesap vereceğimi* bilmiyorum.

hesapları (işi) bozulmak: Yapmakta olduğu işten gereği kadar kazanç sağlayamaz olmak. (s. 61)

Türk evlerine vardıklarında *hesaplarının bozulduklarını* göreceklerdi.

heves kırmak: Zevki kaçmak, hevesi kalmamak, şevki kırılmak. (s. 27, 40)

... Muharrem Efenin *hevesini kırmak* kararı alınmıştı.

hıncını çıkarmak: Öcünü almak. (s. 26)

Muharrem Efe *hıncını köylüden çıkarabilir*,

hiçe saymak: Önemsememek, önem vermemek. (s. 37)

Anlayacağınız, ablamın bizce meçhul duygularını *hiçe sayarak* Muharrem Efeyi satanlardan biri de bendim

hiddete kapılmak: Öfkelenmek, kızmak. (s. 59)

Beni görür görmez *hiddete kapılarak* “neredeydin” diye bağırdı

hizaya dizmek (getirmek): Birinin davranışlarını düzeltmek, yola getirmek. (s. 143)

... iki düzine genci yaka paça sürükleyip istasyonda *hizaya dizmiş*.

huzura yaklaşmak (huzur bulmak): Ruhsal yönden rahatlamak. (s. 20)

Meslerimin üzerini sıvazlarken derin ama buruk bir huzuruna yakınlaştığımı hissediyordum.

huzuru kaçmaya başlamak (huzurunu kaçırmak): Tedirgin, rahatsız etmek. (s. 52)

Bir süre sonra anamla ninemin kahırları daha da artmaya ve evimizin *huzuru iyice kaçmaya başladı*.

hüküm sürmek: Etki, hız vb. sürmek, devam etmek. (s. 81)

Ölüm sessizliğinin *hüküm sürdüğü* bir mekanda başka ne yapılabilir?

hüngür hüngür ağlamak: Yüksek sesle hıçkıra hıçkıra ağlamak. (s. 108)

Hilal’in annesi *hüngür hüngür ağlıyor* ve mırıldanıyordu.

hüzne kapılmak: Hüzünlenmek. (s. 17)

... gönül telimin nasıl titrediğini ve nasıl derin bir *hüzne kapıldığını* varın siz tahmin edin.

içi sıkılmak: Bunalmak. (s. 20)

İçim sıkıldı da... Biraz hava alayım dedim.

içinden çıkılamamak: Başaramamak, sorunu çözümleyememek. (s. 70)

Bir zaman sonra daha farklı bir boyut kazanarak *içinden çıkılmaz* hale geldi.

içine (içi) kapanmak: Sıkılmak, bunalmak. (s. 130)

Baharın gelmesine rağmen Ümit giderek *içine kapanmaya* başlıyor, yavaş yavaş kahvelerden uzaklaşıyor, öğrencileriyle eskisi gibi ilgilenmiyordu.

iğne atsan yere düşmez: Çok kalabalık. (s. 72)

Çepni alanı fıkır fıkır kaynamakta. Ecinninin bini bin para. *İğne atsan yere düşmez.*

ileri geri konuşmak: Yersiz ve gönül kıracak biçimde konuşmak. (s. 55)

... kâh padişahlarımız kâh Kemal Paşa hakkında *ileri geri konuşuyoruz*, fakat o günlerin bulanıklığını hiç hesaba katmıyoruz.

intikam almak: Öç almak. (s. 59, 61)

O an dedem 93 Harbinin ve Gazi Osman Paşa'nın *intikamını almış* gibiydim.

ipleri eline almak (ipleri birinin elinde olmak): O işi el altından yönetmek. (s. 19)

Bu keşif benim içten pazarlıklı kılavuzluğum sayesinde değil de, sabrı tükenen damadımın *ipleri eline almasıyla* mümkün olabilmişti.

istemem yan cebime koy: Kendisine yapılan bir teklifi istemez gibi gözükmek, aslında istemek. (s. 129)

Ümit *istemem yan cebime koy* düsturunca ilkin surat atmış, ardından kardeşini azarlamayı düşünmüş, sonra bundan vazgeçerek kızcağızın yanağına sahte bir fiske indirmiş ve Meraklı Melahat'la oynamak fikrini daha cazip bulmuştu.

iş sarpa sarmak: İş, içinden çıkılması zor bir duruma girmek. (s. 52)

İşler giderek *sarpa sarıyordu*.

işe bulaşmak: Bir rastlantı sonucu veya iradesi dışında bir olaya karışmak. (s. 52)

Yine kimselere bir şey soramıyordumsa da, artık ağamın casusluk *işlerine bulaşır* olduğunu tahmin edebiliyordum.

işi yokuşa sürmek: İş zorlaştırmak. (s. 131)

... o her zaman *işi yokuşa sürmeyi* seviyor ve önce başkente uğruyordu.

izlenime kapılmak (izlenim vermek, bırakmak): Etki bırakmak. (s. 16)

Galiba hayat yorgunluğunun yıprattığı belleğim yüzünden böyle bir *izlenime kapılmışım*.

kabuğuna çekilmek: Dışarı ile olan ilişkilerini kesmek, kimse ile görüşmemek. (s. 106)

Başından beri kendi *kabuğuna çekilmiş* bulunan kötürüm baba bile kulaklarını kabartmış, anlatılanları dinliyordu.

kaçak güreşmek: Politikada sık sık düşünce değiştirip esas amacını gizlemek. (s. 102)

Bu denli saldırgan olmamalıydım; *kaçak güreşmek* adil değil.

kadere boyun eğmek: Yazgısını, talihini kabul etmek. (s. 27, 140)

Yüz hatlarında *kadere boyun eğmiş* bir adamın imanı seçiliyordu.

kafa dinlemek: Tasa veya zihni yoran sorunlardan kendini uzaklaştırmak. (s. 117)

... burada bir başına bulunmaktan ve *kafa dinlenmekten* hoşlandığını söylüyordu.

kafa karıştırmak: Önceki düşüncelerini altüst etmek. (s. 124)

Söylesene bana; senin amacın *kafa karıştırmak* mı?

kafa yormak: Bir iş, bir konu üzerinde çokça düşünmek. (s. 15)

“Siz boşuna *kafanızı yormayın*, ben evleneceğim kızı kendim bulurum” demeye getirdi, ama babasından çekindiği için sözünü tamamlayamadı.

kafasında birkaç tahtası eksik (olmak): Alay akıl dışı davranışlarda bulunan. (s. 24)

Babam onu *kafasında birkaç tahtası eksik* olduğunu söylerdi.

kahkaha savurmak (basmak): Kendini tutamayıp yüksek sesle gülmek. (s. 58, 67)

Polika’ya yaklaşarak iri avucunu kızın kalçalarına yapıştırdı, ardından *kahkahalar savurarak* yoluna devam etti.

kalbi küt küt atmak (yüreği): Kalbi hızlı hızlı çarpmak. (s. 28)

Kalbim küt küt atmakta.

kalbini fethetmek: İnce bir davranış veya güzel bir sözle birinin sevgisini kazanmak, ilgisini çekmek. (s. 107)

Serdar dışında herkesin *kalbini çoktan fethetmişti*.

kaleme almak: Bir konuyu yazı durumuna getirmek, yazıyla anlatmak. (s. 96)

O anlatmış Ertuğrul *kaleme almış*.

kan akıtmak: Kurban kesmek. (s. 102)

Ben, kutsallık süsü verilmiş dayatmalar adına *kan akıtılmasına* karşıyım.

kan beynine sıçramak: Çok sinirlenmek, hiddetlenmek, kontrolü yitirmek. (s. 68, 69)

Ninem bu sözlerden ya bir şey anlamadı ya da *kanı beynine sıçramış* olduğundan tek kelimesini işitmedi.

kan dökmek: Ölüme yol açmak, cana kıymak. (s. 63)

Güya *kan dökülmesini* hatırlı Rum büyükleri engellemişti.

kan gövdeyi götürmek: Çok kan dökülmek. (s. 141)

“Birbirimize kıymayalım”. Zaten *kan gövdeyi götürdü*.

kana susamak: Öldürme hırsı duymak. (s. 62)

Kana susamış dindaşlarından korktuklarına, onlardan çekindiklerine ya da bizleri savunmaya yönelik tereddüde düştüklerine dair herhangi bir davranış belirtisi görülüyordu.

kanat çırpma: Uçmak. (s. 32)

... benzer garip mahluklar yöremizde *kanat çırpıyorlar*, karaltılı bulutlar zaman zaman aydedeyi perdeliyorlar, masalımsı bir yolculukta doğanın kendilerine biçtiği rolleri maharetle sergiliyorlardı.

kanına girmek: Birini öldürmek veya öldürtmek. (s. 61)

“Hepimizin kesecekler!” diye haykırdı annem. “Kızlarımın *kanına girecekler!*”

kanının son damlasına kadar: Tarih boyunca genelde bir ideoloji uğruna çıkan savaşlarda askerlerin sonuna kadar inandıkları şey için savaşmaları anlamına gelir. (s. 62)

... biricik muhabbet arkadaşını kendi tabiriyle çocuğunu *kanının son damlasına kadar* korumayı azmetmişti.

kapağı atmak: Sıkıntısız, rahat bir yere sığınmak, kaçıp kurtulmak. (s. 50)

... ağam dere boyundaki çardakta yoldaşlarıyla cepheye *kapağı atmanın* planlarını yapıyordu.

kapiya dayanmak: Bir şey elde etmek için bir yeri, bir kimseyi zorlamak, göz korkutmak. (s. 142)

“Küffar gelmiş *kapiya dayanmış*, sen burda saklambaç mı oynuyorsun?”

karşı çıkmak: Bir düşünceye katılmamak, cephe almak. (s. 94)

Elindeki çay bardağına veda etmeyi denediğinde ev halkı şiddetle *karşı çıktı*.

kaskatı kesilmek: Aşırı coşku, soğuk, korku, üzüntü vb. etkisiyle hareket edemeyecek, bir şey söylemeyecek duruma gelmek, donup kalmak. (s. 33)

Korkusuz bildiğim dedem bile *kaskatı kesilmişti*.

kaşları çatmak: Öfkelenmek, kızmak. (s. 51, 69, 112)

Urguş ninem *kaşlarını çatarak* dik dik baktı.

kayıplara karışmak: Bulunduğu yerden ayrılıp gitmek, gittiği yeri bildirmemek, görünmez olmak. (s. 33)

Bir hasat mevsimi iki sevdalı *kayıplara karıştı*.

kayıtsız kalmak: Önem vermemek, umursamamak. (s. 131, 144)

Yine de muhitine kayıtsız kalmıyor, okuluna kadar ulaşan ve çoğu namus cinayetleriyle sonuçlanan aşk dedikodularına insiyaki bir tutumla kulak kabartıyordu.

kendinden geçmek: Bilinci işlemez olmak, kendini kaybetmek, bayılmak. (s. 44, 59, 61)

Usturuplu ve billur sesiyle kendinden geçer, ruhlarımızı Kafdağı’nın zirvelerine *uçururdu*.

kendini tutmak: Kendine hâkim olmak. (s. 67, 92)

Kendini zor tuttu.

kendini zor tutmak: Bir eylemi yapmaktan zorlukla kaçınmak. (s. 51)

Bu sırada gelip geçen çocuklara tepeden bakıyor, onlara babamın casusluk yaptığını söylememek için *kendimi zor tutuyordum*.

keyfi kaçmak: Neşesi kalmamak. (s. 113)

Ümit'in *keyfi kaçırvermişti*.

kılıf (kılıfına) uydurmak: Bir durum ve tutuma, yöntemine uygun biçim vermek. (s. 63)

Hristiyan cemaatinin ileri gelenleri bu nazik duruma cin gibi zekalarıyla usturuplu *bir kılıf uydurmuşlardı* bile.

kılığa (kılığa) bürünmek: Oymuş gibi görünmek. (s. 49)

Ben babamın Kuvay-ı Milliye casusu olduğunu, kâh Anzavurcu, kâh Yunancı *kılığa bürünerek* düşman mevzilerine sokulduğunu, edindiği izlenimleri kalpaklı zabitlerle direnişçi efelere iletliğini sonradan Polika'dan öğrenmiştim.

kılına dokunmak: Bir kimseye dokunacak, zarar verecek en ufak bir davranışta bile bulunmamak. (s. 75)

Kalın burada. *Kılınıza dokunmazlar*.

kırk yılın başı: Çok uzun süre içinde bir kez. (s. 13)

Damadımın himmetine muhtacım artık; *kırk yılın başı* gönlü olacak da, arabasıyla gelip beni gezdirecek

kırkı çıkmak: Doğumdan veya ölümden sonra kırk gün geçmek. (s. 22)

Zeynep ablamın *kırkı çıksın* hele; istemeye geliriz.

kimi kimsesi yok (olmamak): Yakını, koruyucusu bulunmamak. (s. 119)

Kimi kimsesi yok.

kocaya varmak: Kız, kadın evlenmek. (s. 23)

Yirmisine yaklaştığı halde *kocaya varamamış* tazelerin adı kız kurusuna çıkardı.

kol kanat germek: Yardım etmek, korumak, himaye etmek. (s. 10)

Kardeşleri içinde en çok beni tutardı; her zaman kollayıp gözetir, ağabeyimin öfkeli anlarında bana *kol kanat gererdi*.

kolları sıvamak: Bir iş yapmaya güçlü bir biçimde, istekle hazırlanmak. (s. 42)

Sofraya aynı anda diz çöker, aynı anda *kollarımızı sıvardık*.

kollarını açmak: İçtenlikle karşılamak veya kucaklamaya hazırlanmak, sevgisini ve dostluğunu göstermek. (s. 90)

Gözleri nemli kadın *kollarını açtı* ve konuğuna sarılarak onun vücudunu bağrına bastı.

kolu kanadı kırık: Bir şey yapamayacak duruma gelmek, çaresiz kalmak. (s. 72)

Kolu kanadı kırık. Ne diyeceğimi bilemedim.

korktuğu başına gelmek: Düşünülen kötü durum gerçekleşmek. (s. 133)

Şayet, diye düşündü, onu istasyon binasında göremezsem *korktuğum başıma gelmiş* demektir.

kök söktürmek: Uğraştırmak, güçlük çıkarmak. (s. 78)

İstiklal Harbinde düşmana *kök söktürmüş* nice isimsiz efeler gibi o da unutuldu.

köşesine çekilmek: Toplumdan kaçıp hiçbir şeyle ilgilenmeyerek tek başına yaşamak. (s. 14)

Fakat Urguş ninem “Sarı Paşa” dediği Atatürk’ten söz açıldığında somurtmaya başlar, sessizliğe bürünerek *köşesine çekilirdi*.

köşeye çekilmek: Hiçbir işe karışmayarak yaşamak. (s. 49)

... dedemle birlikte evin en kuytu *köşesine çekilir* ve saatlerce fısır fısır konuşurlardı.

kulağına fısıldamak: Çok alçak ve hafif bir ses tonuyla kulağına eğilip bir şeyler söylemek. (s. 123)

Yıllar önce doğmuşum *kulağıma Ümit adını fısıldamışlar*.

kulağına gelmek: Bir kimse tarafından duyulmak. (s. 12)

... bu dedikodu elbet *kulağıma kadar gelirdi*.

kulağına gitmek: Duymak. (s. 25)

“Zeynep kızla Muharrem Efe bakışmışlar” dendi ötede beride; bu babamın da *kulağına gidecekti* şüphesiz.

kulağından çekmek: Ceza olarak kulağını tutup bükerek çekmek. (s. 54, 131)

Beni *kulağımdan çekerek* mutfağa sürükledi ve azarlamak yerine neler işittiğimi sormakla yetindi.

kulağını çınlatmak: Birini anmak. (s. 22)

Kız da ondan geri değil; anlaşılan kendisini bayram gününde damadıma gösterdiğim birileri *kulağını çınlatmış*.

kulak kabartmak: Belli etmemeye çalışarak dinlemek. (s. 53, 54, 62, 75, 106, 118, 131, 145)

Başından beri kendi kabuğuna çekilmiş bulunan kötürüm baba bile *kulaklarını kabartmış*, anlatılanları dinliyordu.

kulaktan kulağa yayılmak: Herhangi bir bilginin sözlü olarak bir kişiden başka birine gizlice aktarılması ve bu şekilde yayılması anlamına gelir. (s. 70)

Kulaktan kulağa yayılırken de bir hayli değişikliğe uğrayacaktı doğal olarak.

kur yapmak: Karşı cinsten birine ilgi göstererek onun hoşuna gitmek, gönlünü kazanmaya çalışmak. Birinin duygularını okşayacak biçimde davranarak onu elde etmeye çalışmak. (s. 110)

İltifat mıydı yoksa *kur mu yapıyordu*.

kurbanı olmak: Uğruna ızdırıp veya büyük üzüntü, sıkıntı çekmek, zarara girmek, ölmek. (s. 45)

Ve onlar anlı şanlı imparatorluğumuz üzerinde oynanan oyunların *kurbanı oldular*.

kurşuna dirmek: Verilen ölüm cezasını askerî bir kıtanın attığı kurşunlarla yerine getirmek. Öldürmek. (s. 59)

Muharrem Efenin müfrezesi çullanmış üzerlerine ve kimini kılıçtan geçirmiş, kimini *kurşuna dirmiş*, kimini de bir tezek çuvalı gibi derenin serin sularına balıklara yem mahiyetinde postalamış. (bu türden eğlenceler kılıç hakkı olarak görülürdü o zamanlar ve asla yadırganmazdı).

kusur etmemek: Hoş karşılanmayacak bir davranışta bulunmamak. (s. 28)

Yine de Sefer Hoca saygıda *kusur etmezdi*.

kuş sütü eksik: Her türlü yiyecek var. (s. 43)

Ne ararsanız bulunurdu bu tüccar sofrasında. Yalnızca *kuş sütü eksikti*.

kuşkucu olup çıkmak (duymak): Kuşkulanmak. (s. 115)

Dedem iyice *kuşkucu olup çıktı*.

kuyruğu kısılmak (kuyruğu kapana kısılmak, sıkışmak): Birini güç bir duruma düşürmek. (s. 29)

Kuyruğu kısılmış tilki kurnazlığıyla köyün sokaklarından süzülerek mezarlığın yolunu tutuk.

küfür savurmak: Küfretmek. (s. 59)

Polika'nın dilinden kaptığım Rumca bir *küfür savurdum*.

lâf atmak: Uzaktan, dolayısıyla dokunacak söz söyleyip işittirmek. (s. 32, 38, 57, 94, 109)

Şemsettin ağam zaman zaman atıyla yanıma geliyor; bana bir iki *lâf atıp* katardaki yerine dönüyordu.

lâf taşımak: Dedikodu ederek laf götürüp getirmek. (s. 51)

Bir ara Polika ciddiyetle yüzüme baktı ve babamın casusluğu hakkında kimseye *lâf taşımamam* gerektiğini uzun uzun anlatı.

mahcup düşmek (kalmak): Utanmış olmak. (s. 47)

Kasabanın Rumları bize karşı *mahcup düşmüşlerdi*.

mahsur kalmak: Bir yerden çıkamamak. Kuşatılmak, sarılmak, çevrilmek. (s. 40)

Âyin sona erip de cemaat kapıya hücum ettiğinde alışkanlığın yardımıyla haç hemen fark edilir, üzerine basılamayacağı için basamakta *mahsur kalınır*, gülüşmeyle homurdanmanın birbirine karıştığı diyaloglar ortalığı kaplardı.

mars etmek: Karşısındakini söz söyleyemeyecek duruma getirmek. (s. 29)

Muharrem Efenin *mars olacağı* günlerin gelmesini sabırsızla bekliyorlardı.

masal ikliminde (aleminde) yaşamak: Gerçek olmayan, gerçekleşmesi güç olan şeyler düşünerek yaşamak. (s. 65)

Doğunun *masallar ikliminde yaşıyorduk*.

maskarası olmak: Birinin eğlencesi olmak. (s. 10)

Anlayacağınız eniklerin *maskarası olup* çıktık; kocamış kurt hikâyesi...

maval okumak: Yalan söylemek, yalan söyleyerek oyalamak, masal okumak. (s. 35)

Kervanbaşı anında toparlanarak zeytinyağı gibi üste çıkmış, okuduğu kutlu âyetin himmetini hiçe sayarak, ben bu yollarda ne vartalar atlattım anlamında *maval okumaya* başlamıştı.

mazide kalmak (karışmak): Geçmişte kalmak, yürürlükten ve işlerlikten çıkmak. (s. 49)

Şimdi bunlar da *mazide kaldı*.

meraka düşmek: Meraklanmak. (s. 96)

Genç kız yine şaşırdı ve *meraka düştü*.

meyve almak: Yarar elde etmek. (s. 63)

Ve bütün bu gayretlerin, ruhumuzda birdenbire daha da alevlenen inancın *meyvelerini peş peşe almaya başlamıştık*.

musallat olmak: Birini sürekli rahatsız etmek, birine sataşmak, peşini hiç bırakmamak. (s. 25, 69)

Köylülük yerde de *musallat olurlardı* bana.

nara savurmak (atmak veya basmak): Yüksek sesle uzun uzun haykırmak. (s. 14)

“Geldik!” diye *nârâ savurdu*.

nefret kusmak (öfkesini kusmak): Kızgınlıkla ağır hakaret etmek. (s. 46)

İhanetlerini işittiğimiz, kasabamızı işgal ettiklerinde *nefretimizi kustuğumuz* sonrasında Ayhan Işık’ın filmlerinde tekrar gördüğümüz hâin karakterlerle uzaktan yakından hiçbir benzerlikleri yoktu onların.

Nuh demek peygamber dememek: İnat etmek, ayak diremek. (s. 26, 129)

Dedemse *Nuh diyor peygamberi ağzına almıyordu*.

nutuk çekmek: Uzun, sıkıcı bir konuşma yapmak veya özden yoksun bir söylev vermek. (s. 35, 130)

Keza kasabaya vardığımızda babam hepimizi karşısına alacak, yolda gördüklerimizin korkularımızdan doğan bir hayal olduğuna dair uzun bir *nutuk çekecekti*.

oflayıp puflamak: 'Of, puf' diyerek sıkıntısını, acısını dışa vurmak. (s. 118)

İhtiyar *oflayıp puflayarak* yerinden doğruldu, televizyon sehпасının üzerinde duran sürahiye uzandı ve ilgisini Ümit’ten uzaklaştırarak ilâç kutularını karıştırmaya durdu.

olanı biteni anlamaya çalışmak (olan olup biten): Meydana gelen olaylar, ortaya çıkan durum veya oluşan her şey. (s. 77)

Kapının eşiğine çöktüm. *Olanı biteni kavramaya çalıştım.*

olanlar oldu (olan oldu): 'İş işten geçti, artık yapacak bir şey kalmadı' anlamında kullanılan bir söz. (s. 25)

Çok geçmeden *olanlar oldu.*

oldu bittiye getirmek: Geri dönülmesi güç veya olanaksız bir durum yaratmak, emrivaki yapmak. (s. 27)

Anlayacağınız, *oldubittiye getirerek* Zeynep ablamın başını bağlamak ve böylelikle de Muharrem Efenin hevesini kırmak kararı alınmıştı Sefer Hocayla babam arasında.

oluruna bırakmak: İş belli bir amaca göre değil de, kendi akışı içinde yürütmek. (s. 92)

Her şeyi *oluruna bırakmalı.*

on parmağında on marifet: Elinden her iş gelmek, çok becerikli olmak. (s. 117)

Hünerlerini bilirim. *On parmağında on marifet.*

oralı olmamak: Önemsememek, umursamamak, aldırmamak, ilgilenmemek. (s. 67, 80)

Fakat *oralı olmadı.*

ortadan kalkmak: Yok olmak. (s. 101)

Böylelikle savaşlar *ortadan kalkacak*, emeğin imkânları devâsâ ordular marifetiyle yutulmayacak, silahsızlanma düşü gerçekleşecek vesaire...

ortalıkta görünmemek (göze görünmemek): Ortaya çıkmamak, ortalıkta dolaşmamak, saklanmak. (s. 25)

Ablam da o gün *ortalıkta pek görünmedi.*

ödü kopmak: Çok korkmak. (s. 25)

Kabağın başımda paralanması ihtimaliyle *ödüm kopuyordu.*

öfke saçmak (kusmak): Kızgınlıkla ağır hakaret etmek. (s. 67)

Hızlı hızlı soluyor, burnundan âdeta *öfke saçıyordu.*

öfkeden çılgına dönmek: Fazla sinirlenmek. (s. 39)

... Muharrem Efenin köye baskın verdiğini, *öfkeden çılgına döndüğünü*, yoluna tesadüfen çıkan üç beş çobanı patakladığını, köyü değil de kasabayı tarumar etmek tehdidiyle gözdağı verdikten sonra tıpış tıpış inine döndüğünü öğrendik.

ömür tüketmek: Uzun zaman emek vermiş olmak veya boşuna vakit geçirmiş olmak. (s. 39)

... ben dünya evinin nasıl bir şey olduğunu, daha doğrusu içerisinde *ömür tükettiğimiz* evlerden hiçbir farkı bulunmadığını o zaman öğrendim.

öne sürmek: İleri sürmek. (s. 79)

... torunum fakülte'deki çalışmalarını *öne sürerek* İzmir'e kaçmış, bir zaman beni arayıp sormaz olmuştu.

önünü kesmek: Yolunu kesmek. (s. 47)

... ninem bir gece yarısı köydeki çeşmenin başında *önünü kesen* cinleri değneğiyle nasıl patakladığını tekrar tekrar anlatarak bizleri oyalıyor hoş ninemin cinleri biz nereye gitsek peşimizden gelirdi.

özü kabahatinden büyük: Bir suç veya kabahat için özür dilerken daha büyük suç işleyen kimseler için söylenen bir söz. (s. 74)

Özrün kabahatinden büyük senin.

palavracı olmak (atmak, savurmak): Uydurma, asılsız bir söz veya haberi gerçekmiş gibi ortaya atmak. (s. 22)

Torunuma *palavracı olmadığımı* yeşil çeşme sayesinde kanıtlamıştım.

paraya kıymak: Gereken yerde para harcamaktan kaçınmamak. (s. 79)

Şakacı damadımın arabasına sığmamız mümkün olmadığı için *paraya kıyıp* bir dolmuş kiralamıştık.

parmakla gösterilmek: Seçkin, ünlü olmak. (s. 44)

Şimdiki neslin insanı olsaydı, sahnelerin *parmakla gösterilen* assolisti konumuna erişebilirdi, ama öylesine asil bir kızdı ki, şöhrete asla tevessül etmeyeceğine şüphem yok.

patırtı çıkarmak: Kavgaya sebep olmak, kavga çıkarmak. (s. 30)

Urguş ninemse onu sakinleştirmeye çalışırken fazla *patırtı çıkarıyor* ve her şeyden habersiz düşler görmekte olan köylünün uyanmasını sağlayacak tarzda yüksek sesle dedeme çekişiyordu.

payına düşmek: Bölüşmede hisse ayrılmak, belirli bir bölüm verilmek. (s. 19, 48)

Annemle babam bizleri öksüz ve yetim bıraktıktan sonra mirastan ablamın *payına burası düşmüştü*.

peşine takılmak: Ardından gitmek. (s. 56, 67)

Bizi asıl ürküten Yunan birliğinin *peşine takılan* asi milislerdi.

pılı pırtıyı toplamak: Gitmek üzere bütün eşyalarını toplamak. (s. 75)

Ardından Yunan birliği *pılı pırtısını toplayarak* yerli Rumlarla beraber kasabayı terk etti.

pis pis sırtmak (gülmek): Başkalarını kızdıracak, sinirlendirecek biçimde gülmek. (s. 56)

Bakışlarını kadınların üzerinden ayırmıyorlar, özellikle Rum ya da Türk farkı gözetmeksizin genç kızlara *pis pis sırtıyorlardı*.

postu sermek: Gittiği yerde uzun süre kalmak. (s. 38)

Uzatmayalım; karşılayıcıların yardımıyla kasabadaki evimize tez elden *postu serdik*.

pot kırmak: Yersiz ve karşısındakine dokunacak söz söylemek, gaf yapmak. (s. 90, 91)

İşte, Ümit ilk *potunu kırmıştı*.

pusuya yatmak: Pusuda beklemek. (s. 62)

Biz ailece avluda *pusuya yatmış*, dışarıdan gelen uğultulara kulak kabartmış, “Çekilin yolumuzdan!” anlamında Rumca ünlemelere dikkat kesilmiştik.

rahat durmak: Yaramazlık etmemek veya kımıldamamak. (s. 143)

Orada da *rahat durmazmış*.

rahatsızlık vermek: Rahatını bozmak, rahatını, keyfini kaçırmak. (s. 11)

Öyle ya, sabahın köründe ne diye *rahatsızlık veriyor*?

razı olmak: Uygun bulmak, beğenmek, benimsemek, istemek, kabul etmek. (s. 26)

Sonrada dedem de *razı oldu* ve “Gidelim bâri” demeye başladı.

rıza göstermek: Razı olmak, onamak, uygun bulmak. (s. 33, 36)

Biri çoban, biri bey kızı olan bu iki gencin aileleri evlenmelerine *rıza göstermez*, onlara hayatı zindan edermiş.

ricada bulunmak: Rica etmek. (s. 63)

Sırf onlar *ricada bulundular* diye Palikaryalar geri adım atmıştı.

sabrı tükenmek (taşmak): Artık katlanamaz, dayanamaz duruma gelmek, sabrı kalmamak. (s. 19)

Bu keşif benim içten pazarlıklı kılavuzluğum sayesinde değil de, *sabrı tükenen* damadımın ipleri eline almasıyla mümkün olabilmişti.

saçı sakalı karışmak (saç sakal birbirine karışmak): Saçı sakalı uzamak, bakımsız görünmek. (s. 64)

Derken sokağın başında *saçı sakalı birbirine karışmış* meczup görünümlü bir adam beliriverdi.

sadede gelmek: Konuyla ilgisiz sözleri bırakarak asıl konuya dönmek. (s. 37)

Biz iyisi mi derin tarihi didiklemeği bırakıp *sadede gelem*.

sahip çıkmak: Korumak, koruyucu olmak, ilgilenip gözetmek. (s. 48, 146)

Kim kime *sahip çıkabilmiş*.

saman altından su yürütmek: Belli etmeden iş çevirmek, ortalığı karıştırmak. (s. 113)

Demek *saman altından su yürütüyormuş*.

sessizliğe bürünmek (gömülmek): Sessiz duruma gelmek. (s. 44, 47, 87)

Söylediği ezgi sona erince kısa bir *sessizliğe bürünür*, üç beş dakika düşünceye dalar, ardından tekrar canlanır, sofraya bezini dizlerinden hışımla sıyırır, kararlı tavırlarla ayaklanır, koluma yapışarak beni güreşe davet ederdi.

sevinci kursağında: Bir engel sebebiyle hayal kırıklığına uğramak. (s. 40)

Fakat benim kırk metrelik *sevincim her zaman kursağında kalır*, yeşil çeşmenin ardında bekleşen büyük çocuklar yolumu keserler, gelecek Pazara yönelik hevesimi kırmamak için olacak, avucuma üç beş kuruş bıraktıktan sonra aslan payını gasp ederlerdi.

sıkıntı çekmek: Zorluk veya yoksulluk içinde yaşamak. (s. 93, 94)

Geçim *sıkıntısı çekmediklerini* Ümit biliyordu.

sır küpü: Birçok sır bildiği halde bunları açığa vurmayan, başkalarına söylemeyen kimse. (s. 129)

Ümit *sır küpü* kesilmişti.

sırta kadem basmak: Bir kimse ortalıktan yok olmak, ortalıkta görünmemek. (s. 50, 70)

Bir değnek de kışına yedikten sonra gördü ki astarı yüzünden pahalı, suyu muyu unutup *sırta kadem bastı* ödleğin oğlu.

sırtını sıvazlamak: Birini desteklediğini göstermek. (s. 127, 133)

... Ümit'e sarıldı ve bin yıllık dostuymuş gibi *sırtını sıvazladı*.

sineye çekmek: Kötü bir davranış, söz veya olaya ister istemez katlanmak. (s. 58)

Sakinleşmekten ve hadiseyi *sineye çekmekten* başka yapacak bir şeyimiz yoktu.

sokaklara dökülmek: Kalabalık hâlde sokakta olmak. (s. 60)

Meydandan anlaşılmaz nârâlar yankılanıyor, Rum komşularımız sağa sola koşuşturuyor, Müslüman ahali *sokaklara dökülerek* çocuklarını topluyorlardı.

soluğu almak: Bir yere hemen gitmek veya sığınmak. (s. 68)

İçeri girer girmez *soluğu ablamın yanında aldım*.

son bulmak: Bitmek, tükenmek. (s. 103)

Güzel diye düşündü Ümit; tartışmamız *son bulacak*.

son nefesini vermek: Ölmek. (s. 10, 19, 105)

Zeynep ablamın *son nefesini verdiği* iki katlı betonarme yapıya üstünkörü bakındım.

son yolculuğuna uğurlamak: Birinin cenaze törenine katılmak. (s. 13)

Çocukluğumun geçtiği mekânlara ya düğün dernek vesilesiyle gidebiliyorum, ya da birilerini *son yolculuğuna uğurlamak* gâyesiyle.

sopa çekmek (atmak): Dövmek. (s. 34)

Biliyordum ki, Urguş ninem, çeşme başında cinlere *sopa çekmiş* kadındır.

söz geçirmek: Söylediğini, istediğini, yaptırmak. (s. 91)

Karısını görevli bulunduğu köyden uzaklaştırabilmek için aylarca dil dökmüş, hatta ufak tefek kavgalarla maksadına ulaşmayı denemiş, fakat *sözünü geçirememişti*.

sözünde durmak: Verdiği sözü yerine getirmek, verdiği sözden dönmemek, verdiği sözü tutmak. (s. 113)

Hilal *sözünde durdu* ve öğlenden sonra oraya gitmek için evden ayrıldılar.

sözünü almak (söz almak): Birinin bir işi yapacağını kesin olarak bildirmesini sağlamak. (s. 29)

Gece yarısı mezarlık sapağında bekleyeceğimiz *sözünü almış*.

sözünü kesmek: Biri konuşurken söze karışıp onun konuşmasına fırsat vermemek. (s. 12)

Kızım meseleyi anladı ve *sözümü keserek*...

sözünün eri: Verdiği sözü ne olursa olsun yerine getiren kimse. (s. 26, 30)

O Efe bozuntusu atıp tutmayı pek sever, amma *sözünün eri* değildir kavat.

suya düşmek: Gerçekleşme olasılığı kalmamak. (s. 52)

Elde silah, cepheye postu sermek tasarıları *suya düşmüştü* düşmesine, ama benim gözümde daha önemli işlerin adamı olmuştu biricik aғam.

suya sabuna dokunmamak: Sakıncalı konularla ilgilenmemek. (s. 48)

Başları önlerinde yürüyorlar, ateşli toplantılardan uzak duruyorlar, *suya sabuna dokunmaksızın* hayatlarını sürdürmeye çalışıyorlardı.

şamar indirmek: Şamarlamak. (s. 89)

Şu an suratıma okkalı bir *şamar indirmesini* tercih ederdim; böylesi daha adil olurdu.

şapka çıkarmak: Bir söz veya durum karşısında söyleyecek sözü kalmamak ve takdir etmek. (s. 102)

Ertuğrul'un seçimine ancak *şapka çıkartılır*.

şaplak indirmek: Tokat atmak. (s. 54)

Urguş ninem var gücüyle kabama bir *şaplak indirerek* dedemi bulmam için beni evden aldı.

şehitlik (şehadet) şerbetini içmek: Şehit düşmek. (s. 37, 117)

Kimi Çanakkale'de, kimi İstiklal Savaşı'nın yerel metrislerinde ve Batı Cephesi'nde, kimi de galiba Sarıkamış'ta *şehitlik şerbetini içtiler*.

şeytana pabucunu (külahını) ters giydirmek: Çok kurnaz olmak. (s. 69)

Ama bende *şeytana pabuç bırakacak* göz var mı?

şıp diye: Ansızın, hemen. (s. 42)

Kömür karası bakışlarında öyle bir çekicilik vardı ki, onu büyük bir şehrin mesela İstanbul'un ya da ne bileyim Selanik'in kalabalığında görsem, *şıp diye* tanırım.

şifayı kapmak: Hastalanmak veya hastalığı artmak. (s. 89)

Belki de iklim değişikliğinden *şifayı kapmak* üzereydi.

şüpheye düşmek: Kuşkulananmak. (s. 104, 122, 123)

Nasıl oldu da Allah'ın adaletinden *şüpheye düşebildim*.

tabuları yıkmak: Bazı gelenek, görenek ve düşüncelerin eleştirilmezliğine, anlamsız gelen bazı yasaklara, dokunulmazlıklara karşı bir tepki. (s. 46)

Dilerdim ki, ağabeyim Rum kızıyla evlensin, gençlere öncülük etsin, günümüzün deyimiyle *tabuları yıkarak* yepyeni bir çığır açsın da Polika'ya yönelik tasarımlarıma zemin hazırlasın.

tadı damağında: Yeneni bir şeyin tadını unutamamak. (s. 38)

“Sunduğun baklavanın *tadı hala damağımda* duruyor.”

tatlıya bağlamak: Kavgalı bir işi gönül hoşluğuyla bitirmek. (s. 77)

Her şey o kadar ani olmuştu ki, müdahale edecek ve işi *tatlıya bağlayacak* zaman bulamamıştı.

taviz vermek: Ödün vermek. (s. 91)

Ne var ki, genç kadın kocasını bırakmayı reddediyor, inadından kesinlikle *taviz vermiyordu*.

tehdit savurmak: Korkutmak, gözdağı vermek. (s. 25)

Tehditler savurmaya başladı: Asarım da keserim de...

tehlike çanları çalmak: Kötü bir durumun ortaya çıkacağı belli olmaya başlamak. (s. 112)

Tehlike çanları çoktan çalmaya başlamıştı.

tehdit etmek: Gözdağı vermek. (s. 95)

Ağabeyinizi bir yıldır *tehdit ediyorlardı*.

tekme savurmak (atmak): Ayakla bir yere sertçe vurmak. (s. 59)

... ayağına dolanan saksılardan birine *tekme savurarak* kendince palikaryalara darbe indiriyordu.

telaşa kapılmak (düşmek): Telaşlanmak. (s. 90, 94)

Hilal meseleyi derhal kavramış olacaktı ki, ortamı yumuşatabilmek *telaşına düşerek* delikanlılara laf attı.

tepeden bakmak: Küçümsemek. (s. 24, 51)

Bu sırada gelip geçen çocuklara *tepeden bakıyor*, onlara babamın casusluk yaptığını söylememek için kendimi zor tutuyordum.

tepesi atmak: Birdenbire öfkeye kapılmak, öfkelenmek. (s. 67)

Kolay kolay *tepesi atmazdı* onun, ama attı mı da tam atardı.

tereddütte düşmek: Kararsızlık göstermek, karar verememek. (s. 62)

... bizleri savunmaya yönelik tutumlarından *tereddütte düştüklerine* dair herhangi bir davranış belirtisi görülüyordu.

ters düşmek: Aykırı durumda olmak, karşıt olmak. (s. 45)

Cumhuriyet'in ilanından sonraki inkılaplar döneminde yeni alfabenin yaygınlaşması uğrunda muhafazakar kasabalıyla *ters düşmeyi* göze alacak kadar da yenilikçiydi.

ters ters bakmak: Düşmanca ve öfkeli bir biçimde bakmak. (s. 38)

Yüzüme *ters ters baktıktan* sonra çekip gitti.

toprağa vermek: Ölüyü gömmek. (s. 79, 105)

Zeynep ablamı *toprağa verdiğimiz* günün aylar sonrasında, bütün memlekette okulların açılmasına bir hafta kala, tekrar kasabaya yolumuz düşmüştü.

tuzluya mal olmak: Çok para vererek satın almak, çok pahalı gelmek. (s. 29)

Bu karmaşık taşınma telaşesi babama epeyi *tuzluya mal olmuştu* çünkü fırsat ganimet bilen kervancının yüklü bir ücret kopardığını söylemişti babam.

tüyleri diken diken olmak: Üşümekten veya korkmaktan vücuttaki kılların dipleri kabarıp kıllar dikilmek. (s. 134)

Tüyleri diken diken oldu.

ucu bucağı belli olmamak: Başı sonu olmamak. (s. 72)

Ben Urumeli’nde bile böyle mahkeme göremedim. *Ucu bucağı belli değil.*

uçup gitmek: Kaybolmak, yok olmak. (s. 70)

Gözlerimin önünde puf diye *uçup gitti.*

umut etmek (bağlamak, beslemek): Olmasını, olacağını ummak. (s. 13)

Buradan güç alarak, dalya diyeceğim günlerin geleceğini *umut ediyorum.*

uykuya dalmak: Uyumaya başlamak. (s. 25, 62, 80)

Yine de o gece *uykuya dalıncaya* dek, büyüyünce Muharrem Efenin kızanları arasına katılma hayalleriyle didişip durdum.

uzak durmak: Yaklaşmamak, karışmamak. (s. 47, 48)

Başları önlerinde yürüyorlar, ateşli toplantılardan *uzak duruyorlar*, suya sabuna dokunmaksızın hayatlarını sürdürmeye çalışıyorlardı.

ücret koparmak (para koparmak): (s. 29)

Bu karmaşık taşınma telaşesi babama epeyi *tuzluya mal olmuştu* çünkü fırsat ganimet bilen kervancının yüklü bir *ücret kopardığını* söylemişti babam.

üzerinden atmak: Sıkıntı veren bir iş veya durumdan kurtulmak. (s. 62)

Bakışlarımı tekrar Polika’ya kaydardım; o artık gözyaşlarını silmiş, ilk andaki umutsuzluk duygusunu *üzerinden atmış*, kolları arasındaki başımı göğsüne daha sıkı bastırarak biricik muhabbet arkadaşını kendi tabiriyle çocuğunu kanının son damlasına kadar korumaya azmetmişti.

üzerine titremek: Üstüne titremek. (s. 46)

O kadar ki, *üzerine titrediği* karısından ötürü kıskanmadığı tek erkek babamdı.

vaatte bulunmak: Söz vermek. (s. 93)

Ümit böyle bir *vaatte de bulunmuş* muydu?

vade dolmak (vadesi gelmek): Süresi dolmak, zamanı gelmek. (s. 31)

... ölüm döşeğinde *vadesinin dolmasını* sükûnetle bekleyen yatalak kadınının nefesinde ayrı ıtırı bulduğum vehmine kapılırim.

vebal altında kalmak: Manevi sorumluluk yüklenmek. (s. 34, 39, 130, 131)

Temiz bir aşkın *vebali altında kaldığını* görmüş.

vehme kapılmak: Yersiz korkuya, yanlış düşünceye kapılmak. (s. 99)

... ölüm döşeğinde *vadesinin dolmasını* sükûnetle bekleyen yatalak kadınının nefesinde ayrı ıtırı bulduğum *vehmine kapılırim*.

yabancı gelmek: Tanımamak. (s. 97)

Yabancı gelmiyor.

yaka paça sürüklemek (götürmek): Hiçbir itiraz dinlemeden ve zorla, apar topar götürmek. (s. 143)

Başkumandanı taşıyan trenin yaklaşmakta olduğunu öğrenince iki düzine genci *yaka paça sürükleyip* zorla istasyonda hizaya dizmiş.

yaka silmek: Bıkmak, usanmak. (s. 23)

Ahalinin kâh *yaka silktiği* kâh darda kalındığında himmetine sığındığı sıradan bir dağ adamıydı.

yakasını bırakmamak: İstedğini alıncaya kadar arkasını bırakmamak. (s. 104)

Kadının yine gözleri doldu. Ümit'te *yakasını bırakmayan* pişmanlık.

yakayı kaptırmak: Bir şeyin, bir kimsenin etkisinden kendisini kurtaramamak, ona bağlanmış olmak. (s. 65)

Ağam da yemekten önce *yakayı kaptırdığı* Sefer Hocanın yiğitleriyle ava çıkmıştı.

yan gözle bakmak: Belli etmeden, göz ucuyla bakmak. (s. 22)

Yan gözle Ertuğrul'a baktım.

yanıp tutuşmak: Bir şeyi elde etmek için güçlü bir istek duymak. (s. 76)

Adamları arasında intikam hırsıyla *yanıp tutuşan* kızanlar vardı.

yedikleri içtikleri ayrı gitmemek: Her zaman bir arada olmak ve sıkı ilişki içinde bulunmak. (s. 46)

Yüzyıllardır aynı kasabada, aynı dar muhitte iç içe yaşayan, *yedikleri içtikleri ayrı gitmeyen* komşulara akrabalık bağlarının yasaklanması ne saçmaydı!

yel gibi: Çok hızlı bir biçimde, çabucak, hızla. (s. 98)

O an tamamını ezbere bildiği bir şiirin dört mısrası dudaklarından *yel gibi* esti geçti.

yelken açmak: Yola çıkmak için hareket etmek. (s. 13)

Sıla özlemim depreştiğinde inerdim köylü garajına, aklımın estiği yöne *yelken açardım*.

yeni bir sayfa açılmak (beyaz sayfa açmak): Bir konuda geçmişini unutarak geleceğe umutla bakmak. (s. 25)

Muharrem Efenin ablama musallat olmasıyla hayatımızda *yeni bir sayfa açılıyordu*.

yer edinmek (yer etmek): İz bırakmak. (s. 36, 24)

Gerçek kişiliğini İstiklal Savaşı'nın atmosferinde bularak isimsiz kahramanlar arasında güzel bir *yer edindi* sonraları.

yeri gelmek: Sırası gelmek, zamanı uygun olmak. (s. 14)

Kızanlık muhacirlerinden olduğunu tekrarlar dururdu *yeri geldikçe*.

yerin dibine girmek: Çok utanıp sıkılmak. (s. 43)

Utancımından *yerin dibine girer*, başımı şerbet tasının çukurluğuna gizlemeye çalışır, erik tanelerinin oynaştığı mayhoş sıvının yüzeyindeki bulanık görüntüme öylece bakınırdım.

yerinde durmamak: Sürekli kıpırdamak. İçi içine sığmamak. (s. 59)

Yerinde duramıyor, kendinden geçmiş bir Mevlevi'nin cezbeli haliyle avlunun içinde dönüp duruyor, şurada burada ayağına dolanan saksılardan birine ikisine tekme savurarak kendince Palikaryalara darbe indiriyordu.

yerinde yeller esmek: Artık bulunmamak, yok olmak. (s. 19, 48)

Şimdi bunların da *yerinde yeller esiyor*.

yerlerine (köşesine) çekilmek: Toplumdan kaçıp hiçbir şeyle ilgilenmeyerek tek başına yaşamak. (s. 61)

Fakat evdeki hesabın çarşıya uymadığına yönelik ezeli kural yine hükmünü icra edecek, öfkeyle kalkanlar ziyanla *yerlerine çekilmek* zorunda kalacaklardı.

yitip gitmek: Görünmez olmak, ortadan kalkmak. (s. 63)

Din ve dil farkının doğurduğu yapay yabancılaşma bir anda *yitip gitmiş*, kasaba halkı ruhlarıyla ve bedenleriyle tek ümmet haline gelmişti.

yol kesmek: Geçmesine engel olmak, durdurmak. (s. 32)

O hicret gecesinde *yolumuzu eşkıyalar kesmedi*, develerimize canavar sürüleri saldırmadı, ulumalarını işittiğimiz çakallarda yöremize yaklaşmadılar.

yol tepmek: Çok uzun bir süre yürümek. (s. 71)

Bulutlar arasında günlerce *yol tepmişler*.

yola koyulmak (yoluna): Yola düzülmek. (s. 12, 30)

Şemsettin ağam elde silah kervanın ardında ve ben de Urguş ninemin kucağında *yola koyulduk*.

yollarını bulmak: Çare bulmak, çözüm üretmek. (s. 57)

... şehit düşen gençlerin evlerindeki ağlaşmalara rağmen; oyalanmanın *yollarını buluyorduk*.

yolu düşmek: O yerden geçmesi gerekme. (s. 79, 143)

Zeynep ablamı toprağa verdiğimiz günün aylar sonrasında, bütün memlekette okulların açılmasına bir hafta kala, tekrar kasabaya *yolumuz düşmüştü*.

yolunu aramak: Çare bulmaya çalışmak. (s. 83)

Onları baş başa bırakmanın bir *yolunu aradım*.

yolunu kesmek: Engel olmak, engellemek. (s. 40)

... yeşil çeşmenin ardından bekleyen büyük çocuklar *yolumu keserler*.

yolunu tutmak: Bir yere doğru gitmeye başlamak. (s. 29, 68)

... sokak tarafına bakarak bir süre daha ilendi ve sonra da beni değneğiyle önüne katarak evin *yolunu tuttu*.

yufka yürekli: Acıklı olaylara, durumlara hiç dayanamayan, böyle durumlara çok üzülen, hemen üzüntüye kapılan, hemen ve çok acıyan. (s. 41)

Babacan, mert, *yufka yürekli* bir tüccardı.

yukarı tükürse bıyık aşağı tükürse sakal: İki karşıt ve aynı derecede sakıncalı durum karşısında karar verme zorluğunu anlatan bir söz. (s. 102)

Gerçekten de fazlasıyla güç bir durumda kalmıştı. *Yukarı tükürse bıyık, aşağı tükürse sakal*.

yüreği ağzında (yüreği ağzına gelmek) : Birdenbire çok korkmak, aşırı korku veya sevinçten fazlasıyla heyecanlanmak, endişelenmek. (s. 29, 50)

Kocasının yolunu *yüreği ağzında* gözleyen anam bırakır mıydı hiç oğulcuğunu?

yüreği çarpmak: Kalbi çarpmak veya çalışmak. (s. 123, 133)

Trenden iner inmez istasyona koştu. *Yüreği çarpıyordu*.

yüreği kabarmak: İçi sıkıntı ile dolup derin soluk alma gereğini duymak. (s. 143)

Ümit'in *yüreği kabarmıştı*.

yüreği kan ağlamak: Derinden acı duymak, çok üzülme. (s. 94)

Ümit'in *yüreği kan ağlıyordu*; dışarıdaki ayaza rağmen alnında biriken ter damlacıkları.

yüreği sızlamak: Çok acımak, çok üzülme. (s. 83)

Yüreğim sızlıyordu.

yüreğine (yüreklerine) su serpmek: Bir kimseyi kaygı sebebinin ortadan kalkmasıyla veya yeniden umut verecek bir haberle ferahlatmak. (s. 111)

Akşamki sözlerinizle *yüreğimize su serptiniz*.

yürü ya kulum: Az zamanda çok para kazananlar veya işinde çok ilerleyenler için söylenen bir söz. (s. 63)

Allah İslam'ın son ordusuna *yürü ya kulum* diyordu; biz de gücümüz yettiğince yürümeye çalışıyorduk.

yüz bulmak: İlgî ve yakınlık görmek. (s. 71)

Babam tebessümle anneme göz kırpmıyor, ondan *yüz bulamayınca* da ablama dönüyordu.

yüz göz olmak: Biriyle gereksiz yere, aşırı derecede senli benli olmak. (s. 41, 73)

Kadın kısmı tanımadığı erle *yüz göz olmaz*.

yüz sürmek: Aşırı sevgi göstermek için yere eğilmek. (s. 144)

Molla'nın şehit torununu tanımayanlar bile evin eşğine şöyle bir *yüz sürdüler*.

yüzü kızarmak: Utanmak. (s. 89)

Genç adamın *yüzü hafiften kızardı*.

yüzünü gören cennetlik: Uzun süre görünmeyen kimseler için söylenen bir söz. (s. 53)

Artık onun *yüzünü gören de cennetlikti*.

zaman öldürmek: Boş şeylerle vakit geçirmek. (s. 27)

... evliliğin kerametleri üzerine alışıldık laflarla *zaman öldürüyorlar*, böylesi bir izdivacın hem hanım kızımız, hem de efemiz için hayırlara vesile olmasına dair atıp tutuyorlardı.

zaman su gibi (akmak): Zaman hızla geçmek. (s. 63, 97)

O günden sonra *zaman daha bir hızla akmaya* başladı.

zamanın gelip geçiciliği (gelip geçici olmak): Kısa süreli, önemsiz olmak. (s. 20)

Zamanın gelip geçiciliğini, hızla akıp giden yılların hüznünü, Urganın ninemin deyimiyile hayatın bir rüya olduğu gerçeğini kalabalığın yüzüne acımasızca çarpıyor.

zemin hazırlamak: Uygun ortam yaratmak. (s. 46)

... Polika'ya yönelik tasarımlarıma *zemin hazırlasın*.

zeytinyağı gibi üste çıkmak: Bir sorunda haksız olduğunu kabul etmemek, ustalıkla kendini haklı çıkarmaya çalışmak. (s. 35)

Kervanbaşı anında toparlanarak *zeytinyağı gibi üste çıkmış*, okuduğu kutlu âyetin himmetini hiçe sayarak, ben bu yollarda ne vartalar atlattım anlamında maval okumaya başlamıştı.

zıvanadan çıkmak: Çok sinirlenmek, öfkelenmek. Aklını yitirmek, çılgın gibi davranmak. (s. 59)

Ne olmuştu da bir anda *zıvanadan çıkmışlardı*?

zindan etmek: Bir yeri yaşanmaz, huzursuz, rahatsız, zevk alınmaz bir duruma getirmek. (s. 32)

... onlara hayatı *zindan ederlermiş*.

ziyan etmek: Yersiz, boş yere harcamak. (s. 44)

“İçmeyeceksen ne diye doldurup da rakıyı *ziyan ediyorsun*?”

SONUÇ

Dillerin söz varlığının tespiti, dil çalışmaları açısından oldukça önemlidir. Söz varlığı, bir dilde kullanılan bütün sözler ve anlatım kalıplarıdır. Bu sözler ve anlatım kalıpları, dili kullanan toplumun yaşayışını, düşüncelerini, inançlarını, beklentilerini yansıtan en önemli unsurlardandır. Söz varlığı öğelerini belirlemeye yönelik çalışmalar, her biri dilin zenginliğini oluşturan bu öğelerin kullanımlarını ve özelliklerini ortaya koymayı amaçlar.

Metin Savaş roman, hikâye, inceleme, derleme, mitoloji, anı-deneme türlerinde eserleri bulunan çağdaş yazarlardandır. Bu çalışmada, Metin Savaş'ın *Yeşil Çeşme* adlı romanı üzerinde söz varlığı incelemesi yapılmıştır. Söz varlığı incelemesi; atasözü, deyim, ikileme, kalıp söz, yerel ağız özelliği, terimler, argo sözler ve yabancı sözcük alt başlıkları altında ele alınmıştır. İncelenen eserde toplamda 1090 söz varlığı tespit edilmiştir. Tespit edilen bu söz varlığının 7 tanesi atasözü, 20 tanesi kalıp söz, 142 tanesi ikileme, 42 tanesi yerel ağza ait sözcükler, 32 tanesi argo sözcük, 12 tanesi yabancı sözcük, 378 tanesi terim, 457 tanesi deyimdir.

Yeşil Çeşme romanında en çok kullanılan söz varlığı deyimlerdir. Toplamda 457 deyim tespit edilmiştir. Tespit edilen deyimlerin anlamları, sayfa numaraları, geçtiği örnek cümle ile verilmiştir. İncelenen eserde en sık kullanılan deyim 8 yerde geçen *kulak kabartmaktır*.

Eserde en çok kullanılan ikinci söz varlığı terimlerdir. İncelenen eserde 378 tane terim tespit edilmiştir. Tespit edilen terimler 7 başlık altında incelenmiştir. Bunlar; sağlık, edebi, gökbilimi, siyasi, askeri, dini ve tarihi terimlerdir. İncelenen terimler sayfa numaraları ve geçtiği örnek cümle ile verilmiştir. Bu terimler içerisinde en çok kullanan terimler, tarihi terimlerdir. Romanda 162 tane tarihi terim bulunmaktadır. İncelenen eserde en sık kullanılan tarihi terimlerinin sayısal dökümü şöyledir: *Rum 13, Kuva-yı Milliye 9, cephe 9, düşman 9, Yunan 9, Türk 8*. Diğer terimler ise sırasıyla; *111 tanesi dini, 56 tanesi askeri, 22 tanesi edebi, 13 tanesi sağlık, 7 tanesi gökbilimi, 7 tanesi siyasi* terimlerdir. Yazarın eserde dini ve tarihi terimleri sıkça kullandığı görülmektedir.

Eserde en çok kullanılan üçüncü söz varlığı ikilemelerdir. Toplamda 142 tane ikileme tespit edilmiştir. Eserde yer alan ikilemeler oluşum şekillerine göre 7 başlıkta altında incelenmiştir. Bu başlıklar; *aynı sözcüğün tekrarı ile oluşan, biri anlamlı biri anlamsız, ikisi de anlamlı, ikisi de anlamsız, yakın anlamlı, m ilaveli, zıt anlamlı ve zarf yoluyla oluşan* ikilemelerdir. İncelenen ikilemeler sayfa numaraları ve kitapta geçtiği örnek cümle ile verilmiştir. En sık kullanılan ikileme zarf yoluyla oluşan *ister istemez* ikilemesidir. Romanda

10 farklı yerde geçmektedir. Bunu *zaman zaman* 7, *ardı ardına* 6, *göz göze* 6 şeklinde kullanılan ikilemeler takip etmektedir.

Eserde en çok kullanılan dördüncü söz varlığı yerel ağız özellikleridir. Toplamda 42 tane yerel ağız özelliği taşıyan kelime tespit edilmiştir. İncelenen yerel ağız özellikleri sayfa numaraları, anlamları ve geçtiği örnek cümle ile verilmiştir. En sık kullanılan yerel ağız özelliği *sini* kelimesidir. *Sini* kelimesinin anlamı Türkçe Sözlük'te üzerinde yemek de yenilebilen, yuvarlak, bakır veya pirinçten büyük tepsi olarak geçmektedir. Bu kelime kitapta 6 farklı yerde geçer. Yine ses düşmesi yoluyla oluşmuş 3 tane ağız özelliği taşıyan kelime, *N'olur*, *n'oldu*, *n'olcek* kullanımlarıdır.

Eserde en çok kullanılan beşinci söz varlığı argo sözleridir. Toplamda 32 tane argo ve küfür belirten kelime tespit edilmiştir. İncelenen argo sözler sayfa numaraları ve kitapta geçtiği örnek cümle ile verilmiştir. En sık kullanılan argo sözler; *herif*, *domuz* ve *gavur* kelimeleridir. Bu kelimelerin romanda kullanım sıklığı herif 3, domuz 2, gavur 2 şeklindedir.

Eserde en çok kullanılan altıncı söz varlığı kalıp sözlerdir. Toplamda 20 tane kalıp söz tespit edilmiştir. Eserde yer alan kalıp sözler kendi içerisinde 7 başlıkta incelenmiştir. Bu başlıklar şunlardır: *Kesinlik bildirenler*, *iyi dilek*, *hayır dua bildirenler*, *konusanı* ve *dinleyeni yüceltme bildirenler*, *özür dileme bildirenler*, *selamlaşma bildirenler*, *şükür bildirenler*, *taktir ve beğenme bildirenler*. İncelenen kalıp sözler sayfa numaraları ve kitapta geçtiği örnek cümle ile verilmiştir. En sık kullanılan kalıp sözler *kusura bakma*, *günaydın*, *elbette*, *başın sağ olsun* kelimeleridir.

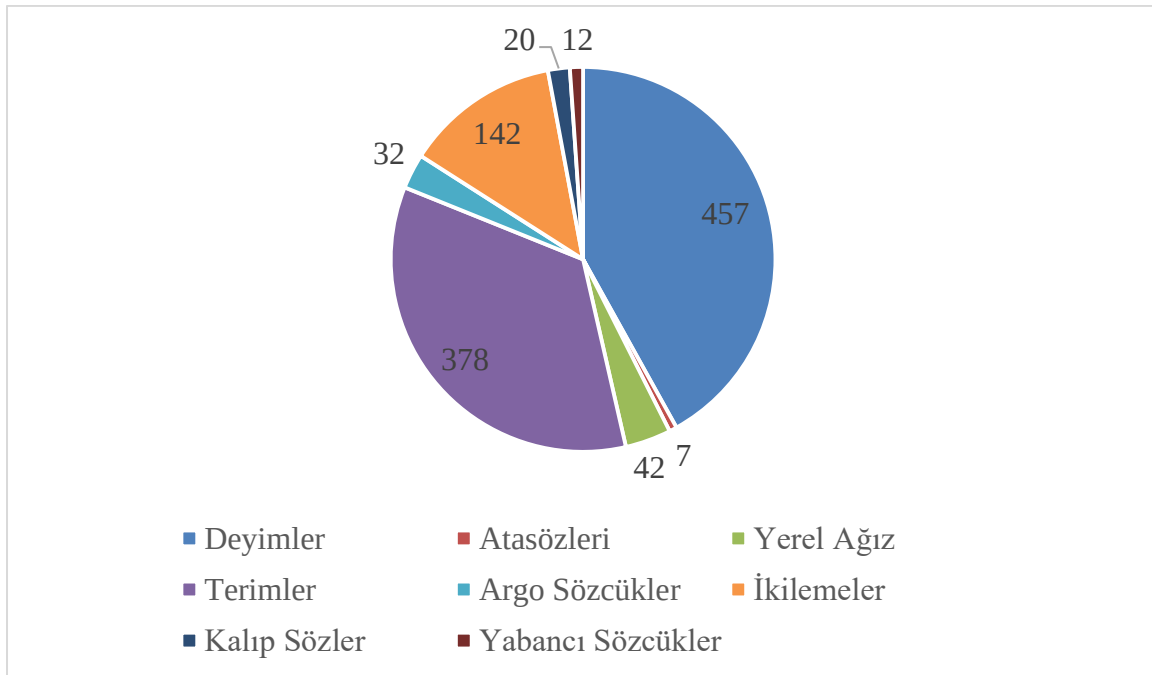
Eserde en çok kullanılan yedinci söz varlığı alıntı sözcüklerdir. İncelenen yabancı sözcükler kökenleri, anlamları, sayfa numaraları ve kitapta geçtiği örnek cümle ile verilmiştir. Yabancı sözcüklerin büyük çoğunluğunun kaynak dilleri Arapça ve Farsçadır.

Eserde en az kullanılan söz varlığı atasözleridir. Toplamda 7 tane atasözü tespit edilmiştir. Tespit edilen atasözlerinin anlamları, sayfa numaraları, geçtiği örnek cümle verilmiştir. İncelenen eserde tespit edilen atasözleri şunlardır: *Can çıkar lakin huy çıkmazmış*, *gönlünü ferah tut*, *su testisi su yolunda kırılır*, *evli evine köylü köyüne*, *umut yoksulluğun ekmeğidir*, *taş ol da baş yar*, *ya devlet başa ya kuzgun leşedir*. Bu atasözleri romanda birer defa kullanılmıştır.

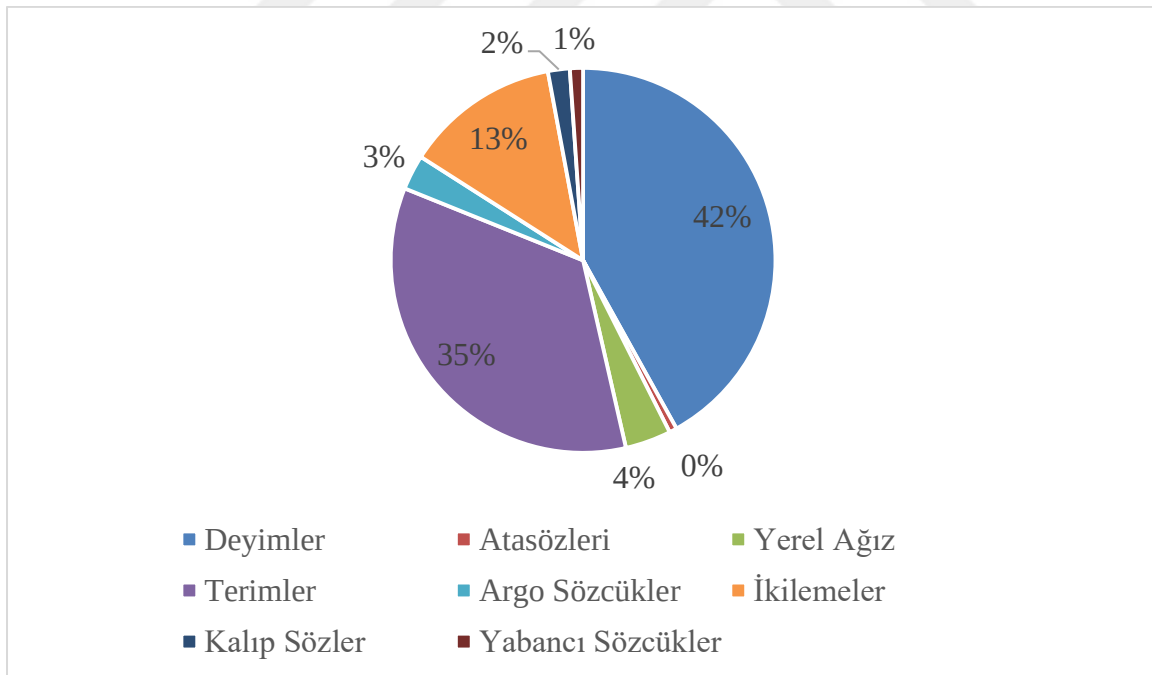
Tespit edilen söz varlığı içerisinde en büyük yeri deyimler oluşturmaktadır. Bunu sırasıyla terimler, ikilemeler, yerel ağız özellikleri, argo sözler, kalıp sözler, yabancı sözcükler ve atasözü takip etmektedir. Yazarın eserlerinde deyimler, atasözleri, kalıp sözler, argolar ve yerel ağza ait sözler önemli bir yere sahiptir.

Söz varlığının roman içerisindeki dağılımı aşağıda yer alan tabloda gösterilmiştir:

Tablo 2. Söz Varlığının Türlerine Göre Dağılımı

Tablo 3. Söz Varlığı Ögelerinin Türlerine Göre Yüzdelik Dağılımı

KAYNAKLAR

- Akar, A. (2009). “Ağız Sözlükleri: Yöntem ve Sorunlar -I”. *Turkish Studies International Periodical For The Languages*, 4(4), 1-11.
- Akbaş, G. T. (2024). *Mustafa Kutlu'nun Yıldız Tozu Adlı Kitabındaki Söz Varlığı Ögelerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Aksan, D. (2004). *Türkçenin Söz Varlığı*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksan, D. (2006). *Anadilimizin Söz Denizinde*. 2. bs., Ankara: Bilgi Yay.
- Aksan, D. (2009). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. TDK Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İnkılap Kitapevi.
- Akyalçın, N. (2012). *Türkçemizin Anlamsal Zenginlikleri Deyimlerimiz*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Akyalçın, N. (2012). *Türkçemizin İncileri Atasözlerimiz- Tanıklı Sözlük*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Akyalçın, N. (2017). *Türkçe İnkilemeler Sözlüğü*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ateş, T. (2022). *Peyami Safa'nın Canan Adlı Romanı Söz Varlığı*. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale.
- Ay, M. (2021). *Aytül Akal'ın Çocuk Romanlarının Söz Varlığı Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Buran, A. (2004), “Konuşma Dili Yazı Dili İlişkileri ve Derleme Faaliyetleri”. *Türkbilig*, 4, 97-104.
- Çal, H. (2024). *Kemalettin Tuğcu'nun Kuklacı ve Yer Altında Bir Şehir Adlı Eserlerinde Söz Varlığı İncelemesi*. Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Demir, N. (2002). “Ağız Terimi Üzerine”. *Türkbilig*, 4, 105-116.
- Demir, N. (2009). “Edebi Metinlerde Ağız Kullanımı Hakkında Bir Ön Çalışma”. *Bernt Brendemoen Armağanı*, (s. 97-108) içinde, Oslo: Novus forlag.
- Doğruay, Z. (2022). *Necati Cumalı'nın Tütün Zamanı Üçlemesinin Söz Varlığı*. Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Eker, S. (2009). *Çağdaş Türk Dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ergin, M. (2012). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Basım Yayın-Tanıtım.
- Erol, Ç. (2007). *Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gökdayı, H. (2020). *Türkçede Kalıp Sözler*. İstanbul: Kriter Basım Yayın Dağıtım.
- Görücüler, H. (2018). *Metin Savaş ve Romancılığı*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

- Göztaş, G. (2017). “Edebi Metinlerde Ağız Kullanımı: Bekir Yıldız Örneği”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 113-134.
- Gül, Z. (2008). *Fakir Baykurt'un Yılanların Öcü Romanındaki Söz Varlığı*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Güler, E. (2024). *Ömer Faruk Esendoruk'un Bir Başkadır Bizim Eller Kitabı Üzerine Söz Varlığı İncelemesi*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Güneri, A. (2023). *Tarık Buğra'nın Romanlarında Söz Varlığı*. Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale.
- Güven, Ö. (2016). “Sivas İli Zara İlçesi Ağızlarında Kullanılan Deyimler Üzerine Bir İnceleme”. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 55, 35-50.
- Güven, Ö. (2022). “Sivas Ağzındaki Arapça Alıntı Kelimelerde Görülen Ses Olayları”. 9. *Milletlerarası Türkoloji Kongresi Bildiriler Kitabı*, 559-582.
- Güzeliş, E. (2022). *Samim Kocagöz'ün Romanlarında Söz Varlığı*. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale.
- Hassan, S. (2018). *Abbas Sayar'ın Çelo Romanının Söz Varlığı*. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Hatipoğlu, V. (1981). *Türk Dilinde İnkileme*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Haydarlar, G. Ş. (2015). *İhsan Oktay Anar'ın Amat Romanı Üzerine Söz Varlığı İncelemesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Hengirmen, M. (1999). *Dil Bilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Engin Yayınları.
- Hirik, E. (2018). “Türkçede Tekrarlı Yapı Sınıfları”. *Journal of Turkology*, 28(2), 37-65.
- İlgör, A. Ş. (2015). *İhsan Oktay Anar'ın Puslu Kıtalar Atlası Romanında Söz Varlığı*. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Kalkan, M. (2023). *İki Dirhem Bir Çekirdek Adlı Eserin Söz Varlığı Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ağrı.
- Karabulut, C. (2019). *Mustafa Ruhi Şirin'in Eserlerinin Söz Varlığı Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Fırsat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Karaca, V. İ. (2012). “Türkiye Türkçesindeki Alıntı Sözcüklerde Görülen Ses Olayları Üzerine Bir İnceleme”. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(4), 2059-2090.
- Karadeniz, B. B. (2018). *Yaşar Kemal'in Ağrıdağı Efsanesi Adlı Romanının Söz Varlığı*

- Bakımından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karakış, Y. (2019). *Yaşar Kemal'in Romanlarında Çukurova Ağzına Ait Sözcükler ve Etimolojileri*. Yüksek Lisans Tezi. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Karanfil, G. Ş. (2019). *Memleket Hikayeleri ve Gurbet Hikayelerinde Söz Varlığı*. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Kılıç, A. Ş. (2019). *Emine Işınsoy'un Sancı İsimli Eserinin Söz Varlığı Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Korkmaz, Z. (2003). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2003). "Türkiye Türkçesinde Yazı Diline Girmiş Günlük Yaşamla İlgili Alıntı Sözler ve Ekler". *Türk Dili*, (620), 118-127.
- Korkmaz, Z. (2007). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kot, Y. (2009). *Ahmet Rasim'in Şehir Mektupları ve Romanya Mektupları'nda Söz Varlığı*. Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Koyuncu, İ. (2021). "Metin Savaş". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/metin-savas>.
- Kumaş, Z. (2021). *Süleyman Bulut'un Çocuk Romanlarında Söz Varlığı*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Morina, F. (2015). *Reşit Hanada'nın Romanlarında Söz Varlığı*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Mutlu, H. K. (2008). *Balıkesir İli Ağzları (inceleme-metinler-sözlük)*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Oruç, B. (2019). *Kemalettin Tuğcu'nun Hikayelerinde Söz Varlığı*. Yüksek Lisans Tezi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur.
- Özsoy, E. (2019). *Elif Şafak'ın Mahrem Romanında Söz Varlığı*. Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Öztunç, H. (2002). *Büyük Argo Sözlüğü*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Öztürk, V. K. (2018). *Metin Savaş'ın Kurmaca Eserlerinde Metinlerarası İlişkiler*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Sert, A. (2021). *Rasim Özdenören'in Hastalar ve Işıklar ile Uyumsuzlar Adlı Hikaye Kitaplarının Söz Varlığı*. Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uşak.

- Sinan, A. T. (2015). *Türkçenin Deyim Varlığı*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Sözen, Ş. (2024). *Fakir Baykurt'un Onuncu Köy Adlı Romanının Söz Varlığı Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bitlis.
- Taş, E. (2023). *Sermet Muhtar Alus'un Harp Zengininin Gelini Eseri Üzerine Söz Varlığı İncelemesi*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Tezcan Aksu, B. ve Akalın, Ş. H. (2022). *Türk Atasözleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Toklu, O. (1995). “Türkçe ve Almanca'da Kalıp Sözler”. *DTCF Batı Dilleri ve Edebiyatları Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 3, 113-140.
- Turan, M. S. (2024). “Edebî Metinlerde Ağız Kullanımı: Recep Seyhan Örneği”. *Dil Araştırmaları*, 34, 213-225.
- Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2009). *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*. I-II-III-IV-V-VI, (3. bs.), (Birleştirilmiş tıpkıbasım), Ankara: TDK Yayınları.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Yabancı Dil Yayınları.
- Yener, G. (2021). *Hasan Kayıhan'ın Yoklar, Zincir ve Gurbet Ölümleri Romanlarının Söz Varlığı*. Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Yerdelen, D. (2019). *Ceyhun Atıf Karsu'nun Balım Kız Dalım Oğlan Adlı Eserinin Söz Varlığı*. Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Yiğit, U. (2020). *Yaşar Kemal'in Çakırcalı Efe Romanındaki Söz Varlığı*. Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.

EKLER

Atasözü

can çıkar lakin huy çıkmazmış (s. 11)
 evli evine köylü köyüne (s. 134)
 gönlünü ferah tut (s. 12)
 su testisi su yolunda kırılır (s. 140)
 taş ol da baş yar (s. 117)
 umut yoksulun ekmeği (s. 32)
 ya devlet başa ya kuzgun leşe (s. 143)

Kalıp Söz

affedersiniz (s. 80, 112, 124)
 Allah o günleri aratmasın (s. 22)
 Allah sabır versin (s. 90)
 Allah sonumuzu hayretsin (s. 95)
 Allah vere de (s. 116)
 amin (s. 22)
 bağışlayın (s. 74)
 başın sağ olsun (s. 11, 22, 115)
 elbette (s. 25)
 elhamdülillah (s. 27)
 estağfurullah (s. 16)
 günaydın (s. 88)
 hayırlara vesile ol (s. 22, 90, 133)
 hayırlı sabahlar (s. 38)
 hoş geldiniz (s. 109)
 kusura bakma (s. 88, 109, 113)
 lütfen (s. 86)
 maşallah (s. 74)
 özür dilerim (s. 22)

İkileme

açık açık (s. 73)
 açıktan açığa (s. 63)
 afra tavra (s. 24)
 ağarır ağarmaz (s. 53)
 ağır ağır (s. 91)

ahım şahım (s. 27, 56)
 alır almaz (s. 105)
 allak bullak (s. 35)
 allayıp pullamak (s. 144)
 anlı şanlı (s. 28, 31, 45)
 apar topar (s. 22, 109)
 ara sıra (s. 62)
 ardı ardına (s. 17, 52, 55, 56, 77, 92)
 atar atmaz (s. 72)
 ayrılır ayrılmaz (s. 54)
 az buçuk (s. 65)
 az çok (s. 99)
 bağırış çağırış (s. 38)
 baş başa (s. 54, 146)
 başlar başlamaz (s. 131)
 bazı bazı (s. 31)
 bile bile (s. 19)
 bitirir bitirmez (s. 100)
 bitmez tükenmez (s. 47)
 boncuk boncuk (s. 73)
 boş boş (s. 21, 107)
 bölük pörçük (s. 53, 132)
 cayır cayır (s. 136)
 çat pat (s. 56)
 çıkar çıkmaz (s. 87)
 çoluk çocuk (s. 27, 141)
 dağ bayır (s. 33)
 dalgın dalgın (s. 127)
 dere tepe (s. 33)
 derli toplu (s. 42)
 dik dik (s. 51, 58)
 diken diken (s. 97)
 doğru dürüst (s. 53)
 doğrudan doğruya (s. 14)

doğruya doğru (s. 72)
 dolu dolu (s. 81)
 dolup dolup (s. 144)
 döner dönmez (s. 120)
 düşünceli düşünceli (s. 71)
 eğri büğrü (s. 51)
 ev bark (s. 119)
 evirip çevirip (s. 128)
 farklı farklı (s. 130)
 fıkır fıkır (s. 72)
 fısır fısır (s. 49)
 gelir gelmez (s. 88)
 geri geri (s. 45)
 gevrek gevrek (s. 116)
 gidip gelmek (s. 100)
 gizli kapaklı (s. 29, 50, 52)
 görür görmez (s. 38, 141)
 göz göze (s. 24, 25, 36, 58, 100, 126)
 güle oynaya (s. 38)
 günden güne (s. 141)
 günü gününe (s. 64, 141)
 hadi hadi (s. 16)
 hal hatır (s. 135, 140)
 harfî harfine (s. 27)
 hayal meyal (s. 10,54)
 hele hele (s. 32)
 hesap kitap (s. 29)
 hızlı hızlı (s. 67)
 homurdana homurdana (s. 63)
 hüngür hüngür (s. 108)
 ışııl ışııl (s. 71)
 iç içe (s. 46)
 içten içe (s. 64, 99)
 indirir indirmez (s. 103)

iner inmez (s. 133)
 irili ufaklı (s. 56)
 ister istemez (s. 14, 29, 45, 59, 64, 68, 72, 80, 94, 139)
 iş güç (s. 41)
 iyi kötü (s. 66, 79)
 kaba saba (s. 30, 56)
 kalır kalmaz (s. 108)
 kanlı canlı (s. 24)
 kap kaçak (s. 30)
 kara kara (s. 71)
 kara kuru (s. 68)
 kazasız belasız (s. 137)
 kelimesi kelimesine (s. 110)
 kesik kesik (s. 97)
 keyifsiz keyifsiz (s. 39)
 kırık dökük (s. 17, 88)
 kir pas (s. 56)
 kol kola (s. 22, 54, 81, 133)
 kolay kolay (s. 13, 67, 93)
 konu komşu (s. 10, 64)
 koyun koyuna (s. 33)
 kulaktan kulağa (s. 70)
 küt küt (s. 21, 28, 60)
 mal mülk (s. 75)
 muzır muzır (s. 10)
 oda oda (s. 10)
 oflayıp puflamak (s. 118)
 ölüm kalım (s. 63)
 ötede beride (s. 25, 47, 49, 87)
 özene bezene (s. 14)
 para pul (s. 10, 57)
 peş peşe (s. 55)
 pis pis (s. 56)
 rahat rahat (s. 95)

saf saf (s. 75)
 sağ salım (s. 47)
 salına salına (s. 51)
 sık sık (s. 31, 41, 47, 64, 132)
 sora sora (s. 87)
 soy sop (s. 14, 48)
 süslenmek püslenmek (s. 27, 131)
 şen şakrak (s. 92)
 tane tane (s. 70)
 tek tek (s. 54)
 tek tük (s. 16, 43, 85)
 tekrar tekrar (s. 47)
 ters ters (s. 38)
 tıklım tıklım (s. 15)
 tıpış tıpış (s. 39)
 ufak tefek (s. 91)
 usul usul (s. 31)
 uyanır uyanmaz (s. 81)
 uzun uzadıya (s. 26, 53)
 uzun uzun (s. 51)
 üst üste (s. 121)
 üstüme üstüme (s. 45)
 varını yoğunu (s. 26)
 vızır vızır (s. 71, 129)
 yaka paça (s. 142)
 yamru yumru (s. 16, 30)
 yan yana (s. 81)
 yaprak yaprak (s. 98)
 yarım yamalak (s. 52, 96)
 yavaş yavaş (s. 38, 53, 130)
 yıkık dökük (s. 104)
 yılışık yılışık (s. 59)
 yorgun argın (s. 49)
 zaman zaman (s. 32, 33, 62, 66, 84, 111, 124)

zar zor (s. 11)

Yerel Ağız Özellikleri

ağabeysini (s. 128, 129)

akıveren (s. 38)

amma (s. 26, 117, 125, 141, 142, 143)

anılmağa (s. 24)

aptes (s. 10, 20, 21)

apteshane (s. 10)

ayıbıma git- (s. 16)

baha (s. 63)

baş göz etmek (s. 15)

belen (s. 30)

beri gel (s. 69)

bilici (s. 33, 34)

böğür (s. 22)

böyün (s. 31)

dirgen (s. 60, 61)

durala- (s. 146)

ecinni (s. 69, 71, 72)

ever- (s. 27)

görmeylen (s. 27)

ırahat ol (s. 31)

iğreti (s. 28, 89)

ilenmek (s. 30)

imdi (s. 14, 72, 74)

kaba (s. 54)

kıpraşma (s. 71)

mâcir (s. 48, 140)

mes (s. 20)

n'olcek (s. 31)

n'oldu (s. 67)

n'olur (s. 80)

öptüydüm (s. 22)

seğirt- (s. 67, 137)

sini (s. 10, 11, 27, 28, 42, 43)

söylesindi (s. 91)

tanişgız (s. 126)

telaşe (s. 29)

tutuk (s. 29)

tülü (s. 31)

uğrayıver (s. 143)

urumeli (s. 71, 72)

yavuklu (s. 76)

zâhir (s. 28)

Yabancı Sözcükler

bedbaht (s. 33)

debdebe (s. 62)

ıtır (s. 31)

insiyaki (s. 131)

maval (s. 35)

mefkûre (s. 130)

mürüvvet (s. 83)

mütevekkil (s. 13)

tülü (s. 31)

vakurdum (s. 19, 99, 115)

yeis (s. 93)

yeknesak (s. 136)

Argo Sözcükler

adam paralamak ha! (s. 74)

arsız (s. 79)

arsız herif (s. 35)

bitli bunak (s. 137)

cadaloş karı (s. 12)

çerçi kılıklı yaban (s. 64)

çingâr çıkarmak (s. 25, 60)

dağ adamı (s. 25)

dik kafalı herif (s. 64)

dilenci kılıklı (s. 85, 87)

domuz (s. 69, 72)
 domuzun dölü (s. 68)
 efe bozuntusu (s. 26)
 gavur (s. 38, 142)
 gavur kızı (s. 38)
 hay çeteliği batasıca (s. 22)
 hay senin hafızana (s. 16)
 herif (s. 54, 69, 142)
 hırpani kılıklı adam (s. 87, 125)
 kavat (s. 26, 69)
 kış (s. 64, 70)
 lan (s. 51, 65)
 maval (s. 35)
 münasebetsiz (s. 21)
 nankör (s. 129)
 ödleğin oğlu (s. 70)
 Selanik papazı kılıklı herif (s. 72)
 şeytanın uşağı (s. 70)
 tüh senin kalıbına (s. 142)
 ülen (s. 69, 142)
 zebani kılıklı herif (s. 68)
 zeybek kılıklı adam (s. 53)

Terimler

Sağlık Terimleri

hekim (s. 19, 116)
 hemşire (s. 16, 19, 81, 82)
 iğne (s. 116)
 ilaç (s. 118, 119)
 kalp (s. 105, 117)
 katarakt (s. 18, 114)
 ömür (s. 117)
 sağlık karnesi (s. 83)
 sağlık memuru (s. 12, 18)
 sağlıkçı (s. 18)

şeker (s. 117)

verem (s. 9)

vücut (s. 116)

Edebi Terimler

alfabe (s. 45)

Arzu ile Kamber (s. 33)

assolist (s. 44)

deneme (s. 17)

dil (s. 37, 63, 65)

Ferhat ile Şirin (s. 33)

halk ezgisi (s. 44)

halk hikayesi (s. 65)

hatırat (s. 17)

Karagöz (s. 65)

Mahmut ile Meryem (s. 45)

masal (s. 44, 45, 47, 65)

mısra (s. 98)

mitoloji (s. 66)

öykü (s. 17, 45, 65, 66)

perde (s. 65)

roman (s. 17)

Rumca (s. 44, 59, 62)

sahne (s. 20, 44)

şiir (s. 17, 98)

türkü (s. 44)

vezin (s. 17)

Gökbilimi Terimleri

çobanyıldızı (s. 32)

dünya (s. 101, 102, 106, 110, 136)

gezegen (s. 102, 136)

Güneş (s. 136)

kainat (s. 136)

Mars (s. 136)

yıldız (s. 136)

Siyasi Terimler

hâkim (s. 117)

milis (s. 48, 56, 57, 75)

millet (s. 55)

milliyet (s. 55)

milliyetçi (s. 12)

Milliyetçilik (s. 145)

siyaset (s. 145)

Askerlik Terimleri

akıncı (s. 114)

alay (s. 48)

asker (s. 47, 56, 75, 116)

askerlik (s. 116, 119)

astsubay (s. 93, 95)

başkumandan (s. 142)

binbaşı (s. 141, 142)

birlik (s. 55, 75, 76, 77)

bozgun (s. 55)

bölük (s. 36, 47, 71)

buyruk (s. 76)

casus (s. 46, 49, 51, 52, 53, 55)

devlet (s. 102, 130, 143)

devriye (s. 71)

direnış (s. 62, 91, 94, 95, 99)

er (s. 62)

garnizon (s. 116)

gazi (s. 30, 58, 62)

hain (s. 47)

ihanet (s. 46)

işgal (s. 24, 46)

kabza (s. 34)

kaçak (s. 33)

kahraman (s. 24, 48, 58)

kılıç (s. 33, 34, 48, 55, 59)

komando (s. 130)
 komutan (s. 95)
 kumandan (s. 61, 63, 76, 141)
 mevzi (s. 49)
 milis (s. 48, 56, 57, 75)
 nişan (s. 48)
 nöbetçi (s. 71)
 ordu (s. 62, 63, 75, 76, 78, 101)
 paşa (s. 74, 142, 143)
 savaş (s. 50, 55, 63, 75, 101)
 seferberlik (s. 116)
 silah (s. 30, 33, 34, 52, 61, 115, 130, 141)
 silahsızlanma (s. 101)
 subay (s. 62)
 suçluluk (s. 94)
 suikast (s. 94)
 süvari (s. 75, 77)
 şehit (s. 57, 99, 116, 144)
 şehitlik (s. 37, 117)
 tabanca (s. 61, 115, 141, 142)
 terörist (s. 94)
 teşkilat (s. 77)
 tutsak (s. 63)
 tutuklamak (s. 55, 71)
 tüfek (s. 25, 60, 61)
 vatan (s. 99)
 vatansever (s. 46)
 yiğit (s. 66, 77)
 zabıt (s. 14, 16, 51, 49)
 zafer (s. 56, 77, 107, 141)
 zindan (s. 57)

Dini Terimler

adalet terazisi (s. 111)
 Allah (s. 32, 34, 45, 63, 67, 72, 99, 111, 116)

Allahuekber (s. 100)
 aşiret (s. 36, 48)
 âyet (s. 32, 35)
 Âyetel Kürsü (s. 33)
 ayin (s. 40)
 Aziz Allah (s. 95, 100)
 bayram (s. 22, 104, 106, 116)
 beden (s. 105, 111)
 besmele (s. 68)
 buyruk (s. 76)
 cami (s. 17, 75, 100, 114, 138)
 cehennem (s. 32)
 cellat (s. 62)
 cemaat (s. 40, 48, 55, 58, 63)
 cenaze (s. 11, 15, 19, 20, 83, 88, 109, 111, 121)
 cennet (s. 32, 104, 105, 110)
 ceza (s. 74)
 cin (s. 37, 49, 63, 64, 65, 66, 69, 70, 72, 73, 74, 78, 80, 82)
 din (s. 37, 62, 63, 74)
 dindaş (s. 61, 62, 74)
 dua (s. 34, 104)
 ecel (s. 10)
 ehl-i salip (s. 74)
 ezan (s. 95, 100)
 Fatiha (s. 81)
 ferace (s. 139)
 gulyabani (s. 66)
 gurbetçi (s. 16)
 günah (s. 32, 99, 104, 110, 117, 146)
 Habil Kabil (s. 101)
 haç (s. 40, 43)
 helâl (s. 146)
 Hidrellez (s. 31)
 Hızır (s. 31, 32, 34, 35, 83)

hicret (s. 32, 39)
 hikmet (s. 34)
 hoca (s. 94)
 Hristiyan (s. 40, 62, 63, 74)
 hümanist (s. 145)
 Hümanizm (s. 145)
 Hazreti İsa (s. 62)
 Hazreti Muhammed (s. 32, 33)
 ırk (s. 60, 89)
 iftar (s. 108)
 ikindi (s. 95)
 ikindi namazı (s. 11)
 ilâhi (s. 40, 42, 60, 81)
 ilâhi aşk (s. 63)
 imam (s. 20, 142)
 iman (s. 74, 100, 105, 142)
 İslam (s. 63, 130)
 Kâbe (s. 124)
 kabir azabı (s. 111)
 kabir hayatı (s. 105, 111)
 kâinat (s. 102)
 kıyamet günü (s. 111)
 kilise (s. 40, 42, 45, 56, 57, 58, 63, 74)
 kutsallık (s. 102)
 mâbed (s. 114)
 medrese (s. 45)
 mahlûk (s. 32)
 mahşer günü (s. 62, 110)
 melek (s. 66)
 mescit (s. 138)
 merhamet (s. 32, 60, 92)
 Mevla (s. 71)
 Mevlana (s. 124)
 Mevlevi (s. 59)

Mevlid-i şerif (s. 81)
 mezar (s. 106)
 mezarlık (s. 29, 30, 81)
 minare (s. 138)
 Muhacir (s. 36, 75)
 Mushaf (s. 32, 67, 140)
 müezzin (s. 100, 142)
 Müslüman (s. 46, 56, 60, 62, 76, 77, 82)
 namaz (s. 104)
 namazlık (s. 140)
 nefis (s. 32)
 öğle ezanı (s. 53)
 ölüm (s. 20, 81, 88, 91, 94, 99, 101, 102, 106, 110, 138)
 Peygamber (s. 26, 32, 74)
 put (s. 28)
 rahmetli (s. 110, 115, 116)
 ramazan davulculuğu (s. 117)
 ricat (s. 76)
 ruh (s. 40, 63, 105, 110, 111, 120, 122)
 seccade (s. 118)
 secde (s. 76, 139)
 sevap (s. 143)
 sırat köprüsü (s. 32)
 sünnet (s. 24, 26, 32, 83)
 şehit (s. 116, 144)
 şehitlik (s. 117)
 şeyh (s. 64)
 şeytan (s. 105)
 takiye (s. 145)
 Tanrı (s. 40, 45, 60, 76, 83, 89, 90, 99, 100, 135, 145)
 tavaf etmek (s. 90, 124)
 tekke (s. 48)
 teravih (s. 108)
 tespîh (s. 118, 137)

töre (s. 36, 73)

ümme (s. 63)

yaradan (s. 69)

Yâsin-i Şerif (s. 47)

yatsı (s. 100)

yeis (s. 78, 93)

yemin (s. 75)

Tarihi Terimler

93 harbi (s. 14, 47, 49)

adalet (s. 99, 100, 101, 104, 111)

akıncı (s. 114)

alay (s. 48)

Alman Harbi (s. 116)

Anadolu (s. 37, 145)

Anzavur (s. 49)

asker (s. 47, 56, 75, 116, 130, 138)

askerlik (s. 116, 119)

astsubay (s. 93, 95)

Aşıkpaşaoğlu Tarihi (s. 48)

aşire (s. 36, 48)

bacıyan-ı rum (s. 14, 48)

Batı Anadolu (s. 36)

Batı Cephesi (s. 37)

bayrak (s. 56)

Beylikler devri (s. 114)

binbaşı (s. 141, 142)

birlik (s. 56, 61, 62, 63, 75, 76, 77)

bölük (s. 36, 47, 71)

buyruk (s. 76)

Caber Kalesi (s. 48)

casus (s. 46, 49, 51, 52, 53, 55)

cellat (s. 62)

cephe (s. 47, 50, 51, 52, 55, 57, 59, 75, 76)

ceset (s. 77, 130)

ceza (s. 74)
 cihan (s. 145)
 Cihan Harbi (s. 47)
 cinayet (s. 131)
 Cumhuriyet (s. 18, 45)
 Çadırtan Paşa (s. 49)
 Çaldıran (s. 107)
 Çanakkale (s. 37)
 çepni (s. 72)
 darbe (s. 77)
 davacı (s. 72, 73)
 devlet (s. 101, 103, 130, 143)
 Devlet-i Âl-i Osman (s. 74)
 devriye (s. 71)
 direniş (s. 49, 62, 91, 94, 95)
 düşman (s. 41, 46, 49, 56, 58, 65, 74, 78, 81)
 efe (s. 23, 49, 76, 78, 87, 115)
 er (s. 62, 73)
 Ertuğrul Gazi (s. 48)
 Galiçya Cephesi (s. 47)
 garnizon (s. 116)
 gazi (s. 30, 54, 58, 62)
 Gazi Osman Paşa (s. 59)
 göçebelik (s. 50)
 göçerlik (s. 49)
 hain (s. 47)
 hakim (s. 117)
 Hayme Ana (s. 48)
 Helen (s. 37, 145)
 hüküm (s. 61)
 hükümet (s. 27)
 II. Abdülhamit dönemi (s. 114)
 ihanet (s. 46)
 ilahi mahkeme (s. 131)

imparatorluk (s. 45, 48, 76)
 inkılap (s. 45)
 iskan (s. 36)
 İstiklâl Harbi (s. 77, 78, 119)
 İstiklâl Marşı (s. 95)
 İstiklâl Savaşı (s. 24, 37, 49, 51, 87, 97, 113)
 istila (s. 60)
 işgal (s. 24, 41, 46, 49, 52, 56)
 ittihatçı (s. 28)
 kabza (s. 34)
 kaçak (s. 33)
 kadı (s. 72, 73, 74)
 kaftan (s. 82)
 kağıt (s. 71)
 kahraman (s. 24, 48, 58)
 Karabekir Paşa (s. 119)
 kılıç (s. 33, 34, 48, 55, 59)
 kırbaç (s. 71)
 komando (s. 130)
 komutan (s. 95)
 konargöçer (s. 49)
 kumandan (s. 61, 63, 76, 141)
 kurşun (s. 141)
 Kuvay-ı Milliye (s. 16, 19, 22, 46, 49, 56, 58, 82, 95)
 mahkeme (s. 72)
 mahzen (s. 56)
 Malazgirt (s. 107)
 megola idea (s. 59)
 mermi (s. 129)
 metris (s. 37)
 mevzi (s. 49)
 milis (s. 48, 56, 57, 75)
 millet (s. 55)
 Milli Mücadele (s. 55)

milliyet (s. 55)
 Milliyetçilik (s. 145)
 muhafız (s. 48)
 Mustafa Kemal (s. 47, 119)
 nişan (s. 48)
 nöbetçi (s. 71)
 Oğuzname (s. 55)
 ok (s. 50)
 ordu (s. 62, 63, 75, 76, 78, 101)
 Osmanlı (s. 74)
 otorite (s. 103)
 oymak beyi (s. 36)
 padişah (s. 66, 142)
 padişahlık (s. 25)
 paşa (s. 116)
 payitaht (s. 48, 55)
 Peçenek (s. 37)
 pehlivan (s. 37)
 ricat (s. 76)
 Rum (s. 38, 40, 41, 45, 46, 47, 56, 57, 61, 63, 75, 76, 145)
 Rumeli gazası (s. 67)
 saltanat (s. 140)
 saray (s. 48, 49)
 Sarıkamış (s. 37)
 savaş (s. 50, 55, 63, 70, 101)
 savaş oyunu (s. 55)
 seferberlik (s. 116)
 Selçuklu (s. 36)
 silah (s. 28, 30, 33, 34, 62, 61, 115, 130, 141)
 silahsızlanma (s. 101)
 soy kütüğü (s. 48)
 soykırım (s. 60, 77)
 subay (s. 62)
 suç (s. 73)

suçluluk (s. 94)
 suikast (s. 94)
 Sultan Hamid (s. 48)
 Süleymanşah (s. 48)
 sürgün (s. 55)
 süvari (s. 75, 77)
 şehit (s. 57, 99, 116, 144)
 şehitlik (s. 37, 117)
 Şeyh Edebalı (s. 48)
 tabanca (s. 61, 115, 141, 142)
 taht (s. 139)
 tarih (s. 37)
 tekke (s. 48)
 terörist (s. 94)
 teşkilat (s. 77)
 toprak (s. 75)
 töre (s. 36, 73)
 tutsak (s. 63, 92)
 tutuklamak (s. 55, 71)
 tüccar (s. 49, 56)
 tüfek (s. 25, 60, 61)
 Türk (s. 36, 37, 39, 56, 60, 61, 75, 76)
 uz (s. 37)
 vatan (s. 99, 115)
 vatansever (s. 46)
 yay (s. 50)
 Yemen (s. 47)
 yiğit (s. 47, 66, 77)
 Yunan (s. 49, 55, 56, 61, 63, 65, 75, 76, 141)
 Yunan askeri (s. 47)
 Yunan Harbi (s. 75)
 zabıt (s. 16, 49, 51)
 zafer (s. 55, 56, 77, 107)
 zindan (s. 57, 63)

Deyimler

- abes görünmek (kaçmak) (s. 46, 65)
- ablukaya almak (s. 61)
- aç ve açıkta kalmak (aç açık kalmak) (s. 26)
- açığa vurmak (s. 77, 99)
- adam etmek (s. 15)
- adamdan saymak (s. 28)
- adı kız kurusuna çıkmak (adı çıkmak) (s. 23)
- adımını atmamak (s. 74)
- adımını geri atmak (s. 45, 63)
- aforoz etmek (s. 48)
- ağır basmak (s. 63)
- ağır gelmek (s. 26)
- ağırdan almak (s. 109)
- ağzı bir karış açık (s. 71)
- ağzı sıkı (s. 29)
- ağzı sulanmak (s. 57)
- ağzında bakla ıslanmak (s. 39)
- ağzından laf almak (s. 46)
- ağzından yel alsın (s. 140)
- âhı gitmek vâhı kalmak (s. 30)
- akıl danışmak (s. 26)
- akıp gitmek (s. 20)
- aklı başına gelmek (s. 107)
- aklı başında (s. 135)
- aklına (aklı) yatmak (s. 27)
- aklına esmek (s. 106,139)
- aklını yitirmek (s. 34)
- aldırış etmemek (s. 18, 65)
- Allah vere de (s. 25)
- ana baba günü (s. 19, 75)
- ant içmek (s. 61)
- aptes tazelemek (s. 20)
- aradan çekilmek (s. 127)

araya girmek (s. 99, 143)
 arzu etmek (duymak) (s. 53)
 ateş bacayı sarmak (s. 27)
 atıp tutmak (s. 26, 27)
 ayağa fırlamak (s. 90)
 ayağına gelmek (s. 58)
 ayak altında dolanmak (dolaşmak) (s. 41)
 ayak basmayalı (ayak basmamak) (s. 16)
 ayakta kalmak (s. 78)
 ayıbına gitmek (ayıp kaçmak) (s. 16)
 ayyuka çıkmak (s. 72)
 azap çekmek (s. 111)
 bağırp çağırmaq (s. 24, 27, 72)
 bağlarını koparmak (s. 106)
 bağıryanık (s. 86)
 bağırina basmak (s. 90)
 baklayı ağzından çıkarmak (ağızından bakla çıkarmak) (s. 128)
 bal gibi (s. 70)
 baltaya sap olmak (s. 27)
 bana mısın demek (s. 71, 142)
 bardaktan boşanırcasına (s. 52)
 baş başa kalmak (s. 95, 127)
 baş göz etmek (s. 15)
 baş kaldırmak (s. 61)
 başına bela sarmak (açmak) (s. 24)
 başına çorap örmek (s. 24, 74)
 başını ağrıtmak (s. 12)
 başını bağlamak (s. 27)
 bedel ödemek (s. 99)
 beti benzi atmak (s. 68)
 beyni sulanmak (s. 80)
 bıyık altından gülmek (s. 17, 29, 69, 74)
 bıyık burmak (s. 24, 68)
 bini bin para (s. 72)

bir ayağı çukurda (s. 57)
 bire bin katmak (s. 12)
 boş bulunmak (s. 23, 37)
 boş durmamak (s. 79)
 boynunu bükme (s. 72, 120)
 boyut kazanmak (s. 70)
 bozguna uğramak (s. 59)
 burnu havada (s. 15)
 burun kıvrırmak (s. 12)
 buyur etmek (s. 19, 107, 139, 144)
 bütün (tüm) çıplaklığıyla s. 71)
 büyük konuşmak (büyük söz söylemek) (s. 14)
 can çekişmek (s. 10)
 can evinden vurmak (s. 102, 142)
 canı sıkın (canı sıkılmak) (s. 50)
 canını tehlikeye atmak (s. 63)
 canlarını (canını) yakmak (s. 45)
 cirit atmak (s. 132)
 çekip gitmek (s. 39, 92)
 çenesini kapatmak (s. 52)
 çığır açmak (s. 46)
 çıkar gözetmek (s. 101)
 çıkar yol aramak (yol aramak) (s. 100)
 çingar çıkarmak (s. 25, 60)
 çit çıkarmamak (s. 22, 35, 100)
 çizmeyi aşmak (s. 105)
 çoluk çocuğa karışmak (s. 27, 141)
 çorap söküğü gibi (s. 64)
 daldan dala konmak (atlamak) (s. 116)
 dallandırıp budaklandırmak (s. 66)
 damarına basmak (s. 13, 63)
 damdan düşercesine (s. 121)
 damga yemek (s. 135)
 dananın kuyruğu kopmak (s. 29)

darbe almak (s. 58)
 darbe indirmek (s. 59)
 değerini bilememek (kıymet) (s. 48)
 dehşete kapılmak (s. 60, 90)
 deliye dönmek (s. 59)
 dem vurmak (s. 46, 55, 76)
 demeye getirmek (s. 15)
 denize dökmek (s. 74)
 dert yanmak (s. 71)
 didişip durmak (s. 25)
 dik dik bakmak (s. 51, 61)
 dikkat kesilmek (s. 62, 100)
 dil dökmek (s. 75, 91, 142)
 dile düşmek (s. 46)
 dili damağına yapışmak (s. 72)
 dili döndüğünce (s. 130)
 dilinin altında bakla olmak (s. 26)
 dilinin ucuna gelmek (s. 16, 92)
 dış bilemek (s. 41, 49)
 diz çökmek (s. 42)
 dolap çevirmek (s. 39)
 dönüp dolaşmak (s. 99)
 dört duvar arasında dolanmak (kalmak) (s. 11)
 dört nala koşmak (s. 32)
 dudak bükme (s. 21, 138)
 dudak uzatmak (s. 43)
 dünden razı (hazır) olmak (s. 76)
 dünya evine girmek (s. 39)
 dünyanın kaç bucak olduğunu anlamak (s. 15)
 düşünceye dalmak (s. 44)
 düşüp kalkmak (s. 28)
 düzene girmek (koymak, sokmak) (s. 30)
 ecel şerbeti içmek (s. 9)
 ekmek kazansın (ekmeğini kazansın) (s. 117)

el atmak (s. 18, 55, 142)
 el ayak çekilmek (s. 120, 144)
 el pençe divan durmak (s. 25)
 el sıkışmak (s. 94)
 elden bırakmamak (s. 11)
 elden çıkmak (s. 14)
 elden ne gelir (s. 10)
 eli ayağı tutmaz olmak (tutmamak) (s. 27)
 eli kalem tutmak (s. 140)
 eli kolu bağlı (s. 92)
 eli sıkı (s. 106)
 elini ayağını çekmek (s. 53)
 elini sürmek (s. 42, 46)
 fal taşı gibi (s. 24)
 fark gözetmek (s. 44)
 farkına varmak (s. 64)
 fırsat kollamak (s. 146)
 fikrini ortaya koymak (ortaya koymak) (s. 26)
 fikrini sormak (almak) (s. 36)
 gadre uğramak (s. 64, 70)
 garibine gitmek (s. 56)
 gelip çatmak (s. 49)
 geri adım atmak (adımını geri atmak) (s. 59, 63)
 geri çekilmek (s. 51)
 geri durmak (s. 64)
 geride bırakmak (s. 13)
 gıkı çıkmamak (s. 18)
 göklere sığdırılamamak (yere göğe koymamak) (s. 55)
 gölgesine sığınmak (s. 64)
 gönlü büyük (s. 42)
 gönlünü almak (s. 64)
 gönül telini titretmek (s. 16)
 görmezlikten gelmek (s. 46)
 görülecek hesap (hesap görmek) (s. 76, 142)

göz açtırmak (s. 41)
 göz atmak (s. 15)
 göz dikmek (s. 74)
 göz gezdirmek (s. 111, 143)
 göz göze gelmek (s. 25, 100)
 göz kamaştırmak (s. 25)
 göz kırpmak (s. 56, 70, 71)
 göz koydurmamak (koymak) (s. 37, 54)
 göz ucuyla bakmak (görmek) (s. 19)
 göz yummak (s. 41)
 gözdağı vermek (s. 11, 39, 52)
 gözden geçirmek (s. 145)
 göze almak (s. 45, 130)
 gözleri dolmak (s. 104)
 gözleri dönmek (s. 61)
 gözleri fal taşı gibi açılmak (s. 72)
 gözleri ışıldamak (parıldamak) (s. 68)
 gözleri süzölmek (s. 44)
 gözleri yaşarmak (s. 121)
 gözlerini kaçırmak (s. 82, 109)
 gözlerinin feri sönmek (s. 22)
 gözlerinin içi gülmek (s. 105, 145)
 gözlerinin içi parlamak (s. 97)
 gözü korkmak (s. 137)
 gözüm görmesin (s. 74)
 gözünde büyötmek (s. 81)
 gözüne uyku girmemek (s. 87)
 gözünü yollardan ayırmamak (s. 75)
 gözünün içi gibi bakmak (s. 110)
 gözünün önünden gitmemek (s. 27)
 gözyaşı dökmek (s. 29)
 gözyaşına boğölmek (s. 99)
 gururuna yedirememek (gururuna ağır gelmek) (s. 67)
 gücü yetmek (s. 63, 146)

günah işlemek (s. 104)
 haberi uçmak (haber uçurmak) (s. 55)
 hak vermek (s. 42)
 harfî harfine yerine getirmek (s. 27)
 havadan sudan konuşmak (s. 94)
 hayal meyal hatırlamak (s. 10, 54)
 hayalleri suya düşmek (suya düşmek) (s. 31)
 hayatımızdan (hayatından) çıkarmak (s. 78)
 hayran kalmak (olmak) (s. 23)
 her kafadan ses çıkmak (s. 72)
 hesaba katmamak (s. 55)
 hesap kitap yapmak (s. 29)
 hesap sormak (s. 143)
 hesap vermek (s. 146)
 hesapları (iş) bozulmak (s. 61)
 heves kırmak (s. 27, 40)
 hıncını çıkarmak (s. 26)
 hiçe saymak (s. 37)
 hiddete kapılmak (s. 59)
 hizaya dizmek (getirmek) (s. 143)
 huzura yaklaşmak (huzur bulmak) (s. 20)
 huzuru kaçırmaya başlamak (huzurunu kaçırmak) (s. 52)
 hüküm sürmek (s. 81)
 hüngür hüngür ağlamak (s. 108)
 hüzne kapılmak (s. 17)
 içi sıkılmak (s. 20)
 içinden çıkılamamak (s. 70)
 içine (içi) kapanmak (s. 130)
 iğne atsan yere düşmez (s. 72)
 ileri geri konuşmak (s. 55)
 intikam almak (s. 59, 61)
 ipleri eline almak (ipleri birinin elinde olmak) (s. 19)
 istemem yan cebime koy (s. 129)
 iş sarpa sarmak (s. 52)

işe bulaşmak (s. 52)
 işi yokuşa sürmek (s. 131)
 izlenime kapılmak (izlenim vermek, bırakmak) (s. 16)
 kabuğuna çekilmek (s. 106)
 kaçak güreşmek (s. 102)
 kadere boyun eğmek (s. 27, 140)
 kafa dinlemek (s. 117)
 kafa karıştırmak (s. 124)
 kafa yormak (s. 15)
 kafasında birkaç tahtası eksik (olmak) (s. 24)
 kahkaha savurmak (basmak) (s. 58, 67)
 kalbi küt küt atmak (yüreği) (s. 28)
 kalbini fethetmek (s. 107)
 kaleme almak (s. 96)
 kan akıtmak (s. 102)
 kan beynine sıçramak (s. 68, 69)
 kan dökmek (s. 63)
 kan gövdeyi götürmek (s. 141)
 kana susamak (s. 62)
 kanat çırpma (s. 32)
 kanına girmek (s. 61)
 kanının son damlasına kadar (s. 62)
 kapağı atmak (s. 50)
 kapıya dayanmak (s. 142)
 karşı çıkmak (s. 94)
 kaskatı kesilmek (s. 33)
 kaşları çatmak (s. 51, 69, 112)
 kayıplara karışmak (s. 33)
 kayıtsız kalmak (s. 131, 144)
 kendinden geçmek (s. 44, 59, 61)
 kendini tutmak (s. 67, 92)
 kendini zor tutmak (s. 51)
 keyfi kaçmak (s. 113)
 kılıf (kılıfına) uydurmak (s. 63)

kılığına (kılığa) bürünmek (s. 49)
 kılına dokunmak (s. 75)
 kırk yılın başı (s. 13)
 kırkı çıkmak (s. 22)
 kimi kimsesi yok (olmamak) (s. 119)
 kocaya varmak (s. 23)
 kol kanat germek (s. 10)
 kolları sıvamak (s. 42)
 kollarını açmak (s. 90)
 kolu kanadı kırık (s. 72)
 korktuğu başına gelmek (s. 133)
 kök söktürmek (s. 78)
 köşesine çekilmek (s. 14)
 köşeye çekilmek (s. 49)
 kulağına fısıldamak (s. 123)
 kulağına gelmek (s. 12)
 kulağına gitmek (s. 25)
 kulağından çekmek (s. 54, 131)
 kulağını çınlatmak (s. 22)
 kulak kabartmak (s. 53, 54, 62, 75, 106, 118, 131, 145)
 kulaktan kulağa yayılmak (s. 70)
 kur yapmak (s. 110)
 kurbanı olmak (s. 45)
 kurşuna dizmek (s. 59)
 kusur etmemek (s. 28)
 kuş sütü eksik (s. 43)
 kuşkucu olup çıkmak (duymak)
 kuyruğu kısılmak (kuyruğu kapana kısılmak, sıkışmak) (s. 115)
 küfür savurmak (s. 59)
 lâf atmak (s. 32, 38, 57, 94, 109)
 lâf taşımak (s. 51)
 mahcup düşmek (kalmak) (s. 47)
 mahsur kalmak (s. 40)
 mars etmek (s. 29)

masal ikliminde (aleminde) yaşamak (s. 65)
 maskarası olmak (s. 10)
 maval okuma k(s. 35)
 mazide kalmak (karışmak) (s. 49)
 meraka düşmek (s. 96)
 meyve almak (s. 63)
 musallat olmak (s. 25, 69)
 nara savurmak (atmak veya basmak) (s. 14)
 nefret kusmak (öfkesini kusmak) (s. 46)
 nuh demek peygamber dememek (s. 26, 129)
 nutuk çekmek (s. 35, 130)
 oflayıp puflamak (s. 118)
 olanı biteni anlamaya çalışmak (olan olup biten) (s. 77)
 olanlar oldu (olan oldu) (s. 25)
 oldu bittiye getirmek (s. 27)
 oluruna bırakmak (s. 92)
 on parmağında on marifet (s. 117)
 oralı olmamak (s. 67, 80)
 ortadan kalkmak (s. 101)
 ortalıkta görünmemek (göze görünmemek) (s. 25)
 ödü kopmak (s. 25)
 öfke saçmak (kusmak) (s. 67)
 öfkeden çılgına dönmek (s. 39)
 ömür tüketmek (s. 39)
 öne sürmek (s. 79)
 önünü kesmek (s. 47)
 özrü kabahatinden büyük (s. 74)
 palavracı olmak (atmak, savurmak) (s. 22)
 paraya kıymak (s. 79)
 parmakla gösterilmek (s. 44)
 patırtı çıkarmak (s. 30)
 payına düşmek (s. 19, 48)
 peşine takılmak (s. 56, 67)
 pılıyı pırtıyı toplamak (s. 75)

pis pis sırtıtmak (gölmek) (s. 56)
 postu sermek (s. 38)
 pot kırmak (s. 90, 91)
 pusuya yatmak (s. 62)
 rahat durmak (s. 143)
 rahatsızlık vermek) (s. 11)
 razı olmak (s. 26)
 rıza göstermek (s. 33, 36)
 ricada bulunmak (s. 63)
 sabrı tükenmek (taşmak)
 saç sakalı karışmak (saç sakal birbirine karışmak) (s. 19)
 sadede gelmek (s. 64)
 sahip çıkmak (s. 48, 146)
 saman altından su yürütmek (s. 113)
 sessizliğe bürünmek (gömölmek) (s. 44, 47, 87)
 sevinci kursağında (s. 40)
 sıkıntı çekmek (s. 93, 94)
 sır küpü (s. 129)
 sırra kadem basmak (s. 50, 70)
 sırtını sıvazlamak (s. 127, 133)
 sineye çekmek (s. 58)
 sokaklara dökölmek (s. 60)
 soluğı almak (s. 68)
 son bulmak (s. 103)
 son nefesini vermek (s. 10, 19, 105)
 son yolculuğına uğurlamak (s. 13)
 sopa çekmek (atmak) (s. 34)
 söz geçirmek (s. 91)
 sözünde durmak (s. 113)
 sözünü almak (söz almak) (s. 29)
 sözünü kesmek (s. 12)
 sözünün eri (s. 26, 30)
 suya düşmek (s. 52)
 suya sabuna dokunmamak (s. 48)

şamar indirmek (s. 89)
 şapka çıkarmak (s. 102)
 şaplak indirmek (s. 54)
 şehitlik (şehadet) şerbetini içmek (s. 37, 117)
 şeytana pabucunu (külâhını) ters giydirmek (s. 69)
 şıp diye (s. 42)
 şifayı kapmak (s. 89)
 şüpheyeye düşmek (s. 104, 122, 123)
 tabuları yıkmak (s. 46)
 tadı damağında (s. 38)
 tatlıya bağlamak (s. 77)
 taviz vermek (s. 91)
 tehdit savurmak (s. 25)
 tehlike çanları çalmak (s. 112)
 tekme savurmak (atmak) (s. 59)
 telaşa kapılmak (düşmek) (s. 90, 94)
 tepeden bakmak (s. 24, 51)
 tepesi atmak (s. 67)
 tereddüte düşmek (s. 62)
 ters düşmek (s. 45)
 toprağa vermek (s. 79, 105)
 tuzluya mal olmak (s. 29)
 tüyleri diken diken olmak (s. 134)
 ucu bucağı belli olmamak (s. 72)
 uçup gitmek (s. 70)
 umut etmek (bağlamak, beslemek) (s. 13)
 uykuya dalmak (s. 25, 62, 80)
 uzak durmak (s. 47, 48)
 ücret koparmak (para koparmak) (s. 29)
 üzerinden atmak (s. 62)
 üzerine titremek (s. 46)
 vaatte bulunmak (s. 93)
 vade dolmak (vadesi gelmek) (s. 31)
 vebal altında kalmak (s. 34, 39, 130, 131)

vehme kapılmak (s. 99)
 yabancı gelmek (s. 97)
 yaka paça sürüklemek (götürmek) (s. 143)
 yaka silmek (s. 23)
 yakasını bırakmamak (s. 104)
 yakayı kaptırma k(s. 65)
 yan gözle bakmak (s. 22)
 yanıp tutuşmak (s. 76)
 yedikleri içtikleri ayrı gitmemek (s. 46)
 yel gibi (s. 98)
 yelken açmak (s. 13)
 yeni bir sayfa açılmak (beyaz sayfa açmak) (s. 25)
 yer edinmek (yer etmek) (s. 36, 24)
 yeri gelmek (s. 14)
 yerin dibine girmek (s. 43)
 yerinde duramamak (s. 59)
 yerinde yeller esmek (s. 19, 48)
 yerlerine (köşesine) çekilmek (s. 61)
 yitip gitmek (s. 63)
 yol kesmek (s. 32)
 yol tepmek (s. 71)
 yola koyulmak (yoluna) (s. 12, 30)
 yollarını bulmak (s. 57)
 yolu düşmek (s. 79, 143)
 yolunu aramak (s. 83)
 yolunu kesmek (s. 40)
 yolunu tutmak (s. 29, 68)
 yufka yürekli (s. 41)
 yukarı tükürse bıyık aşağı tükürse sakal (s. 102)
 yüreği ağzında (yüreği ağzına gelmek) (s. 29, 50)
 yüreği çarpmak (s. 123, 133)
 yüreği kabarmak (s. 143)
 yüreği kan ağlamak (s. 94)
 yüreği sızlamak (s. 83)

yüreğine (yüreklere) su serpmek (s. 111)
yürü ya kulum (s. 63)
yüz bulmak (s. 71)
yüz göz olmak (s. 41, 73)
yüz sürmek (s. 144)
yüz tutmak (s. 43, 103)
yüzü kızarmak (s. 89)
yüzünü gören cennetlik (s. 53)
zaman öldürmek (s. 27)
zaman su gibi (akmak) (s. 63, 97)
zamanın gelip geçiciliği (gelip geçici olmak) (s. 20)
zemin hazırlamak (s. 46)
zeytinyağı gibi üste çıkmak (s. 35)
zıvanadan çıkmak (s. 59)
zindan etmek (s. 32)
ziyan etmek (s. 44)